

GİRİŞ

Dünya üzerinde süre giden devinim insanlar arasında bir zaman şuuruna ortaya çıkarmış, bu farkındalık da insanın zaman hakkında bir düşünce, algılayış ve kavrayış biçimini geliştirmesine yol açmıştır.

Zaman kavramında başlangıç ve sonuç olmaması insanoğluna çeşitli yöntemler üretmek zamanı kayda alma gereksinimi duyurmuştur. Dünya üzerinde bu sebeple çeşitli takvimler, zaman tasvirleri gibi belirleyicileri kullanılmıştır. Bu bir nevi maddi olmayan zamanı maddileştirme ve de ete kemiğe büründürme çabasıdır.

En basit ifadeyle geçmiş, şimdi ve gelecek olarak sınırlandırılan zaman insanın dünyevi işlerini yapmasında ve konuşmalarında kolaylık sağlamıştır.

Tabiatın ve tabiatın bir parçası olan insanın, hayatında çok önemli yere haiz olan zaman, birçok bilim dalının konusu olmasına rağmen biz bu çalışmamızda zamanı Dilbilgisi açısından değerlendireceğiz. Türkiye Türkçesindeki kullanım şekillerini ele alacağız.

Türkiye Türkçesinde, zamanı genel olarak fiile bağlı olan kip ekleri ifade eder. Kip eklerinden de zaman ekleri bu görevi üstlenir. Gramer kuralları gereği çekimli bir fiilde eylem +zaman /şekil eki ve şahıs eki olmak zorundadır. (Fiil+zaman/şekil eki + şahıs eki) Örnek: sayacağım< say-acak-ım gibi.

Her alanda olduğu gibi “gramer”de de zaman “geçmiş, şimdi, gelecek” diye sınıflandırılmıştır. Ayrıca bu bütün zamanları kapsayan belirli bir zamanı ifade etmeyen zaman da mevcuttur.

Türkiye Türkçesinde ana zamanlar şunlardır:

1- Geçmiş Zaman: Türkiye Türkçesinde geçmiş zaman iki tanedir.

a) Görülen Geçmiş Zaman : Eki – *DI* dır. Meydana gelen eylemin geçmişte ve bizim tanıklığımızda gerçekleştiğini ifade eder. “Kazayı ben de gördüm.”

b) Öğrenilen Geçmiş Zaman: Eki -mİş’tır. Meydana gelen olayın geçmişte ve bizim tanıklığımız dışında gerçekleştiğini ifade eder. “ Davut mühendis olmuş”

2- Şimdiki Zaman: Eki *-(i)yor*’ dur. Meydana gelen olayın yaşanılan an içinde gerçekleştiğini bildirir. “Elimdeki tepsiyi sana getiriyorum.”

3- Gelecek Zaman: Eki *-AcAk*’tır. Olayın henüz meydana gelmediğini, ilerideki bir zamanda meydana getirileceğini ifade eder. “Ben sana hep türküler söyleyeceğim.”

Olayın henüz gerçekleşmemesi sebebiyle bazı dilciler Gelecek Zaman diye bir zamanı kabul etmezler.

4- Geniş Zaman: Eki *-r* ‘dir. Zamanları genel olarak kapsar “Ben seni severim”

Zamanların bu şekilde ifade edilmiş ve adlandırılmıştır. Böylelikle zamanlar sınırlandırılmış olmaktadır. Soyut bir kavram olan zamanı, bizler ne kadar bu şekilde sınırlandırmaya kalksak da zamanın, ayaklarına bu prangayı kabul etmediğini görüyoruz.

Klasik gramer anlayışına göre bir cümleyi incelediğimizde bu cümledeki fiilin almış olduğu zaman ekine göre eylemin gerçekleşiş zamanını belirleriz. Günümüzde yapılan bazı çalışmaların neticesinde bu anlayışın cümleyi inceleyişte yetersiz kaldığını görüyoruz. Çünkü tek başına zaman eki, zamanı belirlemede nakıs kalmaktadır. Dilin yapısı gereği insanlar konuşurken anlatmak istedikleri bir yargıyı ifade ederken ihtiyari veya gayri ihtiyari zamanları birbirinin yerine kullanmaktadır. Fiil, kip ve şahıs eklerini aldıktan sonra yani kullanım alanına çıktıktan sonra, kip ekleri belirlenen zaman ve işlevlerin dışında zaman ve işlevlerde kullanılarak konuşan şahıslardan kaynaklanan bir değişikliğe uğramaktadır. Zaman kayması ya da “görünüş” olarak adlandırılan bu durum -ki başka adlarla da zikredilir- dilimizde çok fazla kullanılmaktadır.

Bu noktadan hareketle bir fiil incelenirken tek başına eylemi değil, eylemin anlatıldığı zamanı kavrayabilmek için cümlenin tamamını, yeri geldikçe paragrafın tamamını; hatta bir eserin bile tamamını dikkate almamız gerekir. Çünkü bir cümlede tek başına fiil yoktur. Fiilin yanı sıra başka kelime, kelime grupları da mevcuttur ve fiili bir şekilde etkilemektedir. Cümlenin içinde bulunan zarf, yönlendirici, bağlama edatı, ünlem gibi görevleri üstlenen söz konusu kelime ve kelime grupları zamanların başka zamanlar yerine ve değişik işlevlerde kullanımı sırasında önemli roller üstlenmektedir. Ayrıca bu sözcükler kimi zaman cümlede zaten var olan ancak zayıflığı sebebiyle hissedilemeyen bazı işlevleri de ortaya çıkarırlar. Bazen kipler asıl kullanım alanları

dışında cümlenin içindeki bu kelime ve kelime gruplarının yön göstermesiyle istenen birçok duygu ve düşüncenin ifade edilmesini kolaylaştırır.

Bu çalışmanın hareket noktası da zaten budur. Cümlenin tamamından hareketle fiillerde meydana gelen zaman kaymalarını tespit etmek.

En gelişmiş dillerde bile cümle içinde kelimelerin ve fiillerin anlam ve zaman değişikliklerine uğradığı bilinmektedir. Öyleyse zaman kaymaları nedir? Zaman kaymalarının sebebi nedir? Bunların üzerinde duralım.

Bu konuyla ilgili olan kaynaklar incelendiğinde şu kavramlar ortaya çıkar.

- 1- Görünüş ve Kılınış
- 2- Aspekt
- 3- Zaman Kaymaları ve İşlev Değişmeleri
- 4- Zaman Kaymaları ve Anlam değişmesi
- 5- Tasarlama Kiplerinin İşlevleri

Aslında birbirlerinin benzeri anlamları içeren bu kavramların az da olsa birbirinden farklı ayrıntıları vardır. Fakat birbirlerinin yerlerine de kullanıldığı görülür.

1- Görünüş ve Kılınış:

a) Görünüş

Görünüş dil içerisinde fiilin kullanımına yansıyan ruhsal etkiler ve koşullarla ilgili bir dil olayıdır. Eylemde anlatılan iş, olay ya da oluşun konuşan veya işiten tarafından öznel bir biçimde değerlendirilmesidir. Konuşan kişinin eyleme yeni bir değer yüklemesidir.

“Gördüm, kaçıyordu, arkasından koşanlar vardı.” cümlesi ile “Kaçıyordu ama bırakmadım.” Cümlesindeki “kaçıyordu” fiili görünüş yönünden birbirinden farklı anlamlar ifade ederler. İkisi de şimdiki zaman çekiminde oldukları halde ilkinde “gerçekleşmiş bir kaçma”, ikincisinde ise “niyet durumunda bir kaçma” anlamı vardır.

“Ben derim ki bu iş yürümez” biçimindeki bir cümlede her ne kadar geniş zaman çekimi söz konusu ise de anlatılmak istenen “demek istiyorum, diyorum” biçimindeki şimdiki zamandır.

Memed: “ Köpek diye bağırdı. Ne yapacağım tavla tavla yıkıklarını sürdürdüm, harman harman ekinlerini yaktım...” (İnce Memed II.s.244)

Yukarıdaki cümlede yapacağım eyleminde –AcAk (gelecek zaman) eki olmasına rağmen asıl kast edilen geniş zamandır.

Son zamanlarda sıkça verilen bir örnek olan yarın Ankara’ya gidiyorum cümlesinde

-iyor şimdiki zaman eki kullanılmasına rağmen kast edilen gelecek zamandır.

b) Kılınış

Kılınış, mastar durumundaki eylemin bildirdiği iş, oluş ya da hareketin, meydana geliş tarzını ve meydana geliş tarzındaki zaman niteliğini ifade eden bir dilbilgisi kategorisidir.

Kılınış eylemin bildirdiği hareketteki zaman sürecini, eylemin meydana geliş şeklini ifade eder. Kılınış nesnelidir. Konuşanın ruhsal durumuyla ilgisi yoktur. Kılınış kavramında eylemlerin bildirdiği iş, oluş ve hareketin zaman türü bakımından meydana getirdikleri ulamlar önemli yer tutar.

Zaman türü bakımından ele alındığında Türkçedeki eylemlerin başlama, süreklilik ve bitiş arz ettikleri görülür.

Örneğin dertlenmek, başlamak, kızmak, acımak gibi fiil mastarlarında bir başlama anlamı vardır; avunmak çabalamak, yürümek, çürümek, dinlenmek, gelişmek fiillerinde süreklilik; ölmek, ulaşmak, getirmek, kurtulmak fiillerinde ise bitiş söz konusudur.

Kılınış kavramı içinde önemli olan bir unsur da fiilin meydana geliş tarzıdır. Fiil in gerçekleşme sürecinin kesikli ve kesiksiz olması önemlidir. Her ikisi de sürekli bir eylem olan yürümek ve kurşunlanmak eylemleri yapılaş bakımından farklıdır. Yürümek eyleminde bir kesiklik söz konusu değilken kurşunlanmak fiilinde bir kesiklik söz konusudur.

Kılınışta önemli olan başka bir unsur da eylemin etki yönüdür. Eylem bir oluş mu yoksa kılış mı bildirdiğini anlatır. Ağarmak, kızarmak, avunmak eylemleri oluş bildirirken çalışmak, dövüşmek, kırmak fiiller kılış bildirir.

A-Meydana geliş tarzına göre fiiller

1. Kesiksiz

2. Kesikli

a)Yinelemeli Fiiller

b)Üst üsteli Fiiller

B-Zaman Türüne Göre Fiiller

1. Sürekli Fiiller

2. Süreksiz Fiiller

a) Başlamalı Fiiller

b) Bitirmeli Fiiller

C- Etki Yönüne Göre Fiiller

1-Oluşlu Fiiller

2-Kılışlı Fiille

Çalışmamızda tasnifler bu şekilde yapılacaktır

“Görünüş” ve “kılınışta” en önemli fark: görünüş, dil psikolojisiyle yani öznellikle alakalıyken; kılınış nesnelidir

2-Aspekt

Uzun zaman boyunca hem görünüş hem de kılınışı ifade eden aspekt son zamanlara doğru müsatkil olarak görünüş görevini üzerine almıştır. Aspektin kılınış görevini ise Almanca bir isim olan aktionsart üstlenmiştir. Agop Dilaçar’ın geniş bir şekilde anlattığı Türk Dilinde Kılınışla Görünüş ve Dilbilgisi Kitaplarımız adlı makalesinde bu konuya ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Ve bilgiler yukarıda verdiğimiz kılınış ve görünüş maddesiyle paralellik arz etmektedir.

3- Zaman Kaymaları ve İşlev Değişmeleri:

Bu konu hakkında ayrıntılı ve özel bir çalışma yapan **Ertuğrul YAMAN** Görünüşü Zaman Kaymaları olarak almış; fakat aynı zamanda fiillerde işlev değişmelerinden de bahsetmiştir. Özellikle yön verenlerin fiillerdeki kılınışı keşfetmemiz için önemine dikkat çeker. İşlev değişmeleri ise zaman eklerinin yerine göre istek, tehdit, acıma, olmazlık, sitem, kızgınlık, ihtimal gibi anlamlara gelmesidir.

4- Zaman Kaymaları ve Anlam Değişmeleri

Bazı dilbilimciler zaman kaymalarını anlam kaymalarıyla birlikte alır ve aynı kategoriye koyar. Oysa zaman kaymalarında anlamla ilgili bir bozulma söz konusu değildir. Bu düşüncüyü savunan dilbilimcilerimiz, **Tahir Nejat GENCAN, Hikmet DİZDAROĞLU, Kevser ACARLAR**'dır.

5- Tasarlama Kiplerinin İşlevleri: İşlev değişmeleri konusu kipler üzerinde gösterilmiştir.

Zaman Kaymalarının Sebepleri

1- Zamanın tanımı yapılırken zamanın soyut ve geniş bir anlam ifade ettiğini söylemiştik. Hal böyleyken zaman insanoğlunun sınırlandırmasına boyun eğmemekte ve kendiliğinden yine farklı konumlara geçmektedir.

Sözgelimi şimdiki zamanlı anlatacağımız bir fiili ihtiyari veya gayri ihtiyari geniş zamanla anlatıvermekteyiz. Dolayısıyla sınırsız ve sonsuz bir kavram belli kalıplara giremediği için zaman değişmeleri olur.

2- Dilin canlı bir varlık oluşu sürekli değişkenliği getiriyor.

3- Düşüncelerin gelişimi ve zenginlemesiyle dil zamanla yetersiz kalıyor.

4- Anlatımda zenginliği sağlama.

5- Dilde mevcut olan en az çaba kuralı.

Bu bilgilerden hareketle bizim yapacağımız çalışmada zaman, zaman kaymaları, kılınış, görünüş, kavramları açıklanacak daha sonra da Sevinç ÇOKUMUN **Çırpıntılar, Karanlığa Direnen Yıldız, BİZİM DİYAR** adlı romanında kılınış ve görünüşle ilgili incelemeler yapılacaktır.

Tez iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde zaman ve kip kavramı verilmektedir. Her ne kadar kip kavramı zamanı içine alıyorsa da zaman bahsine değinmeden kipe geçmemeyi uygun gördük. İkinci Bölümde ise Görünüş ve kılınış ele alınmaktadır. Yukarıda ismi geçen romanlardaki tespit ettiğimiz görünüş ve kılınış örnekleri bu bölümde verilmiştir. Görünüş ve kılınış örneklerinin sıralarken kitaptaki sayfasına göre sıralamayı uygun gördük.

BİRİNCİ BÖLÜM

ZAMAN ve KİP

1. ZAMAN KAVRAMI

Başlangıcı, sonu ve aslında muhteviyatı da insanoğlu için meçhul bir varlık olan zaman ve zaman kavramı felsefe, metafizik, fizik, matematik, psikoloji gibi birçok alanda ilgi konusu olmuş ve üzerinde çeşitli araştırmalar yapılmıştır.

Zamanın tanımını birçok ilim adamı kendi alanları için yapmışlardır. Türk Dil Kurumu (1998) Sözlüğünün zamanı tanımlayan maddesinde on tane tanım ve on üç tane zaman kavramının geçtiği deyim bulunmaktadır. TDK (1998) Sözlüğündeki tanımlar şunlardır: **1.** Bir iş veya oluşun içinde geçtiği veya geçmekte olduğu süre, Vakit. **2.** Bu sürenin belirli bir parçası, vakit. **3.** Belirlenmiş olan an. **4.** Çağ, mevsim **5.** Bir işe ayrılmış veya iş için alışılmış saatler. **6.** Dönem, devir. **7.** Bir süre ile ilgili durum ve şartlar. **8.** gr. Fiillerin belirttikleri geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zaman kavramı. **9.** jeol. Yer kabuğunun geçirdiği gelişimde belirlenen ve fosillere göre dörde ayrılan geniş evrelerden her biri. **10.** astr. Güneş ve yıldızların öğlene göre açısal uzaklığına karşılık bir ölçü¹. Bu çalışmada daha ziyade TDK Türkçe Sözlüğünde (1998) gramer başlığıyla bildirilen maddesi üzerinde durulacaktır.

Zamanı dilbilgisi açısından inceleyen Dilbilgisi araştırmacıları bu konuda şu açıklamaları yapmışlardır.

Zeynep KORKMAZ, “Çekimli fiilin karşıladığı kılış veya oluşun içinde geçtiği zaman dilim: Şimdiki zaman, geçmiş zaman, gelecek zaman, geniş zaman vb. Fiildeki zaman basit zaman ve birleşik zaman olarak ikiye ayrılır.”²

Zeynep KORKMAZ, “Fiilde zaman, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın, başı ve sonu belli olmayan zaman çizgisinin neresinde gerçekleştiğini bildiren bir gramer kategorisidir.”³

Fuat BOZKURT, “ Zaman, belleğimizin yarattığı; başlangıcı, sonu belirsiz soyut bir süre. Dilbilgisinde zaman, eylemin yapılmakta olduğunu, yapıldığını, yapılacağını bildiren soyut süre kavramı yalnızca.”⁴

¹ *Türkçe Sözlük* TDK Yay. Ankara, 1998 s. 2495

² Zeynep KORKMAZ, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yay. Ankara, 2003, s.249

³ Zeynep KORKMAZ, , *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, TDK Yay. Ankara 2003 s.570

Fatma ERKMAN- AKERSON, “Zaman gerçekte, kesintisiz süregiden bir akıştır, başı, ortası ve sonu yoktur. Ancak, zamanı gerçekteki bu akışkan niteliğiyle ele almak dünyayla başa çıkabilmek açısından son derece engelleyicidir. İnsanlar, zaman kavramına kendi sınırlı yaşamları açısından bir düzen getirmişler ve üç temel alt-zaman dilimi oluşturmuşlardır: Geçmiş, şimdi ve gelecek.”⁵

Doğan AKSAN, “Eylemde zaman; bu kavram, eylemin içinde olduğu zamanı gösterir. Eylemin temel ana konusunu içerir. Eylem bir oluş, kılını, yargı bildirirken zamanı da bildirir.”⁶

Ahmet TOPALOĞLU, “ Zaman (Osm. Zaman, Fr. Temps). Fiilin belirttiği sürenin çeşitli parçalarını bildiren kategori ve bu kategoriye bağlı olarak ortaya çıkan altbölümlerin her biri.”⁷

Muharrem ERGİN, “Zaman fiilin gösterdiği hareketin hangi zamanda yapıldığını veya olduğunu ifade eden gramer kategorisidir.”⁸

Vecihe HATIPOĞLU, “ Zaman (Fr. Temps; İng Time ;Alm. Zeitstufe) Eylemlerin belirttikleri geçmiş zaman , şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman kavramı.”⁹

Haydar EDİKSUN , “Sözlük anlamında zaman zihnimizin yarattığı, başı ve sonu olmayan soyut bir süre kavramıdır. Dilbilgisinde terim olarak zaman denince akla eylemin yapılmakta olduğunu, yapıldığını, yapılacağını haber veren soyut süre kavramı gelir.”¹⁰

AHMET AKÇATAŞ, “İlk anlamıyla zaman, iki olay arasındaki aralığın miktarını belirleyen ölçüdür.”¹¹

Ertuğrul YAMAN,“Yapılan işin, hareketin veya oluşan zaman adı verilen sonsuz çizginin üzerinde gerçekleştiği noktalar dizisine “fiilin Zamanları” denilmektedir”¹²

⁴ Fuat BOZKURT,, *Türkiye Türkçesi*, Hatiboğlu Yay. Ankara, 2000 s.21

⁵ Fatma ERKMAN -AKERSON-, *Dile Genel Bir Bakış*, Multilingual Yay. İstanbul,2000 s.142

⁶ AKSAN, Doğan; ATABAY, Neşe; KUTLUK, İbrahim; ÖZEL, Sevgi, *Sözcük Türleri*, TDK Yay. Ankara 1983, s.232

⁷ Ahmet TOPALOĞLU *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1989, s.165

⁸ Muharrem ERGİN, *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yay. İstanbul 1980 s. 133–134

⁹ Berke VARDAR, *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, TDK Yay. Ankara 1980

¹⁰ Haydar EDİKSUN, *Türk Dilbilgisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul,1988 s.170–171

¹¹ Ahmet AKÇATAŞ, *Türkiye Türkçesinde Süreye Bağlı Zaman- Bakışta Kılını*-, A.K.Ü Yay. Afyonkarahisar, 2005 s.2

¹² Ertuğrul YAMAN, *Türkiye Türkçesinde Zaman Kaymaları*, TDK Yay. Ankara 1999 s.21

Tahir Nejat GENCAN, “Zaman, başlangıcı, sonu olmayan başlangıç ve son düşünülme-yen soyut bir kavramdır, akıştır.”¹³

Tahsin BANGUOĞLU, “ Bir kılış veya oluşun içerisinde geçtiği zaman parçasına fiilin zamanı diyoruz. Fiil tabanına gelen birinci ekle gösterilir. Fiil çekiminde zaman esastır.”¹⁴

““Zaman” kavramını **AKSAN** ; “ zamanın tespiti” şeklinde ortaya koyarken **TOPALOĞLU** ve **ERGİN** “zaman”ı bir kategori olarak değerlendiriyorlar. **BANGUOĞLU** ise aynı kavramı “zaman bölümü, zaman parçası” şeklinde ifade etmiştir. **GENCAN** “zaman” kavramını, “soyut bir kavram, bir akış” nitelemesiyle daha somut hale getirmiştir. **BİLGEGİL** konuya biraz farklı bir biçimde bakarak “varlık ve kavramların” “intikal” ve “muhafazası” için gerekli süre diye “zaman” kavramı için bir tanım ortaya koymuştur. En son olarak **KORKMAZ**, söz konusu kavramı “zaman dilimi” biçiminde nitelendirmiştir.”¹⁵

Zaman kavramı yukarıdaki tanımlardan hareketle özetlenecek olunursa zaman, gerçekleşmiş, gerçekleşen veya gerçekleşecek fiilin, oluşun veya kılışın vaktini bildiren gramer kategorisidir.

Türkiye Türkçesinde bir fiilin zamanı klasik dilbilgisi anlayışına göre fiile eklenen kip ve zaman ekleriyle anlaşılır. Bu ekler fiilin zamanını bildirir. Türkiye Türkçesinde kullanılan zaman ekleri en basit tasnifle: geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman ve geniş zaman olmak üzere dört başlık halinde incelenir, öğretilir.

Çekimli bir fiilde şu üç unsur muhakkak bulunur. Fiil kökü + zaman(şekil) eki + şahıs eki. Çekimli fiilde bulunan zaman eki fiilin zamanını bildirir.

Zaman ekleri sayesinde fiil zaman çizgisi diye ifade edilen çizginin belli bir noktasına yerleştirilir. Bu çizginin merkezi içinde bulunduğumuz an olabildiği gibi çeşitli durumlarda bizim bulunduğumuz daha önceki veya bulunacağımız daha sonraki anlar da olabilir.

Merkez olarak içinde bulunulan an alınırsa basit zamanlı fiil çekimleriyle zaman ifade edilir. Merkez daha önce bulunulan bir zaman alınırsa birleşik zaman birleşik çekimle ifade edilir.

¹³ Tahir Nejat GENCAN, *Dilbilgisi*, TDK Yay. Ankara 1979, s.272-273

¹⁴ Tahsin BANGUOĞLU, *Ana Hattlarıyla Türk Grameri*, Dergah Yay. İstanbul,1979, s.139-140

¹⁵ Yaman,TTZK s.21

Bu durum **Fatma ERKMAN-AKERSON** tarafından aşağıdaki tabloyla sistemli bir şekilde ifade edilmiştir.¹⁶

Tablo 1

Merkez: Şimdi şu an (konuşma zamanı)				
	Dilimlenmemiş Zaman	Dilimlenmiş Zaman		
İşlev	Geniş	Geçmiş	Şimdi	Gelecek
Biçim	-ir	-di, -miş	-yor	-ecek

Tablo 2

Merkez: Geçmişteki bir an (anlatı zamanı)				
	Dilimlenmemiş Zaman	Dilimlenmiş Zaman		
İşlev	Geniş	Geçmiş	Şimdi	Gelecek
Biçim	-irdi	-diydi/ -mişti -mişmiş	-yordu -yormuş	-ecek -ecekmiş

Zaman, genellikle geçmiş, bulunan an gelecek ve sınırsızlık (geniş zaman) olarak üçe ayrılırken. **AKÇATAŞ** bu üç zaman dilimini süre bakımından kendi içinde sekiz başlık altında değerlendirmiştir.

- 1- Bitmişlik / Bitmemişlik
- 2- Süreklilik / Süreksizlik
- 3- Belirlilik /Belirsizlik
- 4- Kesintililik / Kesintisizlik
- 5- Mutlaklık / İtibarilik
- 6- Bağımlılık / Bağımsızlık
- 7- Eşzamanlılık / Artzamanlılık
- 8- Uzaklık/ Yakınlık

Bu değerlendirmenin sonunda **AKÇATAŞ** cümle düzeyinde zamanın ayrıntılarını süre ve gerçekleşme ânı olarak altmış dört şekilde belirlendiğini tespit

¹⁶ AKERSON, s.143

etmiştir. Aşağıda bu tespit edilen Cümle düzeyinde zaman ayrıntıları tablo halinde verilmiştir.

Tablo 3¹⁷

GEÇMİŞ	BULUNULAN AN	GELECEK	GENİŞ
Bitmiş Geçmiş	Bitmiş Bulunulan	Bitmiş Gelecek	Bitmiş Sınırsızlık
Bitmemiş Geçmiş	Bitmemiş Bul. An	Bitmemiş Gelecek	Bitmemiş
Sürekli Geçmiş	Sürekli Bulunulan	Sürekli Gelecek	Sürekli Sınırsızlık
Süreksiz Geçmiş	Süreksiz Bul. An	Süreksiz Gelecek	Süreksiz. Sınırsızlık
Belirli Geçmiş	Belirli Bulunulan	Belirli Gelecek	Belirli Sınırsızlık
Belirsiz. Geçmiş	Belirsiz Bulunulan	Belirsiz Gelecek	Belirsiz Sınırsızlık
Kesintiili Geçmiş	Kesintili Bul. An	Kesintili Gelecek	Kesintili Sınırsızlık
Kesintisi/. Geçmiş	Kesintisi/. Bul. An	Kesintisiz gelecek	Kesintisiz Sınırsızlık
Mutlak Geçmiş	Mutlak Bulunulan	Mutlak Gelecek	Mutlak Sınırlık
İtibarî Geçmiş	İtibari Bulunulan An	İtibari Gelecek	İtibarî Sınırsızlık
Bağımlı Geçmiş	Bağımlı Bulunulan	Bağımlı Gelecek	Bakımlı Sınırsızlık
Bağımsız Geçmiş	Bağımsız Bul. An	Bağımsız Gelecek	Bağımsız Sınırsızlık
Eş Zamanlı	Eş Zamanlı Bul. An	Eş Zamanlı Gelecek	Eş Zamanlı
Art Zamanlı	Art Zamanlı Bul.	Art Zamanlı	Art Zamanlı
Uzak Geçmiş	Uzak Bulunulan An	Uzak Gelecek	Uzak Sınırsızlık
Yakın Geçmiş	Yakın Bulunulan	Yakın Gelecek	Yakın Sınırsızlık

¹⁷ AKÇATAŞ, T.T.S.Z,s,11

2. KİP

TDK Türkçe Sözlükte, “ Kip: gr. Fiillerde belirli bir zamanla birlikte konuşanın, dinleyen ve hakkında konuşulunun teklik veya çokluk olarak belirtilmiş biçimi, siyga.”¹⁸

Fuat BOZKURT, “Türkçe “kalıp” sözcüğüdür. “Örnek, model, biçim, kalıp, anlamına gelir; **kip+i> gibi** biçiminden ortaya çıkmıştır. ‘kalıbı, biçimi, örneği demektir. Dilbilgisi terimi olarak işlevi ve tanımı oldukça zordur.”¹⁹ Diye bahsederken devamında kipi bir nevi ileride bahsedilecek olan ve bu çalışmanın asıl konusunu teşkil eden kılınış kavramıyla açıklar. **BOZKURT** kipi tanımladığı yazısının devamında “ Kiple zaman kavramını birbirinden ayrı düşünmeli. Kip, zaman demek değil. Kip, zamanın üstünde bir kavram. Her zamanda kip bulunur, ama her kipte zaman bulunmaz. Bildirme kipleri zaman kavramı taşırlar. Ancak isteme kiplerinde kesin zaman kavramı bulunmaz. Kip, çekilmiş bir eylemde konuşucunun ruhunun yansımasıdır.”²⁰

Zeynep KORKMAZ, “Kök ve gövde durumundaki fiilin bildirdiği oluş ve kılışın; konuşan, dinleyen ya da kendisinden söz edilen şahıslar açısından ne biçimde, ne tarzda yansıtıldığını gösteren bir gramer kalıbı, bir anlatım biçimi. *başladım, başlıyorsun, tatlandırmış, yuvarlanacaklar* vb. Türkçede kipler **bildirme kipleri ve tasarlama kipleri** olarak ikiye ayrılır”²¹ şeklinde tanımlar.

Zeynep KORKMAZ, şekil bilgisi adlı kitabında “fiilde kip”ten bahseder ve “kip” için gramerlerimizde verilen tanımlar ve yapılan açıklamalar oldukça bulanık ve karışıktır.”²² diyen **KORKMAZ** ardından değerlendirmelerine devam eder ve “ Sonuç olarak diyebiliriz ki, fiiller şekil, zaman ve şahsa bağlı bir yargıya dönüşebilmek için belirli anlatım kalıplarına girerler. İşte bu anlatım kalıplarına kip, bu kavramı karşılayan ekler de kip ekleri diyoruz” der .

Fatma ERKAMAN- AKERSON, Kipin işlevinin karmaşıklığından ve söz birliğinin olmayışından bahseder ve kipin tanımını “konuşmacının dile getirdiği önerme hakkındaki yorumu.”²³ sözleriyle tanımlar.

¹⁸ *Türkçe Sözlük* TDK Yay. Ankara, 1998 s. 1326

¹⁹ Fuat BOZKURT, TT s.11

²⁰ Fuat BOZKURT, TT s.11

²¹ KORKMAZ, GTS, s.148

²² KORKMAZ, TTGB s. 569

²³ AKERSON, *DGBB*,s.148

ERTUĞRUL YAMAN hazırlamış olduğu *Türkiye Türkçesinde Zaman Kaymaları* adlı eserde kip kavramından bahsetmiş ve kip kavramı **YAMAN** tarafından şu ifadelerle değerlendirilmiştir. Buna göre

1- Banguoğlu, Hatipoğlu, Ediksun, Gencan, Adalı, Deny gibi araştırmacılar ve Türkçe Sözlük, “kip” kavramını “zaman” kavramı ile kişi ve teklik- çokluk eklerinin birleşmesiyle ortaya çıkan yapı olarak ifade etmektedirler.

2- Ergin, Bilgegil, Üçok vb. araştırmacılar ise “kip” kavramını, fiilin bildirdiği iş, oluş veya hareketin yapılış şekli, hareketin nasıl gerçekleştiği tarzında ortaya koyarlar. Bu araştırmacılara göre “zaman” kavramı “kip” kavramının içinde değil ikinci bir işlev olabilir.

3- Aksan, Dilaçar, Topaloğlu ve Vardar ise “kip” kavramını, “zaman”, “kişi”, “nasıllık” ve benzerlerinden çok daha geniş olarak hareketin gerçekleşmesinde özel ruhî durumlar, ortaya çıkan yorumlar şeklinde ifade etmektedirler.²⁴

Bu değerlendirmenin akabinde Yaman : “kip”in zaman, kişi, teklik- çokluk, olumluluk-olumsuzluk, nasıllık-nicelik” gibi kavram ve durumları da içine alan geniş bir dilbilgisi kavramı olduğunu söyler ve “zaman ekleri” diye bilinen eklerin aslında birer kip eki olduğu neticesine ulaşır.²⁵

BOZKURT ise “... kip belli bir eke, kesin bir biçime bağlı değildir. Eylemin bildirdiği devinim, oluşun, kılışın konuşan açısından ne türde, ne yolda yansıtıldığını gösterir. Kipin sınırlarını çizmek zor.”²⁶ sözleriyle kipin kapsamını açıklar.

Zeynep KORKMAZ, Türkiye Türkçesi Grameri adlı eserinde Anlaşıldığı üzere “kip” aslında zamanı da içine alan geniş bir kavramdır. Dolayısıyla “kip” başlığı altında zamanı da düşünmekte bir beis yoktur. Çünkü kipler kendilerini zaman eklerinden bağımsız olarak ifade etmekte zorlanırlar, bir nevi zaman eklerinin gölgesinde kalırlar

Dilbilgisi araştırmalarının yapılmış olduğu eserlerde kipten bahsedilirken, kip genel olarak Bildirme ve Tasarlama kipleri olmak üzere ikiye ayrılır. Ancak, mastar olmaktan çıkarak bir yargıya dönüşmüş olan fiiller ister istemez zaman ve şahıs eklerine

²⁴ YAMAN, TTKs.13

²⁵ Yaman, TTK, 13-14

²⁶ BOZKURT, TT s.11

bağlandıklarından, fiillerin bu ekleri almış çekimli biçimlerinde beş tasarlama kiplerinde dört olmak üzere toplam dokuz anlatım kalıbı ortaya çıkmaktadır.²⁷

Muharrem ERGİN'in **Üniversiteliler İçin Türk Dili** adlı eserinde kip eklerini Şekil ve Zaman ekleri başlığı altında incelenmiş olup “Şekil ve zaman ekleri fiil kök veya gövdesinin karşıladığı hareketi şekle ve zamana bağlayan ekleridir”²⁸ ifadesi bulunur..

2.1. TASARLAMA KİPLERİ

Tez konusu dışında olduğu için sadece tanımını ve çeşitlerinden bahsedilecektir. Bu eklerde zaman ifadesi yoktur sadece şekil ifadesi vardır. Şart, emir, istek gereklilik ifadesi vardır. Bu isimlerle zikredilirler

2.2. BİLDİRME KİPLERİ

Muharrem ERGİN, “ Bildirme kipleri gerçek hareketleri haber veren kalıplardır: geldi, geliyor gibi”²⁹ derken bildirme kiplerinin zamanı ifade ettiğini beyan eder.

Zeynep KORKMAZ, Bildirme kipini “ Adından da anlaşılacağı üzere bu kipler yapılmış, yapılmakta veya yapılacak olan işleri haber verme yargı halinde bildirme niteliği taşıyan kipleridir. Geçişli geçişsiz, olumlu, olumsuz kök ve gövde halindeki bütün fiilleri kapsarlar. Bu kipleri kurmak üzere getirilen ekler, hem kipin ifadesi olan şekil ve kalıbı hem de zamanı içlerine alırlar. Bu kiplerde başlıca beş ayrı zaman yer almıştır.

Bunlar:

- I- *Görülen Geçmiş Zaman*
- II- *Duyulan Geçmiş Zaman*
- III- *Şimdiki Zaman*
- IV- *Gelecek Zaman*
- V- *Geniş Zaman.*³⁰ ”

²⁷ KORKMAZ, *TTGŞ* s. 569-570

²⁸ Muharrem Ergin, *Üniversiteliler İçin Türk Dili*, Bayrak Yay. İSTANBUL,1995 s.318

²⁹ Muharrem Ergin, *ÜİTD* s.319

³⁰ KORKMAZ, *TTŞB*,s. 583-584

2.2.1. Görülen Geçmiş Zaman: “Fiilin karşıladığı oluş ve kılışın geçmişte kişinin görgüsü ve bilgisi altında olup bittiğini anlatan zaman. Türkçede görülen geçmiş zaman **-DI / -DU** ekiyle kurulur.”³¹

sev-di-m	1.tekil şahıs
sev-di-n	2. tekil şahıs
sev-di	3. tekil şahıs
sev-di-k	1. çoğul şahıs
sev-di-niz	2. çoğul şahıs
sev-di-ler	3. çoğul şahıs

2.2.2Duyulan Geçmiş Zaman: “Fiilin karşıladığı oluş ve kılışı, kişinin başkasından duyduğunu, gördüğünü veya farkına varmadan işlendiğini anlatan içinde şekil ve zaman kavramı taşıyan kip. Türkçede **-mİş / -mUş** ekleriyle kurulur”³²

sev-miş-im	1.teklik şahıs
sev-miş-sin	2. tekil şahıs
sev-miş	3. tekil. şahıs
sev-miş-iz	1. çoğul şahıs
sev-miş-siniz	2. çoğul şahıs
sev-miş-ler	3. çoğul şahıs

2.2.3. Şimdiki Zaman: “Fiilin gösterdiği oluş ve kılışın, içinde bulunulan zamanda başladığını ve sürmekte olduğunu bildiren kip. Bu kip 1. **-(I) yor / -(u)yor**, 2. **-mAktA** ekleriyle kurulur.”³³

sev-iyor-um	1.tekil şahıs
sev-iyor-sun	2. tekil şahıs
sev-iyor	3. tekil. şahıs
sev-iyor-uz	1. çoğul şahıs
sev-iyor-sunuz	2. çoğul şahıs
sev-iyor-lar	3. çoğul şahıs

³¹ KORKMAZ, GTS, s.148

³² KORKMAZ, GTS, s.75

³³ KORKMAZ, GTS,, s.204

sev-mekte-y-im	1.tekil şahıs
sev- mekte-sin	2. tekil şahıs
sev- mekte	3. tekil. şahıs
sev-mekte-y-iz	1. çoğul şahıs
sev-mekte-siniz	2. çoğul şahıs
sev-mekte-ler	3. çoğul şahıs

2.2.4. Gelecek Zaman: “Fiilin anlatıldığı işin şimdiki zamandan sonraki bir zamana ait olduğunu gösteren kip. Türkçede oluş ve kılışın gelecekte kesin olarak gerçekleşeceğini gösteren ek, **-ACAĞ** ekidir.”³⁴

sev-ecek-im	1.tekil şahıs
sev- ecek-sin	2. tekil şahıs
sev- ecek	3. tekil. şahıs
sev-ecek-iz	1. çoğul şahıs
sev-ecek-siniz	2. çoğul şahıs
sev-ecek-ler	3. çoğul şahıs

2.2.5. Geniş Zaman: Geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman gibi bütün ana zamanları içine alan, yani fiilin gösterdiği oluş ve kılışın her zaman yapıldığını veya yapılacağını gösteren; bir sınırlama ve kesinlik kavramı taşımayan zaman. Türkçede geniş zaman **-r, -Ar,-(I)r/(U)r** ekleri ile kurulur.”³⁵.

sev-er-im	1.tekil şahıs
sev- er-sin	2. tekil şahıs
sev- er	3. tekil şahıs
sev-er-iz	1. çoğul şahıs
sev-er-siniz	2. çoğul şahıs
sev-er-ler	3. çoğul şahıs

³⁴ KORKMAZ, GTS, s.97

³⁵ KORKMAZ, GTS, s. 100

Türkiye Türkçesinde zamanlar en basit gramer kitaplarında ve ilmi çalışmaların zirve isimleri tarafından hazırlanan bütün kitaplarda yukarıdaki şekilde tasnif edilir ve öğretilir.

Buraya kadar zaman, kip kavramlarının üzerinde durulmuş ve değerlendirilmeleri yapılmıştır. Türkiye Türkçesinde zamanın fiile eklenen zaman ekleriyle tespit edilmesi ve bu eklerle göre fiilin zamanına ad verilmesi öğretim kurumlarında, kitaplarda ve ilmi araştırmalarda mutad olmuştur. Hatta bazı araştırmacılara göre bu eklerin dışında bir yorum yapmak katıyetle yanlıştır. Aşağıda çekimli bir fiilde zaman ekinin zaman çizgisindeki yerlerini belirleme fonksiyonunu örneklerle gösterilecektir.

Örnek:

“Yarın uzun bir yarışta koşacağım.” *koş-acak-ım* > **koşacağım** derken zaman ekinden hareketle bu fiilin zaman çizgisinin sağ tarafında bir noktada yani şimdiden sonraki bir zaman diliminde (gelecek zamanda) yapılacağı anlaşılmaktadır.

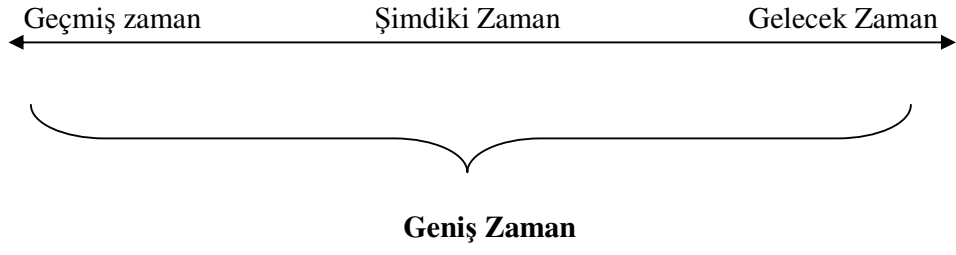
“Konserve yapıyorum” cümlesinde *yap-(i)yor-um* > çekimli fiilin almış olduğu zaman ekine bakarak bu fiilin şimdiki zamanda yani zaman çizgisinin merkezinde yapıldığını anlıyoruz.

“ Davut kendine bir motosiklet almış.” cümlesinde *al-mış* fiilin geçmiş zamanda yapıldığını; fakat bu fiilin gerçekleşme esnasında olaya bizim şahit olmadığımız, birinden duyduğumuz ya da sonradan farkında olunduğu anlaşılmaktadır.. Bu fiil zaman çizgisinde şimdiki zaman merkezinin sol tarafında şu andan önce herhangi bir zamanda gerçekleşmiştir.

“ Özlem yemek yaptı” cümlesinde *yap-tı* fiilin geçmiş zamanda yapıldığını bu eylemin yapılması esnasında gerçekleşen fiile bizim de şahit olduğumuzu ifade eder. Bu eylemin zaman çizgisinin solunda ve şimdiki zamandan önce herhangi bir zamanda yapıldığını **“-dı”** ekiyle anlamamız mümkün.

“İsmail erken uyanır.” cümlesindeki *uyan-ır* fiili **-ır** zaman eki ile bir alışkanlık kazanma durumunu bildirir ve sınırlandırılmamış bir zamanı ifade eder. Bu Fiil zaman çizgisinin her noktasında gerçekleşebilir.

Şekil 1. Zaman Çizgisi:

İKİNCİ BÖLÜM GÖRÜNÜŞ ve KILINIŞ

1. TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE GÖRÜNÜŞ (ASPEKT, ZAMAN KAYMALARI, BAKIŞ)

Peyami SAFA, *Türkçenin Siga Genişliği* adlı yazısının başında, “Bütün yabancı dil bilginleri türkçenin* siga bakımından çeşit zenginliğine hayrandırlar.”³⁶ der ve makalesinde bu örnekleri verirken milli gurur duyduğundan bahseder.

Zamanı insanlar genellikle konuşma veya yazma esnasında cümleler içerisinde gayr-i ihtiyari olarak her hangi bir mihenge vurmada kullanırlar. Bu da zaten soyut bir varlık olan zamanın ayaklarındaki prangalardan azade kullanılmasına sebep olur. Zaman soyut bir varlık olduğuna göre zamanı eklere verilen çeşitli isimlerle adlandırmak onu bir kalıba koyma çabasından başka bir şey değildir. Zira zamanın ayaklarına pranga takılmayacağı ve sadece eklerin almış olduğu isimlerle adlandırılıp sınırlandırılmayacağı son zamanlarda yapılan araştırmalarda ortaya konulmaktadır.

Dilbilgisinde kullanılan zaman eklerinin fiilin gerçek zamanını ifade etmekte yetersiz kaldığını birçok uzman çeşitli vesilelerle dile getirmiştir. Konuşma esnasında yer, zaman, durum ilişkileri her zaman birbirini tutmayabilir.

Türkiye Türkçesinde Zaman Kaymaları adlı eserde zaman kaymaları hakkında derinlemesine incelemelerde bulunan **Ertuğrul YAMAN** “Dilimizde zamanlar bir takım eklerle gösterilmektedir Bu ekler, zamanları bazı durumlarda tam anlamıyla ifade edememektedirler. Hatta bir başka zamanı da göstermiş olabilirler. Fakat genel olarak zaman eki ile, ifade edilmek istenen zaman arasında doğrudan bir ilişki vardır. Bazı durumlarda bu ilişkinin bozulduğuna şahit olmaktayız. Bu ilişkinin bozulması sonucunda ortaya değişik bir durum çıkmaktadır.”³⁷ der ve bu durumu “**Zaman kayması, anlam kayması, görünüş (aspekt)**” adlarıyla açıklar.

Eğer Türkçenin sadece şekil olarak gramerini düşünür, anlamını görmezden gelirse, zaman konusunda bazı anlaşılma durumlarla karşılaşırız. “-yor” ekini görünce şimdiki zaman der bırakırsak “*Yarın Ankara’ya gidiyoruz.*” Cümlesinin zamanına ne

* Yazının orijinal metninde “türkçe” şeklinde kullanılmıştır.

³⁶ Peyami SAFA, , *Türkçenin Siga Zenginliği*” Osmanlıca Türkçe Uydurmaca, Ötüken Neşriyat, 3. Baskı İstanbul, 1978, s.139

³⁷ YAMAN, TTK s.22

diyeceğiz.”³⁸ Diyen AKÇATAŞ, cümlede zamanı belirlerken sadece ekin değil anlamın da üzerinde durulması gerektiğini vurgular.

AKÇATAŞ, “Bazen cümlenin zaman eki, zarf tümlecinin etkisiyle şekil olarak belirlenenden farklı bir zamanı gösterir hale gelebilir. Bu durum, bazı araştırmacılar tarafından zaman kayması, bazılarınca da görünüş / aspekt / bakış gibi terimlerle” açıklanmıştır.”³⁹ Der ve cümlenin fiilinde bulunan zaman kipinin tek başına zamanı belirlemede nakıs olduğunu söyler. Bu ifadelerden YAMAN tarafından “yön verenler” diye ifade edilen başka unsurların da zaman tespitinde dikkat edilmesi gerektiğini özellikle zarf tümlecinin zaman eklerinden daha fazla zamanı belirtici etkisi olduğunu söyler.

Zaman kaymaları Türkçe için bir eksiklik ya da bir temele oturtulmamışlık değil, bilakis Türkçenin zenginliği olduğu yapmış olduğumuz araştırmalarda beyan edilmiştir.

Kevser ACARLAR, *Fiil kiplerindeki Anlam Kaymalarının Nedenleri* adlı makalesinde "Zaman, öncesiz ve sonsuz bir kavramdır. Bu kavramı yine her biri çok geniş süreleri kaplayan geçmiş, şimdi, gelecek diye üç bölümde sınırlandırmak, anlam ayrımlarını belli sayıda kiplere sığdırmak olanaksızdır Zarf ve zarf gibi kullanılan kelimeler de bu sınırsızlıktaki boşluğu dolduramamış. İşte bu nedenle gerektiğinde bir zaman kipini başka bir zaman kipiyle değiştirerek, açıklık kapatılmak istenmiştir.”⁴⁰ Şeklinde tanımlamış ve zaman kaymasını anlam kayması olarak ifade etmiştir.

ACARLAR, “Eylemin sözden önce yapıldığını belirtmeye yarayan –di’li geçmişin bile kimi kez halk ağzında gelecek zaman yerine kullanıldığı duyulmuştur. Uzaktan çağırılan biri karşılık olarak *vardım* diye seslenir; işin ne zaman biteceği sorusuna bir başkası da elini çabuklaştırarak. *bitti der*”⁴¹ diyerek zaman kayması (anlam kayması)na örnek verir. Acarlar’a göre kelimelerin anlamlarını kaydırmak söyleyişe kısalık ve özlük değeri kazandırmaktadır.

Hikmet DİZDAROĞLU: *Tümce Bilgisi* adlı eserinde *Eylemlerde Zaman Ve Anlam Kayması*” başlığı altında “Bildirme kipleri de isteme kipleri de duygu ve düşüncelerimizi bilinen kalıplar içinde anlatırlar. Bu durum anlatımı biteviyeleştirir,

³⁸ Ahmet AKÇATAŞ, “*Cümlede Zaman*,” V. Uluslar arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I, TDK Yay. Ankara, 2004 s.97

³⁹ Ahmet AKÇATAŞ, C. Z, s.97

⁴⁰ Kevser Acarlar, “*Fiil Kiplerinde Anlam Kaymalarının Nedenleri*”, Türk Dili Dergisi, Haziran 1969 S. 213 s250

⁴¹ Acarlar, “FKAK” s250

kullanımı duruklaştırır. Anlatıma zenginlik ve çeşitlilik kazandırmanın türlü yolları vardır. Kullanımda değişmeye (mecaza) yer vermek bunlardan biridir. Eylemlerde ise, zaman ve anlam kaydırmaları yaparak bir zamanı başka zaman yerine kullanarak anlatım güçlendirilir ve dilin kullanım alanı genişletilir.

Bir tümcede, çekimli bir eylemin bir başka eylem ya da kip yerine kullanılması ya da bir kipe başka anlamlar yükletilmesi olayına eylemlerde anlam kayması denir. Bu olay dile olanaklar kazandıran, anlatımı güçlendiren yollardan biridir.”⁴²

Bu tanımlar yapılırken *Zaman Kaymaları* ifadesiyle birlikte **aspekt, görünüş, bakış** kavramlarının da kullanıldığı görülür. Bazı araştırmacılar Zaman Kayması yerine *aspekti* ya da *görünüşi* kullanmayı tercih ederlerken, bazı araştırmacılar da bu kavramlara karşı çıkırlar.

En basit anlamıyla zaman kayması diyebileceğimiz görünüş hakkında;

Zeynep KORKMAZ, Bir fiildeki oluş ve kılışın zaman bakımından konuşan tarafından öznel biçimde değerlendirilmesi; fiilde, dil psikolojisine ve konuşanın kendi değerlendirmesine bağlı zaman kayması durumu” derken görünüş başlığı altında zaman kaymasını tanımlamış ve bunu dil psikolojisiyle açıklamıştır.⁴³

“*Seninle uzun uzun tartışacağım da bir sonuç mu alacağım*” örneğini veren **KORKMAZ**, bu örneğin zamanının gelecek zaman bildirmesine rağmen öznel bir değerlendirmeye uğradığını ve *-ecek* (gelecek) zaman eki taşınmasına rağmen geniş zaman olumsuz çekimi anlamı taşıdığını söyler.

Zeynep KORKMAZ, Şekil Bilgisi adlı eserinde görünüşü tanımlarken ileride bahsedilecek olan *kılınış* terimiyle birlikte kullanarak görünüşün, “kip ve şahıs ekleri alarak çekime girmiş bulunan ve bir yargı bildiren *bitmiş fiiller* için söz konusu”⁴⁴ olduğunu söyler.

L. Johanson’a gönderme yaparak vermiş olduğu değerlendirmede **KORKMAZ**, fiilde görünüş açısından şu üç özelliğin göze çarptığını bildirir.

a. Görünüş, fiillerin çekimli durumları ilgili bir gramer kategorisidir.

⁴² Hikmet DİZDAROĞLU, Tümccebilgisi, TDKYay. Ankara,1976 s.178

⁴³ KORKMAZ, GTS,, s. 109

⁴⁴ KORKMAZ, T T G s. 576

b. Görünüş'te kip ekleri, zamanı ve işlev açısından asıl işlevleri ile değil, daha başka işlevler ile kullanılır.

c. Çekimli fiillerde şekil ve zamanı içine alan kip eklerinin kendilerinden beklenen görev dışında kullanılması, konuşanın o yapıya yüklediği özel anlamla ilgilidir. Dolayısıyla görünüş'te bir "öznellik" (subjektiflik) vardır.⁴⁵

Fatma ERKMAN- AKERSON, "Görünüş, zaman kavramıyla yakından ilgili olmakla birlikte gene de biraz farklı bir işlev. Görünüş, bir olayın süreye nasıl yayıldığını gösteriyor, ancak bunu yaparken, konuşma ya da anlatı zamanı dediğimiz bir noktayı temel almıyor, genel olarak bir olayın süre boyutuyla olan ilişkisini gösteriyor."

AKERSON, Görünüşü fiilin bitmişlik ve bitmemişlik işlevine göre açıklar.

Ayşe saçını kuruturken kapı çalındı cümlesinde, kapının çalınması bitmişliği, saçının kuruturken kelime grubu da bitmemişliği ifade eder. Çünkü kurutma fiili henüz bitmiş değildir.

Türkiye Türkçesinde Aspekti en kapsamlı inceleyen bilim adamı Lars Johanson'dur. **Johanson** *Aspekt Im Turkischen*, (Upsala, 1971) adlı eserinde konuya detaylı bir şekilde yer vermiştir. Bu eser dolayısıyla **Agop DİLAÇAR** "*Türk Fiilinde "Kılınış" la "Görünüş" Ve Dilbilgisi Kitaplarımız*" başlıklı bir makale yazar ve konuyu geniş kapsamlı olarak ele alır.

Agop DİLAÇAR, Görünüşü "Çekime uğramış fiilin taşıdığı kavramda süreç bakımında konuşanın özel bir başkalaşım yapmasıdır, nesnel değil öznel; mastarda değil çekim şekillerinde bulunan bir iç anlamdır; fiil mastarının verdiği anlam türünlüğü ile deyimlerin taşıdığı özel anlamlar buna girmez. Başka bir açıklama ile, kılınış, belli bir sürecin akışında bulunan doğal bir özelliktir, yani sürecin iç sınır, başlama, bitirme, süre ve kezleme gibi fiil mastarının da bildirdiği niteliklerle olan ilgisi; görünüş ise fiil çekiminde konuşanın çekim kalıplarını kabul edilen anlamlandırma sınırlarının dışına çıkarak kullanışı, bu çekime fiil mastarında da bulunmayan özel bir renk vermesidir. Yani görünüş bir çeşit şekil x anlam ve x şekil karşılığıdır, "şekilden beklenen anlam yerine başka bir anlam çıkıyor." demektir.

Kılınışı dil mantığının bir yarattığı sayacak olursak, görünüşü de dil psikolojisinin bir yarattığı saymak gerekecektir.

⁴⁵ KORKMAZ, TTŞB s. 577

Bütün bu örnekler “görünüş”ün nesnel (Objektif) değil, öznel(subjektif) bir değer taşıdığını, konuşan tarafından verilen bir “iç anlam” anlattığını meydana çıkartmaktadır.”⁴⁶ diyerek açıklar ve görünüşü kılınış terimiyle birlikte kullanır.

Necip ÜÇOK, aspekti görünüş anlamında kullanmıştır.

Nurettin DEMİR, zamanı aspekt ile birlikte tanımlamıştır.“Geleneksel anlayışın, Türkçede envanteri iyi bilinen ‘zaman eklerini’ açıklamaya yetmediğinin fark edilmesiyle durumu daha uygun açıklamaya yönelik denemeler yapılmıştır. Bunların en önemlisi **L. JOHANSON** tarafından geliştirilen aspekt anlayışıdır. Bu anlayışa göre geleneksel ayırmda “zaman ekleri” olarak verilen ekler, aslında sadece zamanı değil konuşanın olaya bakış açısını da gösterir. Kılınış fiilin anlamıyla doğrudan ilgili olduğundan objektif bir durumu yansıtırken, aspektte olaya öznel bir bakış söz konusudur.”⁴⁷

Daha önceleri zikredildiği gibi görünüşü bazı dilbilimciler anlam kayması; bazı dilbilimciler aspekt başlığı altında hem görünüş hem de kılınışı kapsayacak şekilde; bazı araştırmacılar da anlam bahsinde tanımlamışlardır.

Görünüşü zaman ve anlam dışında çatının konusu içine dâhil eden araştırmacılar da vardır.

Türk Dil Kurumunun düzenlediği Türk Gramerinin Sorunları Toplantısında bir **Türkçede Görünüş (Aspekt) Ve Fiil Çekiminde Bazı Özel Kalıplar** başlıklı bir sunum yapan **Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN** konu hakkında ilim adamların değerlendirmelerini yaptıktan sonra

“En yaygın anlayış, “görünüş”ün bir tür zaman ve kip kayması olduğudur. Verilen örneklerden de bu anlaşılmaktadır. “Görünüş”ün tam bir ortak tanımı ve sınırları da belirlenmiş değildir.” GÜLSEVİN’ sunumunu şu sözlerle devam ettirir.

“Görünüş” konusundaki anlayışımızı, birbirine çok yakın şeyleri kasteden şu üç ayrı tanım özetlemektedir.

(Alm. Aspekt) Fiilin, çekimli şekliyle anlattığı işin ve gösterdiği zamanın dışında özel bir değerlendirmeye dayanan kişisel ve özel bir anlam taşıması ve farklı bir oluş, farklı bir meydana geliş tarzı göstermesi durumudur.(Z. KORKMAZ)

⁴⁶ Agop DİLAÇAR, Türk Fiilinde “Kılınışla “Görünüş” ve Dilbilgisi Kitaplarımız” TDAY Belleten 1973-1974, s. 159,161,162,164,165,171.

⁴⁷ Nurettin DEMİR- Emine YILMAZ, *Türk Dili El Kitabı*, Grafiker Yay. Ankara 2005 s.188

Görünüş ise, fiil çekiminde, konuşanın, çekim kalıplarının kabul edilen anlamlandırma sınırlarının dışına çıkarak kullanışı, bu çekime fiil mastarında da bulunmayan özel bir renk vermesidir. (A. DİLAÇAR)

Eğer biraz daha açık bir tanım vermek gerekirse görünüş’ü “Eylemin çekimli biçimiyle anlattığı işin, kılınışın dışında, kişisel, öznel bir anlatımı yansıtması” olarak tanımlayabiliriz.(D. AKSAN)

Bir de, ilk bakışta bunlara benzer gibi görülen fakat aslında daha sınırlı bir tarzı gösteren şu özellik belirtilmektedir:

“Görünüş” kategorisi, fiilin “bitmişlik” ya da “bitmemişlik” özelliğini gösterir.(L. JOHANSON, M. UĞURLU, Z. USLU)

Sonuç olarak

“Görünüş”, fiil zaman ve kip ekleri ile, yani fiillerin çekimlenmiş halleri ile ilgilidir

“Görünüş”te, zaman ve kip ekleri, asıl beklenen görevlerinde değil de, başkaca fonksiyonlarda kullanılır.

Görünüş’te, fiil zaman veya kip ekinin kendinden beklenen görev dışında kullanılması, konuşanın o yapıya yüklediği öznel bir ifade bulunmaktadır.⁴⁸

Sunumun neticesinde **GÜLSEVİN**, Bakışın öznel olmadığını nesnel olduğunu çünkü kullanılan cümle neticesinde herkesin aynı yargıyı anlayacağını söyler.

Görünüşü tanımlarken aspektin de kullanıldığı görülür. Aspekt en basit açıklamasıyla zaman kaymalarının yerine kullanılmaya tercih edilen bir terimdir. Netice olarak “Zaman kayması, dilde kendisine zaman bildirme görevi yüklenen bazı ekleri, dilin genel işleyişi içinde asıl işlevlerinin dışında farklı bir zamanı ifade eder duruma gelmeleridir.⁴⁹

Zaman Kaymaları birçok görünüş ve aspekt adları ile incelenirken, son zamanlarda yapılan incelemelerde “**Bakış**” adı altında da incelenmeye başlanmıştır.

Mustafa UĞURLU ve **Ahmet AKÇATAŞ** görünüş yerine “Bakış” terimini kullanmayı tercih etmişlerdir.

⁴⁸ Gürer **GÜLSEVİN**, *Türkçede Görünüş (Aspekt) Ve Fiil Çekiminde Bazı Özel Kalıplar*, Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı –Türk Dil Kurumu 2001 Ankara

⁴⁹ YAMAN, TTKZ s.31

Ahmet AKÇATAŞ, *Türkiye Türkçesinde Süreye Bağlı Zaman- Bakışta Kılınış-*, A.K.Ü Yay. Afyonkarahisar, 2005

Mustafa UĞURLU; *Türkiye Türkçesinde Bakış, Türk Dili El Kitabı* Nurettin Demir, Emine Yılmaz, Grafiker Yay. Ankara, 2005

Bunun sebebini ise **UĞURLU**, “Türkiye Türkçesinde görünüş Aspekt yerine görünüş terimi yaygınlaşmıştır. Bu terimle ilgili yapılan açıklamaların yeterince anlaşılır olmadığı da bir gerçektir. Ancak şu husus belirtilmelidir: “Görünüş” teriminin oluşturduğu *görün-* fiili dönüşlü çatıdadır. Bu yüzden Aspekt terimini kanaatimizce karşılması uygun değildir. Çünkü “Aspekt” kelimesinin anlamında çekimli fiilin ifade ettiği “olay”ın kendi kendine bir “görünmesi” değil, bilakis konuşanın onu nasıl gördüğü vardır; başka deyişle işi yapan olay değil, bilakis konuşanın onu “nasıl gördüğü” vardır; bir başka deyişle işi yapan olay değil ona bakan insandır.”⁵⁰ Diyerek açıklar. Bu bakış açısı ile hazırlanan bu tezde de “Görünüş” yerine “Bakış” kullanılması uygun görülmüştür.

1.1. TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE GÖRÜNÜŞ(ASPEKT, ZAMAN KAYMALARI, BAKIŞ)IN SEBEPLERİ

1-Dilde zaman içinde birtakım değişmelerin olması son derece tabiidir. Hatta dilin gelişen, değişen bir varlık olması özelliğini düşünerek bu durum kaçınılmazdır, diyebiliriz. Yani, dildeki değişmeler, gelişmeler ve konumuz olan zaman kaymalarının birinci sebebi dildeki tabii değişmeleridir.

2-Dilin gelişmesi ile düşüncenin gelişmesi hep paralel olmuştur. Dildeki zaman ve anlam kaymalarının bir sebebi de düşüncenin her geçen gün açılan yeni ufuklarla zenginleşmesidir.

Kevser ACARLAR, en gelişmiş dillerde bile anlam değişmeleri olduğunu belirterek bu konuda şunları söylüyor: Bu kaymaların bir nedeni düşünce ve duyguların

⁵⁰ Mustafa UĞURLU “Türkiye Türkçesinde “Bakış” (Aspektotempora)” *Türkbilgi Türkoloji araştırmaları Dergisi* 2003/5 s.124–133

sonsuzluğu kapsayacak, içten geleni bütün ayrıntılarıyla dışa yansıta dışa yansıtabilecek yeter sayıda kelime bulmak olanaksızlığıdır.

Zaman kaymalarının bir sebebi de doğrudan doğruya “zaman” kavramının kendisiyle ilgilidir. Zaman, öyle belirli kalıplara sokulabilecek ve tam ifade edilebilecek bir kavram değildir. Biz istesek de istemesek de çeşitli zaman dilimleri birbiri içine girecek ve dolayısıyla kaymalar da olacaktır.

Zaman kaymalarının diğer bir sebebi de anlatım yollarındaki çeşitliliği sağlama düşüncesi veya ihtiyacıdır. Anlatıma renk katmak, tek düzelikten kurtulmak için bu bir mecburiyettir. Konuşan farkında olmasa da zaman kaymaları, anlatımı çekici, akıcı bir hale getirir. Bu durumu daha iyi anlamak için resmi bir üslupla yazılmış bir metin ile bir roman, bir hikâye, bir şiir veya bir masalı karşılaştırmak yeterlidir. Zaman kaymaları dil bahçesinin rengârenk açmış çiçekleridir. Konunun bir başka yönü olan birtakım işlevlerin ifade edilmesi ise son derece önemlidir. Bu işlevlerin pek çoğu gerçek zamanlarla ifadesi mümkün olmayan durumları belirttikleri için, anlatımda zenginliği sağlama düşüncesiyle, zaman kaymalarına ve işlev değişmelerine zemin hazırlamaktadır.

Zaman kaymalarının bir başka sebebi de dilde mevcut olan “ en az çaba kuralının” getirdiği mecburiyettir. Zaman kaymaları yoluyla hem bir başka zaman hem de bir işlev ifade edilebilmektedir. Bu ise, bir taşla iki kuş vurmaktır. Bu durumu **Kevser ACARLAR**, şöyle dile getiriyor :“ Kelime karşılığı bulunamayan geniş kavramlar, bu anlam kaydırmalarıyla dile getirilmiş oluyor. Sözü uzatmadan istenilen her şeyi en küçük ayrıntılarına dek kolaylıkla anlatabilmek çabası dilleri bu yola itmiştir.”

Zaman kaymalarının bir sebebi de şeklin gösterdiği gerçek zaman ile sonraki geçici zaman ve işlevin hiçbir durumda eş değerde olmamalarıdır. Örnek olarak geniş zamanın bildirdiği gelecek zaman ile asli gelecek zaman ekleriyle ifade edilen gelecek zaman, tahmini bir “gelecek” tir. Diğer ise, “kesin” gelecektir.⁵¹

⁵¹ YAMAN, TTK s.33-34

1.2 TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE GÖRÜNÜŞÜN (ASPEKT, ZAMAN KAYMALARI, BAKIŞ) TESPİTİ

Çalışmanın başından bu yana zaman ve zamanla ilgili terimlerden bahsedildi. İnsanlar cümle kurarken gayr-i ihtiyari de olsa zaman eklerini kullanırlar. Zaman eklerinin kullanılması esnasında kişinin kullanmış olduğu zaman kipiyle anlatmış olduğu zaman farklı olabilir. Sözelimi “*Yarın Ankara’ya gidiyorum.*” cümlesinde konuşucu Ankara’ya gitme işini yapacağını belirtiyor. Fakat zaman ekine baktığımızda bu fiilin şimdiki zamanda gerçekleşmesi gerekmektedir. Cümlede bulunan *yarın* zarf tümleci bu fiilin şimdiki zamanda değil gelecek zamanda gerçekleşeceğini açık bir şekilde ifade ediyor.

Mutfakta bulaşık yıkayan bir kişi bulaşık yıkadığı esnada kapı çalınırsa “geldim” diyerek bağırır ve bulaşığı yıkamaya devam eder. Bu cevabın zamanında bulunan **-di** görülen geçmiş zaman ekine göre fiilin daha önceden yapılmış olması gerekmektedir. Oysa bu cevabın verildiği anda cevabı veren kişi henüz hareket etmemiştir.

Yukarıdaki örneklerden hareketle denilebilir ki bir cümlenin zamanını değerlendirirken sadece zaman ekine bakarak karar vermek yanıltıcı olabilir. Bu sebeple cümlenin zamanını cümlenin tamamı değerlendirilerek gerektiğinde paragraf hatta eserin tamamına göre değerlendirmek daha doğrudur. Bu sebeple cümleden büyük birimler üzerinde yapılan müstakil çalışmalar da mevcuttur.

Bir cümlenin zamanının belirlenmesinde yardımcı olan unsurlara “yön verenler iticiler ve zaman belirleyici unsurlar” adları verilir. Bir cümlede zamanı, “Zaman Ekleri, Zaman Zarfları, Fiil Köklerinde Zaman- Süre(Kılmış), Sıfatlar, Sıfat Fiiller, Zaman İsimleri, İkilemeler, Ek Fiil” belirler.⁵²

Seda GÖKMEN, Zamanın belirlenmesinde Zaman Odaklı Belirteçler(dün geçen yıl), Sürelilik Belirteçleri, (ikiden beşe kadar, iki saat için), Sıklık Belirteçleri (her gün, her hafta) gibi zaman belirleyen belirteçlerden bahseder.⁵³

Görüldüğü üzere yapılan tetkiklerde her unsur zamanı etkileyebilirken asıl zaman ekine hükmeden ve gerektiğinde ondan daha baskın bir rol üstlenen unsur, zaman zarflarıdır.

⁵² AKÇATAŞ, TTCSBZ s.25

⁵³ Seda GÖKMEN, “Görünüş Kuramı Çerçevesinde Zaman Belirteci- Hal Türü Etkileşimi: Yetişkin Dili Sözlü Anlatı Metinleri Üzerine Gözlemler” Dil Dergisi S.125

1.3. SEVİNÇ ÇOKUM'UN ROMANLARINDAKİ GÖRÜNÜŞ (ZAMAN KAYMALARI, ASPEKT, BAKIŞ) ÖRNEKLERİ

1.3.1 GENİŞ ZAMANLI FİİLERDE GÖRÜNÜŞ

Geniş zamanlı cümleler, asıl fonksiyonları olan “her zaman” dışında çeşitli anlam süreçleri ifade eden görünüş (bakış) biçimleri meydana getirirler. Geniş zaman eki almış olan çekimli fiiller, fiilin bildirdiği hareketin her zaman ortaya çıktığını ve çıkacağını ifade ederler.⁵⁴

1.3.1.1 Gelecek Zaman İfadesi Taşıyan Geniş Zaman

*Hayat gariptir Korhan. Bir gün gelir, hiç aklında olmayan şeyleri düşünmeğe *başlarsın*. Hayat bu(Ç,12)

*Reddettiğin bazı şeyleri *kabullenirsin*. (Ç,12)

*Yoo... kat'iyen... Su böreği *açarım* şimdi(Ç,22)

*Benim oyunumu seyretmeni isterdim. Epeyce yankısı oldu. Ayrıca buluşur, eskileri *anardık*.(Ç,101)

* Suna büyük deniz dalgasıdır, alır götürür *sürükler*.(Ç,136)

*Sağ ol yavrum. Ama okulun başlayınca sen de *unutursun* beni.(Ç,153)

* Oğuz maçlardan söz ediyordu. “Maça *gideriz* değil mi Korhan Ağabey?”(Ç,204)

* Siz yorulmayın... Nezaket Hanımla hemen *hazırlarız*.(Ç,228)

* -Bilemiyorum... Belki güneyde bir yere *yerleşirim*.(Ç,262)

* MURAT AĞABEY:

-Ben de desteklerim sizi, o zaman (Ç, 27)

1.3.1.2.Şimdiki Zaman İfadesi Taşıyan Geniş Zaman

* Adam, gözlerini sulara çevirdi ve ta ötelede bir Kız Kulesi oturttu. Bir Süleymaniye ... Gök ve deniz uçsuz kağıtlardı onun için. Üzerine istediği kadar resim yapabilir, yazı *yazabilirdi*.(Ç,5)

* Ne *dersin* Korhan ? Dönelim mi oralara? (Ç,5)

*Mazhar Ağabey *alınmaz* inşallah.(Ç,40)

* Eğilip alnından öptü..

-Teşekkür *ederim* oğlum.(Ç,81)

⁵⁴ M.Mümtaz KAYA, İnce MEMED I ve II Romanlarındaki Eylemlerin Görünüş ve Kılınış Yönünden incelenmesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Ün. Adana 1995 s.3

*Esra :

- Ne iyi olur... dedi. O zaman eşi dostu bahçemizde ağırlarız.(Ç,sy. 29)

— Rıfat oğlum ne *durursun*? Git bağın üzümlerinden topla.(B.D,9)

1.3.1.3. İstek İfadesi Taşıyan Geniş Zaman

*Eskiye yad *ederiz*. (Ç,22)

1.3.2. ŞİMDİKİ ZAMANLI FİİLERDE GÖRÜNÜŞ

1.3.2.1 Geçmişte Başlayıp Süreelmekte Olan Zaman İfadesi Taşıyan Şimdiki Zaman

* Çocuklarımız Avusturyalı olmakla *övünüyorlar* ama aslında İngiliz kanı taşımayanlar ezilip horlanıyorlar.(Ç,12)

* Tekin sürekli aynı cümleyi tekrarlıyordu.(Ç,88)

* Adam, Korhan'a daha fazla yakınlık ve sevgi göstermesi gerektiğini *düşünüyordu*.(Ç,105)

* Gün gün eksikleri *tamamlanıyor*, *yenileniyordu* araba.(Ç,108)

* Mebrure Hanım, “Bu yıl Fahri Ağabeyiniz epeyce rahatsızlandı. Şeker onu *eritiyor*.” demişti. (Ç,124)

* Son günlerde bana bir hal oldu. Güzel bir koku buldum mu evimin şurasına burasına koyuyorum.(Ç, 152)

1.3.2.2 Geniş Zaman İfadesi Taşıyan Şimdiki Zaman

* - *Hatırlamıyor musun* oraları? Diye sordu (Ç,5)

*- Dad, burayı *seviyorum* ben, dedi. Annem de seviyor.(Ç,6)

* Balığı bile önce “fish” olarak düşünüyor *kavırıyorsun*.(Ç,6)

* Senin onları unutmandan *korkuyorum*. (Ç,12)

*Yoo, dedi. Kızmadım. Ben kendime *kızıyorum*.(Ç,16)

* Unuttum işte. Bak *anlatabiliyorum*. (Ç,17)

* Esra:

— Evet, en başta çocuklarımızı yabancı bir yerde büyütmeyi göze *alıyoruz*.(Ç,26)

* İşin sorumluları ve eğitimciler konuyu gerçekten ciddi olarak ele *alıyorlar mı?* (Ç,sy.26)

* ESRA:

—Aileler çocuklarını yabancı bir ülkede istedikleri gibi eğitemiyorlarsa, kendi yurtlarında *eğitebiliyorlar* mı acaba?(Ç,26)

* Ama anaya babaya şimdi eskisinden daha fazla *iş düşünüyor*. Sen korursan o da koruyacak, sen yıkarsan o da yıkacak.(Ç,26)

* -Bense çocuklarımın bir türlü büyüdüklarini *kabullenemiyorum*. Diye cevap verdi.(Ç, 32)

* Esra :

Siz okullarımızda çocuklarımıza kişiliğini bulması için yardımcı *oluyorsunuz*. (Ç,33)

* Avustralya’da nice mühendisin, mimarın, geçimini sağlayabilmek için başka işlerle uğraştığını da biliyoruz. Meselâ lokantacılık gibi... Tabi lokantacılığı *küçümsemiyorum*.(Ç,39–40)

* Onun için derim ki çocuklarımıza manevi değerlerimizi öğretmek bize *düşüyor*.(Ç,42)

* Babamın boyu neden o kadar uzun? Ben niye *büyümüyorum*.(Ç,43)

*Onlar benim için hâlâ birer bebek...

Caroline :

— Onun için de çocuklarımızdan bir türlü *kopamıyorsunuz*. Türkler de öyle(Ç,44)

* Evet kızmayacaktım... Senin üzerine titriyorum.(Ç,45)

* Okul Müdürü:

- Bakın burda yazılı... Hangi birini okumalı? Bir kere çok dövüşken... Gürültücü, isyankâr... Sıralara, dolaplara duvarlara ve bahçeye *zarar veriyor*.(Ç,51)

* Esra :

- Ona bücür diyorlarmış arkadaşları... *Kızdırıyorlarmış*.(Ç,51)

* Çünkü ister istemez suyuna havasına alışıyorsun. İster istemez yaşadığın yeri *benimsiyorsun*.(Ç,56)

* Bana hiç *güvenmiyorsun* dad. (Ç,70)

* Ama paraca güçlü olmak her şeyi *halletmiyor*.(Ç,74)

*-Çiçek bana yaşama sevinci *veriyor*. Ama onların solup gitmeleri yok mu, işte bu beni *hüzünlendiriyor*. (Ç,76)

* Avustralya bizi farkına varmadan birbirimizden *uzaklaştırıyor*.(Ç,85)

* Sevgili kardeşim arabanla Bolu İstanbul yolları arasında mekik *dokuyormuşsun...*(Ç,85)

* Alaycı ve biraz da öfkeli bir sesle

Sulhi büyük adam oldu *biliyorsun*, dedi (Ç,101)

* Hasret artık “Gel” dediklerinde, *geliyor*, “Git” dediklerinde acındıran ya da sırnaşan bir yüzle isteksizce bakıp sonra gidiyordu.(Ç,107)

*Bana utanç *veriyorsun*, duydun mu? (Ç, 110)

* Bu okulda bizi utandırmayacak kimseler yetiştirmek için *uğraşıyoruz*.(Ç,117)

* Akşam oldu mu çarşının lambaları puslu renkleriyle aydınlatıyordu ortalığı. Kırmızı balık tablalarının başında balıkçıların sesleri *çoğalıyor*(Ç,154)

* Akşam oldu mu çarşının lambaları puslu renkleriyle aydınlatıyordu ortalığı. Kırmızı balık tablalarının başında balıkçıların sesleri çoğalıyor. Kıyıda ki balık lokantaları lambalarını *yakıyor*,(Ç,154)

*Bir sürü eşya eksik. Lambalar, halılar, dolaplar... Bu eksiklerle kimseyi *çağıramıyorum*.(Ç,160)

* İşte ümit... İnsanoğlu onu bırakırsa da o insanı *bırakmıyor*.(Ç,229)

* Ama yine de *bırakmıyoruz* sanatı.(Ç,238)

*Yani kuş beslemek istemiyorum artık. *Ölüyorlar* çünkü. Öldükleri zaman çok *üzülüyorum*.(Ç,241)

*Ama *düzelemiyoruz* işte... *Düzelemiyoruz*. Ve birlikte oldukça bu çekişme üç dört katına *çıkıyor*.(Ç,263)

1.3.2.3. Görülen Geçmiş Zaman İfadesi Taşıyan Şimdiki Zaman

* Kürsüsüne gidip *oturuyor*.(Ç,181)

* Kürsüsüne gidip oturuyor. Bir daha *gelmiyor* Korhan'ın yanına.(Ç,181)

*Kürsüsüne gidip oturuyor. Bir daha *gelmiyor* Korhan'ın yanına. Korhan alını tutup kâğıda *eğiliyor*.(Ç,181)

1.3.3 GÖRÜLEN GEÇMİŞ ZAMANLI FİLLERDE GÖRÜNÜŞ

1.3.3.1. Geniş Zaman İfadesi Taşıyan Görülen Geçmiş Zaman

*Adam soğumuş pırzolasını kemiğinden tutup ısırıldı. Sunayı *unutamadın*. (Ç,14)

* Hostel'den boyna Sydney'e giderlerdi. Sydney'e gitmek onlar için bir bayram gününün mutluluğu *demektir*.(Ç,15)

*Ben oraları *unutamadım*.(Ç,5)

1.3.3.2 Şimdiki Zaman İfadesi Taşıyan Görülen Geçmiş Zaman

* Kadın gecenin yumuşak kadife aydınlığında sırtını iskemlesine güvenle *yasladı*. Üzerindeki o şaşırtıcı yıldız bolluğuna *dikti* gözlerini. (Ç,13)

1.3.3.3 Şimdiki Zamanın Hikayesi İfadesi Taşıyan Görülen Geçmiş Zaman

*Kocaman bir uçakla hiç bilmedikleri bir kara parçasına doğru saatlerce yol alışlarını hatırladı. (Ç,9)

* Tekin kıyıya hafif hafif vuran dalgaların yorgun, hışırtılı soluklarına kulak verdi.(Ç,13)

1.3.4 ÖĞRENİLEN GEÇMİŞ ZAMANLI FİLLERDE GÖRÜNÜŞ

1.3.4.1 Görülen Geçmiş Zaman İfadesi Taşıyan Öğrenilen Geçmiş Zaman

* Kadın onların gülüşmelerini, bağırıklarını kıyıda *işitmiş* durup bakakalmıştı.(Ç,6)

1.3.4.2. Farkına Varma Anlamı Taşıyan Öğrenilen Geçmiş Zaman

*Bir terslik mi var? Sizi neşesiz görüyorum. Dalgınsınız. Sigarayı sıklaştırmışsınız. (Ç,112)

1.3.4.3. İhtimal İfadesi Taşıyan Öğrenilen Geçmiş Zaman

*-Gerçi küçüktün ayrıldığımızda... Ama yine de aklında bir şeyler kalmıştır. (Ç,5)

1.3.5. GELECEK ZAMANLI FİİLLERDE GÖRÜNÜŞ

1.3.5.1. Geniş Zaman İfadesi Taşıyan Gelecek Zaman

* Murat Ağabey:

-Ama anaya babaya şimdi eskisinden daha fazla iş düşüyor. Sen korursan o da *koruyacak*, sen yıkarsan o da *yıkacak*.(Ç, 26)

1.3.5.2. İstek İfadesi Taşıyan Gelecek Zaman

* Seni kendi çevreme *sokacağım*. Ne dersin?(Ç,171)

1.3.5.3. Şart Çekiminin Hikâyesi İfadesi Taşıyan Gelecek Zaman

*Biz eski insanlarız biliriz. Deden sağ *olacaktı* ki...(Ç,152)

1.3.6. EMİR KİPİNDE GÖRÜNÜŞ

1.3.6.1. İstek İfadesi Taşıyan Emir

* Balığın kaynadığı bir deniz *düşün*....(Ç,6)

*- Hadi yüzelim... *Bırak* şu oltayı.

* Sen *git*, dedi Korhan(Ç,6)

* Senin onları unutmandan korkuyorum. Onları *unutma*. (Ç,12)

* Hatta hatırlayabildiğin şeyleri bir deftere yaz. (Ç,12)

* **Murat Ağabey:**

Esra sultan dur, öfkelenme kızım.(Ç,26)

*-Ötüyor mu peki?

- Elbette, şarkı söyle, *ıslık çal*, hemen o da başlar.(Ç,202)

* Fakat seni severim. Lütfen *gel*, olmaz mı?(Ç,103)

1.3.6.2. Davet Ağırlıklı İstek İfadesi Taşıyan Emir

* Çok önceleri nesil üretmek için beyaz ırktan kimseleri kabul ediyorlarmış. Ama Avrupalılar gelmez olunca, Türklere ve Doğululara da açılmağa başlamışlar... “Koca bir kıta” diyordu Fahri Ağabey Birleşik Devletler ... Çölü, dağı, ormanı hepsi bir arada. Yetmiş iki milletin hepsi orada. Evini *yap*, otur.(Ç,8)

* Tutma kendini, hadi ağla...(Ç,51)

Kış sonlarıydı Esra'nın bahçede budama işleriyle uğraştığı bir gün, Tekin farklı, neşe dolu bir yüzle çıkageldi.

Bahçe makasını elinden aldı. Kolundan tutup onu çardağın altına götürdü.

- *Gel* şuraya oturalım dedi, dedi Güzel haberlerim var ...

Kanepeye oturdular.

- Bahçeye limonluk yaptırıyorum Yarın adamlar gelip ölçü alacaklar...

(Ç,113)

* Tekin:

Hey şuraya bakın. (Ç,59)

1.3.6.3 Yalvarma Ağırlıklı İstek İfadesi Taşıyan Emir

*-Dönmek istiyorum dedi adam.

-Lütfen baba dönmekten söz etme bana.(Ç,13)

*Ama kolay mı başa dönmek? Buradaki ilk günlerimizi düşün. (Ç,13)

*Bana anlatmalısın. Bak çarpıntım tutacak şimdi. Hadi... *Üzme* beni.(Ç,45)

***Esra:**

Sabahları sen okul minibüsüne bindiğin zaman hep dua ederim.“ Allah’ım Korhan’ı koru, onu yalnız bırakma” diye. (Ç,46–47)

Neyse aile... Umarım aile içindeki huzursuzluk virüslerini(Böyle şeyler de virüstür.)yok etmişsinizdir. Ne olur yok edin o virüsleri.(Ç,86)

“Rıfatım, bu yerlerde seni kim *durdurabilir*.”(B.D,7)

Yüksek dağların keskin ayazı gibi *titreysin* gavuru. (B.D, 7)

1.3.7.SORU CÜMLELERİNDE GÖRÜNÜŞ

1.3.7.1. Olumsuz Cümle İfadesi Taşıyan Soru Cümlesi

*ESRA:

-Aileler çocuklarını yabancı bir ülkede istedikleri gibi eğitemiyorlarsa, kendi yurtlarında *eğitebiliyorlar mı* acaba?(Ç,26)

*- Kimbilir? Dedi Tekin. İnsanlarımı kaybettim ben. Bundan daha kötüsü olabilir mi? (Ç,100)

*-Evet ama burda kurulu bir düzenimiz vardı. Şu ev ve bahçe için az mı uğraştık?(Ç,135)

*“Rıfatım, bu yerlerde seni kim *durdurabilir*.”(B.D,7)

1.3.7.2 Olumlu Cümle İfadesi Taşıyan Soru Cümlesi

*Ablam özlüyor mu buraları?

Özlemez mi?(Ç,100)

1.3.7.3.1 Şüphe İfadesi Taşıyan Soru Cümlesi

İşin sorumluları ve eğitimciler konuyu gerçekten ciddi olarak ele alıyorlar mı?

(Ç,26)

2. KILINIŞ

Türkçede zaman bahsedilirken görünüş ile birlikte kılınıştan da söz edilmiş fakat tam anlamıyla üzerinde durulmamıştı. Bazı zamanlarda görünüşün de yerini tutan kılınış fiilin mastar haliyle ilgili olup görünüşün tersine nesnel bir kategoridir.

Kılınışla ilgili önemli çalışmaları olan Johanson Türkçedeki fiilleri oluş, başlangıç ve bitiş sınırını göstermeleri açısından değerlendirir.

Zeynep KORKMAZ , “Fiil kök ve gövdelerinin, dil mantığı ve zamanla olan bağlantı açısından gösterdikleri özellik; fiil kök ve gövdelerindeki kılınış sürecinin zaman bakımından birbirlerine oranla taşıdıkları ayrılıklar. Söz gelişi ağla-,ara-,bekle-, dolaş, gez-, gözle-, yürü- fiillerinde süreklilik başlar-, bayıl-, bul-, durul-, eriş-, kavra-, öde-, fiillerinde bitiş, sonuç gösterme, atıştır-, damla-, şaşala-, fiillerinde aralıklı oluş, boylan-, çiçeklen-, ekşi- fiillerinde ise kendi kendine oluşu gösteren bir özelliğin bulunması gibi”⁵⁵

Agop Dilaçar, “ Burada “kılınış” ve görünüş” sözcüklerini terim olarak, sırasıyla Almanca “Aktionsart” ve “Aspekt” in Türkçe karşılıkları olarak kullanıyorum, bunlar genellikle şekle bağlı olan “sayı” , “kişi”, “çatı”, “kip” ve zamanın yanı başında yalnız şekle bağlı olmayan iki fiil ulamıdır.”⁵⁶ Diyerek başladığı yazısında kılınış ve görünüşü birbirinden ayrı düşündüğünü açıkça ortaya koymuştur. Yazısının devamında daha önceleri bu iki kavram arasında tam bir ayrımın olmadığından söz eder. Bu iki kavram uzun zaman eş anlamlı kullanıldıktan sonra İsveç ve Alman ilimleri başta olmak üzere ayrı anlamlar yüklemişlerdir.

Agop DİLAÇAR, Söz konusu makalesinde kılınış örneklerini” İşte çekime uğramış iki fiil: başlıyorum ve yürüyorum. Dilbilgisi kitaplarımıza göre – yor eki süreklilik gösterir. ama bu iki fiildeki süreklilik aynı değil, çünkü başlamak ve yürümek kılınışları birbirinden farklıdır. Başlamak sürekli olamaz, yürümek ise süreklidir. Birincisinin kılınışına başlamalı ikincisinininkine sürekli denir. Buna göre başlıyorum, “sürekli bir işe girişiyorum, başlamak üzereyim”; yürüyorum ise “sürekli bir işi devam ettiriyorum” anlamına gelir. Yine, kılınış bakımından aramak fiili kavram olarak

⁵⁵ KORKMAZ, GTS, s. 147

⁵⁶ Agop DİLAÇAR, Türk Fiilinde “Kılınışla “Görünüş” ve Dilbilgisi Kitaplarımız, TDAY Belleten 1973–1974, s.159

sürekli, bulmak ise süreksizi anlatır.” Ve fiilin tabanındaki süreklilik ve süreksizlik üzerinde durur.

Kılınış, mastar durumundaki eylemin bildirdiği iş, oluş ya da hareketin, meydana geliş tarzını ve meydana geliş tarzındaki zaman niteliğini ifade eden bir dil bilgisi kategorisidir. Kılınış tamamen nesnel bir kategoridir.

Kılınışta önemli olan eylemin meydana geliş tarzıdır. Eylemin mastarında var olan zaman sürecinin yani eylemin gerçekleşme sürecinin kesikli veya kesiksiz olup olmaması yönünü ifade eder.

Her ikisi de sürekli bir eylem olan, yürümek eylemi ile kurşunlanmak eylemlerinin ortaya çıktığı zaman sürecinde ve eylemin yapılış tarzında bir kesiklik söz konusu değildir. Ancak kurşunlanmak eyleminin gerçekleşme sürecinde bir kesiklik vardır. Biri hiç ara vermeden gerçekleşmekte, diğeri ise belirli zaman aralıklarında gerçekleşmektedir.⁵⁷

Kılınış birçok araştırmacı tarafından fiilin meydana geliş tarzı olarak kabul edildiğinden görünüşün tersine nesnel bir unsur olarak kabul görmüştür. Dolayısıyla konuşmayı yapan fiilin yapısına bir müdahalede bulunamaz ve ancak dil mantığına göre yorumlanır.

Kılınışla ilgili en kapsamlı çalışma yapan Agop DİLAÇAR fiilleri meydana geliş tarzına, zaman türüne, etki yönüne göre incelemiştir.

2.1. MEYDANA GELİŞ TARZINA GÖRE FİİLLER

Kılınış kavramının eylemin meydana geliş tarzı ulamı(kategorisi) içinde ele alınan, eylemin bildirdiği hareketin meydana geliş sırasındaki oluşum sürecinin kesilip kesilmemesi özelliği yönüyle, eylemleri başlıca iki grup halinde toplamak mümkündür.

2.1.1. Kesiksiz Eylemler:

Kesiksiz eylemlerdeki, eylem tarzının meydana geliş sürecinde bir kesilme bir ara verme yoktur. Eylemin bildirdiği hareket, ara vermeden, kesintiye uğramadan oluşum sürecini tamamlar.

2.1.2. Kesikli Eylemler:

Kesikli eylemlerde eylem tarzının meydana geliş sürecinde bir kesiklik vardır. Eylemin bildirdiği hareket ara ara kesintiye uğrayarak gerçekleşir.

⁵⁷ KAYA, İMGKYİ s.90

Kesikli eylemler, meydana geliş süreçlerindeki kesikliliğin durumuna göre iki bölümde incelenebilir.

2.1.2.1. Yinelemeli Eylemler. Yinelemeli eylemlerde, kesintiye uğrayarak ara ara gerçekleşen hareketin bitişi ve tekrar başlaması arasındaki zaman eşit aralıkta değildir.

2.1.2.2 Üstüsteli Eylemler: Üstüsteli eylemlerin kesintiye uğrayarak ara ara gerçekleşen hareketin bitişi ve tekrar başlaması arasındaki geçen süre eşit aralıktadır.

2.2. ZAMAN TÜRÜNE GÖRE FİLLER

Kılınış kavramının zaman türü ulamı (kategorisi) içerisinde ele alınan eylemin bildirdiği hareketin meydana gelişindeki zaman türüne, göre eylemin başlama ve bitiş noktaları arasında geçen süre göz önüne alındığında eylemler sürekli ve süreksiz olmak üzere iki bölüme ayrılırlar.

2.2.1. Sürekli Fiiller: Sürekli eylemler devamlılık ve süreklilik arz ederler. Eylemin bildirdiği hareketin, başlama ve bitiş noktaları arasında geçen süre uzundur. Sürekli eylemler bu başlama ve bitiş noktaları arasında bir niteliğin kazanılmasını, mevcut olmasını veya kaybedilmesini ifade ederler.

2.2.2. Süreksiz Fiiller: Süreksiz eylemler, aniden çok kısa bir zaman içerisinde gerçekleşirler. Eylem bildirdiği hareketin başlama ve bitiş noktası arasında geçen süre çok kısadır. Eylem bu kısa zaman içerisinde başlar ve sona erer.

Süreksiz Eylemler, başlama ve bitiş anlamı taşıyan eylemler olmak üzere iki ayrı bölümde incelenebilirler.

2.2.2.1. Başlamalı Fiiller: Başlamalı eylemlerin bildirdiği hareket başlama, harekete geçme anlamı vardır. Bir anda olup bitme bildiren eylemde bir durumun veya hareketin başlangıcı anlamı vardır.

2.2.2.2. Bitirmeli Fiiller: Eylemin bildirdiği hareketin sona ermesi, bitmesi söz konusudur. Bu eylemler, sürmekte olan hareketin veya durumun sona erdiğini, sonuçlandığını bildirirler.

2.3. ETKİ YÖNÜNE GÖRE FİLLER

Kılış kavramının, eylemin etki yönü ulamı (kategorisi) içinde ele alınan eylemler, eylemlerin bildirdiği hareketi etki yönüne göre iki gruba ayrılırlar.

2.3.1. Oluşlu Fiiller: Oluşlu eylemlerde eylemin bildirdiği iş, oluş ya da hareketin olma niteliği vardır.Eylemin bildirdiği hareketin etki yönü yapana yöneliktir. Ve durum bildirir.

2.3.2. Kılışlı Fiiller: Kılışlı eylemlerde eylemin bildirdiği iş oluş ya da hareket kılış niteliği taşır. Eylemin bildirdiği iş, oluş veya hareketin yönü dışarıya yöneliktir. Ve daha çok bir ediş, kılış bildirir.⁵⁸

⁵⁸ KAYA, İ.M.GKYİ s.90,91,92,93

2.4. SEVİNÇ ÇOKUM'UN ÇAIRPINTILAR ROMAINDAKİ TESPİT EDİLEN KILINIŞLAR

2.4.1 KESİKSİZ – SÜREKLİ – OLUŞLU FİİLER

dal- :Başka bir şeyle uğraşamayacak veya başka bir şeyi düşünemeyecek biçimde kendini bir şeye kaptırmak.

Adam çoktan sönmüş sigarasını parmaklarının arasında tutarak, gün ışığının denize doğru yayılmış sayısız kıpırtısına dalmıştı. (Ç,5)

bekle- : Bir iş oluncaya, biri gelinceye değin bir yerde kalmak, durmak.

Oğlu, oltayı denize salmış, usanmaksızın balık bekliyordu.(Ç, 5)

kal- : Herhangi bir kimseden veya bir dönemden kalmış olan.

—Gerçi küçüktün ayrıldığımızda... Ama yine de aklında bir şeyler kalmıştır. (Ç,5)

tanı- : Bir kimse ya da şeyle ilgili, doğru ve tam bilgisi bulunmak.

Tencere pazarlamaktan da bıktım artık, dedi. Böyle kapı kapı, şehir şehir köy köy dolaşmaktan da.

- Evet ama insanları tanıyoruz. (Ç,.13)

unutma- : Hatırdan gönülden çıkarmamak.

Ben oraları unutamadım.

belli ol- : Anlaşılmak, açıklanmak.

Kadın şimdi kıyıda dolanıyor, eğilip kalkışından deniz kabuğu topladığı belli oluyordu.(Ç,6)

sev- : Sevgi ve bağılılık duymak.

- Dad, burayı seviyorum ben, dedi. Annem de seviyor.(Ç,6)

bil- : Bir şeyi anlamış veya öğrenmiş bulunmak.

- Bizim oralarda ne balık olurdu bilir misin? Tabii ben çocukken(Ç,6)

bil- : Bir şeyi anlamış veya öğrenmiş bulunmak.

Ama biliyorum sana bizim denizleri anlatmak çok zor...(Ç,6)

düşün-: Aklından geçirmek, göz önüne getirmek.

Balığı bile önce “fish” olarak düşünüyor kavırıyorsun.(Ç,6)

işit- : Kulakla algılamak, duymak

Kadın onların gülüşmelerini, bağırtılarını kıyıda işitmiş durup bakakalmıştı.(Ç,6)

düşün-: Aklından geçirmek, göz önüne getirmek.

Dünyanın merkezinde bir yere doğru kaydığını düşündü...(Ç,6)

geçiver- : Geride bırakmak.

“Peki, niçin geldin buralara? Yeni bir hayat, para, değişiklik, huzursuzluktan kaçış, vesaire vesaire ... İşte oğlun, omuzlarında taşıdığın, yerlerde yuvarlayıp şakalaştığın o küçük şey, şimdi onüçünü... Şunca sene çarçabuk geçivermişti demek ki... (Ç,7)

hatırla- : Bilinip unutulmuş bir şeyi akla getirmek, anımsamak.

O yurdunu biraz hatırlıyor.(Ç,7)

bil- : Tanımak, hatırlamak

O yurdunu biraz hatırlıyor. Ama onun çocukları kim olduklarını bilecekler mi?(Ç,7)

düşün- : Aklından geçirmek.

Bunları düşündü. (Ç,7)

anlat- : Söylemek, anlatmak.

Babasının yakın arkadaşı Fahri Ağabey bir gelişinde anlatmıştı.(Ç,8)

benze-: İki kişi veya nesne arasında birbirini andıracak kadar ortak nitelikler bulunmak, andırmak.

Almanya'ya benzemiyordu burası.(Ç,8)

kabul et-: Onaylamak.

Çok önceleri nesil üretmek için beyaz ırktan kimseleri kabul ediyorlarmış.(Ç,8)

otur- : Bir yerde sürekli olarak kalmak, ikamet etmek.

Çok önceleri nesil üretmek için beyaz ırktan kimseleri kabul ediyorlarmış. Ama Avrupalılar gelmez olunca, Türklere ve Doğululara da açılmağa başlamışlar... “Koca bir kıta” diyordu Fahri Ağabey Birleşik Devletler... Çölü dağı, ormanı hepsi bir arada. Yetmiş iki milletin hepsi orada. Evini yap, otur.(Ç,8)

dal- : Başka bir şeyle uğraşamayacak veya başka bir şeyi düşünemeyecek biçimde kendini bir şeye kaptırmak.

Ama karısı, tabakları kurularken, sobaya sokulurken, pencereden yollara bakarken, ütü yaparken dalıyordu hep.(Ç,8)

bil- : Bir şeyi anlamış veya öğrenmiş bulunmak.

Sahi bu kıta hakkında Fahri Ağabey'in anlattıklarıyla ansiklopedilerde okuduklarından başka ne biliyorlardı ki.(Ç, 9)

gör- : Anlamak, kavramak, sezmek.

Kendi maceralarını da (Buna macera denirse eğer) böyle bir tükenişten farksız görüyordu şimdi. (Ç, 9)

eski- : Eski duruma gelmek. Yıpranmak.

Eşyanın cansız da olsa dost bir yanı vardı insan için. Eşya bir yandan eskir ,bir yandan geçmişi korurdu. (Ç,9)

duy- : Bir ruh durumu içine girmek.

Esra da belki aynı iç burkuntusunu duyuyor, belli etmiyordu. (Ç,9)

belli et- : Bir ruh durumu içine girmek.

Esra da belki aynı iç burkuntusunu duyuyor, belli etmiyordu. (Ç,9)

kıy- : Acımadan vermek, esirgememek, feda etmek.

Bütün bunlar onun sanatkâr dünyasının ürünleriydi. Ve o bir çırpıda kıyabiliyordu onlara. (Ç,9)

bat- : Dünyanın dönüşü dolayısıyla ufkun altına inmek.

Gün batardı birazdan. (Ç,9)

iste- : İstek duymak, arzulamak

Artık geriye bakmak istemiyordu. (Ç,9)

dur- : beklemek dikilmek

- Babaa!.. Baba...

Durdu.(Ç,10)

kulak ver-: Merak edip dinlemek, işitmeye çalışmak.

Göğsüne sığmayan soluklarıyla bu sese kulak verdi. (Ç,10)

işit- : : Kulakla algılamak, duymak

Çok sürmeden motorun cılız fakat gitgide açılan, güçlenen sesini işitti .(Ç,10)

seyret- : Bir şeyin durumunu oluşumunu gözlemek, bakmak.

Oğlunun solgun yüzünü seyretti. (Ç,10)

sor- : Birine soru yönelterek herhangi bir konuda ondan bilgi istemek, sual etmek.

Bunları Esra sormuştu. (Ç,11)

süz- : Bir durumdan başka bir duruma geçişi sağlamak!.)

Gurbetin rengini süzüyordu akşam. (Ç,11)

dizil- : Dizi durumuna getirilmek, dizmek işi yapmak.

Ateş gurbet karanlığına karşı onları koruyan ve onlara güç veren bir şeydi. Öteki ailelerin karavanlarının ve çadırlarının lambaları karanlığa tek tek dizilmişlerdi. (Ç,11)

sev- : Sevgi ve bağlılık duymak.

Nasıl severdi seni bilsen.(Ç,11)

hoşlan- : Hoşuna gitmek, hoş bulmak, sevmek.

Bu oyundan çok hoşlanırdım. (Ç,12)

hoşlan- : Hoşuna gitmek, hoş bulmak, sevmek.

Bundan da çok hoşlanırdım. (Ç,12)

iste- : İstek duymak, arzulamak

Ama artık o ev yok. Onlar da... Deden benim okumamı yüksek tahsilli olmamı çok isterdi. (Ç,12)

kork- : Kaygı duymak, endişelenmek.

Senin onları unutmandan korkuyorum. (Ç,12)

dinle- : İşitmek için kulak vermek.

Korhan babaannesiyle dedesini hatırlıyor. Çocuk arabasını sonra... Yoksa bunları benden mi dinlemiştin Korhan. (Ç,12)

kork- : Kaygı duymak, endişelenmek.

Büsbütün yabancılaşmasından korkuyorum. (Ç,12)

övün- : Bir niteliği sebebiye kendini yücelmiş sayarak bundan abartmalı bir biçimde söz etmek.

Çocuklarımız Avusturyalı olmakla övünüyorlar ama aslında İngiliz kanı taşımayanlar ezilip horlanıyorlar. (Ç,12)

kulak ver- : merak edip dinlemeye çalışmak, işitmeye çalışmak.

Tekin kıyıya hafif hafif vuran dalgaların yorgun, hışırıtılı soluklarına kulak verdi.(Ç,13)

çağır- : Herhangi birinin bir yere gelmesini istemek, davet etmek.

Sanki beni çağırıyor oralar. (Ç,13)

gözlerini dik- : Dikkatle bakmak, gözlerini ayırmadan bir yere veya bir kimseye bakmak

Kadın gecenin yumuşak kadife aydınlığında sırtını iskemlesine güvenle yasladı. Üzerindeki o şaşırtıcı yıldız bolluğuna dikti gözlerini. (Ç,13)

dilinden düşürme- : Sürekli olarak, aynı kişiden veya şeyden söz etmek; sık sık anmak.

Evet... Kulaklarına bir yerden Türkçe bir söz gelse, çiçeğin, dalın güneşe yönelmesi, o ışıktan hayat bulması gibi koşarlardı o yana... Karacaoğlan'ın hasretine eş... O günlerde Karacaoğlan, *dilinden düşmezdi*. Durup durup “illeri var bizim illere benzemez... Dilleri var bizim dile benzemez.” Derdi (Ç,14)

gül-: Hoşuna veya tuhafına giden olaylar, durumlar karşısında, genellikle sesli bir biçimde duygusunu açığa vurmak.

Adam güldü.(Ç,14)

şarkı söyle-: Belirli bir besteye göre güfteyi uyumlu olarak okumak

Ötede çadırda biri gitar çalıp şarkı söylüyordu. (Ç,15)

yerleş- : Bir yerde oturmaya, yaşamaya başlamak.

- Buraya yerleştik bir kere. (Ç,15)

görün- :Görünür duruma gelmek, görünür olmak.

Yıldızların o kısık lambalara benzeyen buğulu ışıkları şimdi daha parlak görünüyordu.(Ç,15)

de-: Anlamına gelmek.

Hostel'den boyna Sydney'e giderlerdi. Sydney'e gitmek onlar için bir bayram gününün mutluluğu demektir.(Ç,15)

sipariş al- : Bir şeyin yapılması veya bir şeyin gönderilmesi istemek, ısmarlanmak.

Karı koca Newcastle ile Melbourne arasında dolaşp sipariş alıyor, aynı zamanda Türk ailelerle tanışmış oluyorlardı.(Ç,15-16)

sohbet et- : Dostça, arkadaşça konuşarak hoş bir vakit geçirmek.

Çocuklar top oynar, onlar da kendi aralarında sohbet ederlerdi. (Ç,16)

kız- : Öfkelenmek, sinirlenmek.

Yoo, dedi. Kızmadım. Ben kendime kızıyorum. (Ç,16)

yaşa- : Canlılığını, hayatını, sürdürmek, sağ olmak

Parasızlıktan, yoksulluktan gitti oğlumuz yoksa yaşardı. (Ç,16)

san- : Gibi gelmek, farz etmek.

Kollarımın arasında uyuduğunu sanmıştım.(Ç,16)

anlat- : Söylemek, nakletmek.

Unuttum işte. Bak anlatabiliyorum. (Ç,17)

buz kesil- : Şaşılacak, üzülecek bir durum karşısında donakalmak.

Eskiden dilim varmazdı. Buz kesilirdim. (Ç,17)

öl- : Bazı sebeplerle çok sıkıntı ve acı çekmek.

Dört duvarın arasında ben de ölüyordum.(Ç,17)

oku- : Hastalığı iyi edeceğini ileri sürerek okuyup üfleme, üfürükçülük etmek.

Anacığım seni okurdu biliyor musun?.. Okurdu sen de ferahlardın. (Ç,17)

ferhala- : sıkıntısı tasası dağılmak.

Anacığım seni okurdu biliyor musun?.. Okurdu sen de ferahlardın. (Ç,17)

duy- : sezmek, fark etmek, hissetmek

İçime bir ateş yürürdü. Acılarla imtihan edilmenin korkusunu duyardım.(Ç,17)

gizle- : Saklamak, görünmeyecek, belli olmayacak bir yere veya bir duruma koymak.

Her zamanki gibi sağlıklı bir rengi vardı yüzünün. Ama bu aldatıcı renk onun gitgide yaşlandığını gizleyemiyordu.(Ç,21)

değiş- : Başka bir biçim veya duruma girmek, tahavvül etmek.

Murat Ağabey “Korhan’ın şu kocaman kara gözlerine baktıkça yurdumu görüyorum...” “büyüdükleri zaman çok değişiyorlar. (Ç,22)

bürü- : Sarmak, kaplamak, örtmek, basmak.

Su kirli yeşil renkte akıyordu. Kenarları saz bürümüştü.(Ç,23)

inan- : Bir şeyi doğru olarak benimsemek.

Evet, onun gücüne inanıyorum.(Ç,22)

göze al- : Gelebilecek her türlü zararı ve tehlikeyi önceden kabul etmek.

Esra:

- Evet, en başta çocuklarımızı yabancı bir yerde büyütmeyi göze alıyoruz.(Ç,26)

sahip çık-: Korumak, koruyucu olmak, ,ilgilenip gözetmek.

Ama... Kendi ülkemizde olsak onlara tam manasıyla sahip çıkabilecek miydik?(Ç,26)

ele al-: Bir şey üzerinde çalışmaya başlamak, incelemek, araştırmak

İşin sorumluları ve eğitimciler konuyu gerçekten ciddi olarak ele alıyorlar mı?
(Ç,26)

iş düş- : Birinin iş yapması gerekemek.

Ama anaya babaya şimdi eskisinden daha fazla iş düşüyor. Sen korursan o da koruyacak, sen yıkarsan o da yıkacak.(Ç, 26)

küçümse- : Değer, önem vermemek

Kadın derneği diye bir takım kuruluşlar, şerefli analarımızı horladılar, küçümsediler.(Ç,27)

göğüsle- : Karşı durmak, engel olmak, direnmek

Öylesine zor günler yaşandı. Bunlar bizim yürek yaramızdır. İşte bu zorlukları göğüsleyebilersen ne âlâ. (Ç, 27)

destekle- : Arka olmak, arka çıkmak.

Ben de desteklerim sizi, o zaman. (Ç, 27)

imrendir- : Beğenilen bir kişi veya şeye benzemeyi istemek, gıpta etmek.

Daha otuzunda bile yoktu. Gençliği, doğuma hazırlanan gergin derisi, çevik bir atın gür kuyruğundan farksız neredeyse beline varan saçlarıyla Esra'yı analığa imrendiriyordu.(Ç,30)

yakın(lık) bul- : Birine karşı sevgi ve ilgi duymak.

Esra'yla Tekin o apartmanda bu aileyi kendilerine daha yakın bulurlardı. (Ç,30-31)

sevin- : Sevinç duymak

-Bu tatlıyı bayram günleri yapardık... Ortalık hep tarçın kokardı... Çoluk çocuk sevinirlerdi.(Ç,31)

kok- : Koku çıkarmak.

Anna:

— Bu tatlıyı bayram günleri yapardık... Ortalık hep tarçın kokardı... Çoluk çocuk sevinirlerdi.(Ç,31)

dua et- : Tanrı'ya yalvarma.

Huyu güzel olsun diye dua etmelisin. (Ç, 31)

kabullen- : Kabullenme işi

Anna koca küpelerini sallayarak,

—Bense çocuklarımın bir türlü büyüdüklarine kabullenemiyorum. Diye cevap verdi.Ç, 32)

sebep ol- : Neden olmak, yol açmak.

Aile çevresinden kopması, ailenin ilgisizliği onda ruhi sıkıntılar yaratabilir. Ve bazı hatalara yapmasına sebep olabilir. (Ç, 33)

ayarla- : Bir ölçünün doğruluğunu belli bir örneğe göre düzeltmek, doğrulamak.

Söze kalın ve pürüzlü sesiyle Anna karıştı.

- Peki ama sevginin dozu nasıl ayarlanır?(Ç,34)

adet edin- : Bir şeyi alışkanlık ve huy durumuna getirmek.

Murat Ağabey sofradaki soğuk yiyeceklerden tabağa alarak

- Ünal'ı bilmez misiniz azizim? Dedi, geç kalmayı adet edinmiş.(Ç,36)

şaşır- : Doğru, gerçek, ve gerekli olanı ayırt edemeyecek duruma gelmek.

— Ünal'ı bilmez misiniz azizim? Dedi geç kalmayı adet edinmiş. Huyu bu can çıkar da huy çıkmaz derler bizim oralarda. Ya arabanın lastiği patlar, ya karısıyla münakaşa eder, ya da adresi şaşırır. (Ç,36)

arzu et- : Yürekten istemek.

Evet dedi Esra. Onun için Nesrin Ablamın, Mebrure Ablamın, kısacası burada bulunan hanımların da konuşmalarını arzu ediyorum.(Ç,38)

ilgilendir- : İlgisini çekmek, önem vermek veya bir şeyle ilgili kılmak.

Fahri Bey'in Karısı :

- Elbette Esracığım, dedi. Biz bu meselelerle baştan beri ilgilenmişizdir.(Ç, 38)

ilgilen- : İlgisini çekmek, önem vermek, veya bir şeyle ilgili kılmak.

Artık siz de müzeye konmuş tozlu, küflü,işe yaramaz bir top ,tüfek,eski bir miğferden farksızsınız. Hatıralarınız geçmişteki kadar insanları ilgilendirmiyor. (Ç,38-39)

işe yara- : Elverişli olmak.

Gerçi buralarda bize inşaat çavuşluğundan öte bir iş vermediler ama gene de işe yararız. (Ç,39)

küçümse- : Değer ve önem vermemek, küçük görmek, küçümsemek.

Avustralya'da nice mühendisin, mimarın, geçimini sağlayabilmek için başka işlerle uğraştığını da biliyoruz. Meselâ lokantacılık gibi... Tabi lokantacılığı küçümsemiyorum.(Ç,39-40)

benzet- : Bir şeyde başka şeye benzeyen yönler bulmak.

Tekin Lale'yi kız kardeşi Aysun'a benzetirdi.(Ç,40)

özle- : Bir kimseyi veya bir şeyi görmeyi, kavuşmayı istemek, göreceği gelmek.

Onu ne kadar özlemişti.(Ç,41)

düş- : Bir bölüşme sonunda payına ayrılmak.

Onun için derim ki çocuklarımıza manevi değerlerimizi öğretmek bize düşüyor.(Ç,42)

dokun- : Sağlığını bozmak.

Of... güneş dokundu bana. (Ç,43)

uza- : Uzun duruma gelmek, boyu uzamak

Anne benim boyum ne zaman uzayacak? (Ç,43)

büyü- : Organizmanın bütününde veya bu bütünün bir bölümünde, boyutlar artmak, irileşmek, eskisinden büyük duruma gelmek.

Babamın boyu neden o kadar uzun? Ben niye büyümüyorum? (Ç,43)

utan-: Onursuz sayılacak veya gülünç olacak bir duruma düşmekten, üzüntü duymak, korkmak, mahcup olmak.

Söyle neden çağırıyorlar? Bu seni utandırmıyor mu? (Ç,45)

seçil- : Ne olduğunu anlamak.

Çocuk kanatları ıslak, uçamayan kuş görünümündeydi o an. Gerilmiş boynundaki ana damarın hızlıca atışı seçiliyordu.(Ç,47)

ağla- : Üzüntü acı, sevinç, pişmanlık, aldanma, v.b sebeplerle göz yaşı dökme.

-Tutma kendini, hadi ağla...(Ç,51)

çözümle- : Herhangi bir konunun, bir nesnenin düşüncede veya gerçeklikle kurucu parçalarına ayrılmak yoluyla yapısının, işleyişinin ve gelişim yasalarının ortaya konması işlemi.

Bence Tekin'e çocuğun durumunu söylemeliydin, dedi. Ailede meseleler karşılıklı konuşularak çözümlenmeli.(Ç,51)

sakla- : Görünmesine engel olmak, ortalıkta bulunmamak

Benden bir şey saklıyorsun... Her şey yolunda mı sahi? (Ç,52)

benimse- : Bir şeye birine bağlanmak, ısınmak.

Çünkü ister istemez suyuna havasına alışıyorsun. İster istemez yaşadığın yeri benimsiyorsun.(Ç,56)

yerleştir- : Yerleşmesini sağlamak; yerine koymak.

Helga içerki odada, üzerinde Esra'nın diktiği koyu mavi bol entarisi, çantasına geceliğini yerleştiriyordu.(Ç,66–67)

sürdür- : (bir durumun, bir şeyin) sürmesini, olmasını sağlamak.

Ev yine bir dağbaşı yalnızlığını sürdürüyordu.(Ç,69)

güven- : Güven duymak, güveni olmak, itimat etmek.

Bana hiç güvenmiyorsun dad .(Ç,70)

anlaş- : Anlaşmak işi, uyuşma, itilâf.

- Ya Selim, Şule, Kerim ve Süha? Onlarla anlaşamıyor musun? (Ç, 72)

hisset- : Sezmek, farkına varmak, anlamak.

Bayramlarınızın, heyecanını doğru dürüst hissedemiyorsunuz bile.(Ç,72)

yansıt- : İletmek, duyurmak, aktarmak.

Reşit Bey'in, hali, duruşu, şehre inmiş bir kovboyun kabadayılığı ile yer değiştiren çekingenliğini yansıtıyordu.(Ç, 74)

hallet- : Güç görünen bir olay veya duruma çözüm yolu bulmak.

Ama paraca güçlü olmak her şeyi halletmiyor.(Ç,74)

gerek-: Bir şeyin yapılabilmesinin veya gerçekleşmesi bazı nesne, fiil vb.ye bağlı olmak, gerek olmak, icap etmek, iktiza etmek.

Tezhip mi? Onun için daha büyük bir sabır, daha sakin bir yürek gerekiyor.(Ç,75)

değerlendir- : Bir şeyi değerinde ve yararlı bir yolda kullanmak, kıymetlendirmek.

Bu ayrı bir hüner canım renkleri de çok canlı... Vallahi bravo... Bunları değerlendirmelisin.(Ç,75-76)

kıy- : Acımadan vermek, esirgememek, feda etmek.

Ama bakalım Esra satmaya kıyacak mı?(Ç,77)

esirge- : Bir şeyi yapmaktan veya vermekten kaçınmak.

Demek yalnızca ana ilgisi yetmiyordu. Erkek çocuğun babadan beklediği ayrı bir yakınlık vardı. Gerçi Tekin bunu esirgemiyordu; bilerek ve belli ölçülerde veriyordu nedense.(Ç,77)

taşı- : üstünde bulundurmak.

Esra evlenirken babası kendini tutamamış ağlamıştı. Meğer ne yumuşak bir yürek taşımış.(Ç,77)

geciktir- : Gecikmesine sebep olmak, tehir etmek.

Tekin diyeceklerini ölçüp tartarak cevabını biraz geciktirdi.(Ç,80)

bekle- : Ummak.

Aynı başarıyı ilerde okullar arası yarışmalarda da göstermeni beklerim.(Ç,81)

korkut- : Korkmasına yol açmak.

Hele o günler gelsin de dedi Esra. Şimdiden korkutmayalım çocuğumuzu.(Ç,81)

alış-: Bağlanmak, ısınmak.

Alışmıştı da. İnsan her gün yoluna çıkan bir kaplumbağaya bile alışırdı.(Ç,82)

yakış- : Uygun ve yerinde görmek, iyi karşılamak.

— Bu da ne demek? Bak dinle Korhan... Benim dedem bir Anzak askeriydi. Yıllar önce denizi aşip savaşmak için Türkiye'ye gitti. Seninki de savaş sayılır. Bu savaşı daha başta terk etmek yakışıyor mu sana?

uzaklaştır- : Yabancılaştırmak, ilgisiz bırakmak.

Avustralya bizi farkına varmadan birbirimizden uzaklaştırıyor.(Ç,85)

yara- : Yararlı olmak, yarar sağlamak.

Ne kadar gereksizmiş o kırgınlıklar. Kin, nefret, hepsi insanları yıpratmaktan, insanca duyguları öldürmekten öte bir işe yaramıyorlardı.(Ç,89)

üşen- : Kendinde bir gevşeklik duyarak bir işi yapmaya isteği olmamak.

Küçüklüğünde hafızasına gülüşü, ipek parıltısındaki bakışıyla yerleşen ve sonraları gönderdiği resimlerle unutulmazlaşan Aysu'na mektup yazmaya üşenirdi hep.(Ç,89)

hazırlan- : Hazır duruma getirilmek.

Ve daha dün halasına kan kardeşi Kerim'le çektiği resimleri göndermeğe hazırlanıyordu.(Ç, 89)

avun- : Bir şeyle uğraşarak acısını unutmak, sıkıntılarında uzaklaşmak, teselli bulmak, müteselli olmak.

Neyse ki Reha yanımda da onunla avunurum.(Ç,92)

uzan- : Bir şey boyunca sıralanmak.

Sonunda direkleri buldu. Yüksek apartmanların aralarında kalmış, çamaşır asılı balkonlara doğru uzanmışlardı. (Ç,102)

aldır- : Önem vermek, değer vermek.

Yabani yabani baktığına aldırma.(Ç,106)

beğen- : Onaylamak, kabul etmek, tasvip etmek

Güzelmiş bu hasret adı dedi Korhan... Evet, babam da beğenecek.(Ç,106)

göz yum- : Kusurları görmemezlikten gelmek, hoş görmek ,bağışlamak.

Arasına babasının uyarıcı sözü unutmuş görünerek arkadaşlarını arabaya doldurup dağ yollarına vuruyor, bir şeylere hükmetmenin ve hızın verdiği coşkunluğa bırakıyordu kendini. Esra onu kıramadığı için bu isteğine göz yumuyordu.(Ç,108)

acele et-: telaş etmek, sabırsızlanmak.

Esra:

- Hüküm vermekte acele ediyorsun. (Ç,108)

utanç ver- : Utanma duygusu, hicap yaşatma.

Bana utanç veriyorsun, duydun mu? (Ç, 110)

kaynaklan- : Kaynaklanmak işi veya durumu.

Yalandı bu elbet. Böyle davranması, babasına karşı çıkma isteğinden kaynaklanıyordu.(Ç,115)

yetiş- : Üremek, büyümek, olmak.

Bir refah gençliği yetişti ağabey.(Ç,120)

Mebrure Hanım, “Bu yıl Fahri Ağabeyiniz epeyce rahatsızlandı. Şeker onu eritiyor.” demişti. (Ç,124)

öv- : Birinin veya bir şeyin iyiliklerini, üstünlüklerini söyleyerek değerini yüceltmek, methetmek, sena etmek.

Tekin, “Sen buraları hep *övmüştün* ağabey... Biz seni dinleyip geldik buralara...” diye düşündü.(Ç,126)

savun- : (söz veya yazı ile) Bir kimseye yapılan hareketi düşünceyi doğru, haklı göstermeye çalışmak.

Kimisi bütün bu çabalar için kaynakların yeterli olmayacağını savunuyordu.(Ç,127)

uy- : Renk, biçim vb. yönden birbirini tutmak.

Korhan’ın kafasındaki renk, ışık, koku çağrışımlarına uyuyordu o şiiirler.(Ç,129)

say-: Gibi görmek.

“Kendimi haksızlığa uğramış sayıyorum.”(Ç,134)

bekle- : Bir iş oluncaya, biri gelinceye değin bir yerde kalmak, durmak.

Okuldan dönüşümü misafirliğe gitmeyip pencere önünde beklerdin.(Ç,136)

iste- : İstek duymak arzulamak.

Ben bir insanım. Taraf tutmamı istiyorsun.(Ç,137)

alış- : Uyar duruma gelmek, uygun gelmek intibak etmek.

Orda, yani ülkende kök salamazsın sen. Çünkü burda yetiştin. Buranın suyuna havasına alıştın.(Ç,140)

somurt- : Ksknl, bir Şeye kızgınlıı, keyifsizliini, anlatacak biçimde yüzünü buruŐturmak, surat asmak.

Neden herkes somurtuyor?(,155)

acı- : BaŐkasını uradıı veya urayacaı kötü bir duruma zlmek, merhamet etmek.

Tekin'e Şimdi acıyordu.(,158)

kaygılan- : Kaygı duymak, zlmek.

Gözler hep ona takılacak, ilk onu görecekler, ilk ona baıracaklar ve onu derse kaldıracaklar diye kaygılanıyordu Esra.(,163)

planla- : Yapılacak bir işi belli plana göre düzenlemek.

Őirket yöneticileri Őetikleri illerde yeni Őubeler amayı planlıyor, Tekin'i bu Őubelerden birinin başına getirmeyi düŐünüyorlardı.(,172)

2.4.2. KESİKSİZ - SÜREKLİ - KILIŞLI FİİLLER

bak- : Bakışı bir şey üzerine çevirmek.

Kadın, kıyıdaıdı ve turuncu renkte havlu entarisiyle açılır kapanır iskemleye oturmuş onlara bakıyor, bazen el sallıyordu. (Ç,5)

bak- :Bakışı bir şey üzerine çevirmek.

— Oğlu kocaman hasır şapkasının altından suçlulukla baktı. (Ç,5)

de- : Söylemek, söz söylemek.

Oğlu bu defa sessiz durmamak için:

- Biraz dedi.(Ç,5)

de- : Söylemek, söz söylemek.

Ne dersin Korhan? Dönelim mi oralara?

de- : Söylemek, söz söylemek.

- Dad, burayı seviyorum ben, dedi. Annem de seviyor.(Ç,6)

yüz- : Kol, bacak yüzgeç gibi organların özel hareketleriyle su yüzeyinde veya su içinde ilerlemek, durmak.

— Hadi yüzelim... Bırak şu oltayı.(Ç,6)

git- : Bir yere doğru yönelmek.

Sen git, dedi Korhan(Ç,6)

de- : Söylemek, söz söylemek,

Sen git, dedi Korhan(Ç,6)

kavis çiz- : Yay biçiminde yol izlemek.

Kaygan büyük bir balık gibi, kavis çizip, suyun yüzüne çıktı. (Ç,7)

yap- : Ortaya koymak, gerçekleştirmek, oluşturmak, meydana getirmek.

Çok önceleri nesil üretmek için beyaz ırktan kimseleri kabul ediyorlarmış. Ama Avrupalılar gelmez olunca, Türklere ve Doğululara da açılmağa başlamışlar... “Koca bir kıta” diyordu Fahri Ağabey Birleşik Devletler... Çölü dağı, ormanı hepsi bir arada. Yetmiş iki milletin hepsi orada. Evini yap, otur.(Ç,8)

kazan- : Olumlu, iyi sonuçlar elde etmek.

Sanki oraya varır varmaz bütün sıkıntılar geride kalacak, orada hiç dertlenmeyeceklerdi. Üzülmeceklerdi. Sadece kazanacaklar, hiç kaybetmeyeceklerdi.(Ç,8)

oku- : Yazıya geçirilmiş bir metne bakarak, bunu sessizce çözümleyip anlamak veya aynı zamanda seslere çevirmek.

Sahi bu kıta hakkında Fahri Ağabey’in anlattıklarıyla ansiklopedilerde okuduklarından başka ne biliyorlardı ki? Bir de Patrick White’ın yazdığı “Çöl”... Adlı romanı okumuştun değil mi? (Ç,9)

koru- : Süregelen bir durumun değişikliğe uğramasını önleme.(Ç, 9)

Eşyanın cansız da olsa dost bir yanı vardı insan için. Eşya bir yandan eskir, bir yandan geçmişi korurdu. (Ç, 9)

git-: Bir yere doğru yönelmek.

Avustralya'ya gidiyorlardı.(Ç,9)

git-: Bir yere doğru yönelmek.

Ve gitmişlerdi... Bir göçmen kuş sürüsünün peşine takılmışçasına, göçmenliği benimseyerek... Bir zamanların sürgün yerine sürgün etmişlerdi kendilerini.(Ç,9)

sürgün et-: Sürülmek işi ve bu işin sonucu

Ve gitmişlerdi... Bir göçmen kuş sürüsünün peşine takılmışçasına, göçmenliği benimseyerek... Bir zamanların sürgün yerine sürgün etmişlerdi kendilerini.(Ç,9)

git-: Bir yere doğru yönelmek.

Ve gitmişlerdi... Bir göçmen kuş sürüsünün peşine takılmışçasına, göçmenliği benimseyerek... Bir zamanların sürgün yerine sürgün etmişlerdi kendilerini .(Ç,9)

bak- : Bakışı bir şey üzerine çevirmek.

Durdu. Yarım dönüp o yana baktı.(Ç,10)

yay- : Dağınık ve düzensiz bir biçimde saçmak, dağılmak.

Su açık yeşil, köpüklü rengini adamın çevresine yaydı. (Ç,10)

yol al- : Yolda ilerlemek.

Batmakta olan güneşin kızılına bürünmüş sular da inceden bir çizgi bırakarak kıyıya doğru yol aldı.(Ç,11)

açıl- : Gitmek, uzaklaşmak.

Çok açıldın.(Ç,11)

gör- : Belirli bir zaman içerisinde bir olaya tanık olmak.

- Çok açıldın ben buradan gördüm.(Ç,11)

git- : Bir yere doğru yönelmek.

Nereye gidiyordun Tekin?(Ç,11)

dolaştır- : Dolaşma işini yaptırmak, gezdirmek.

-Evet benim grandmother'ım . Beni bir “baby carriage” içinde dolaştırırdı.(Ç,11)

dolaştır- : Dolaşma işini yaptırmak, gezdirmek.

- Evet, hatırlıyorum beni deniz kıyısında dolaştırırdı.(Ç,11)

oyna- : Vakit geçirme, eğlenme, oyalanma gibi amaçlarla bir şeyle uğraşmak.

Sonra park hatırlıyorum. Oynardım orda, kovam vardı, küreğim... (Ç,11)

git- : Bir yere doğru yönelmek.

Sık sık annelere giderdik.(Ç,11)

ayakta dur- : Yıkılmamak, çökmemek.

—Niçin böyle düşünüyorsun? Burada bir Türk toplumu var. Küçümsenmeyecek sayıda. Neden yalnız olalım Tekin? Birbirimize güç vererek ayakta durabiliriz pekâlâ.
(Ç,12)

horla- : Birinin gönlünü incitircesine davranmak.

Çocuklarımız Avusturyalı olmakla övünüyorlar ama aslında İngiliz kanı taşımayanlar ezilip horlanıyorlar. (Ç,12)

şarkı oku- : Belirli bir besteye göre güfteyi, uyumlu olarak okumak.

Eş dost toplanıp barajlara, ormanlara, mağaralara giderlerdi. Ateş yakarlardı orda burada. Çardaklar altında şarkılar türküler okurlardı. (Ç,15)

çık- : İçeriden dışarıya varmak, gitmek.

Sık sık evin önündeki parka çıkarlardı.(Ç,16)

yetiştir- : Üretmek, büyütme, geliştirmek

Murat Ağabey aslında mimardı, ama mimarlık yapmıyordu. Bir arazi almıştı, domates yetiştiriyordu. (Ç,20)

yuvarlan- : Kendi üzerinde dönerek hareket etmek.

Onlar şimdi kâhyanın önünden koşuyorlar, araşıra otların üstünde yuvarlanıyor, tekrar doğruluyorlardı.(Ç,21)

çekil- : Kendini geriye veya bir yana çekmek.

(parçada yerleşmek anlamı var)

Bir kızları vardı onu evlendirdikten sonra Murat Ağabey, karısıyla bu çiftliğe çekilmişti.(Ç,22)

hitap et- : seslenmek

Korhan'a “çocuk” diye hitabe diyordu.(Ç,22)

ara- : Birini veya bir şeyi bulmaya çalışmak.

Söz çocuk. Birazdan çatal sopa arayacağım. (Ç,25)

diren- : Herhangi bir düşüncede, bir istekte veya bir durumda karşı koymak, ayak diremek inat etmek, taannüt etmek.

Tütün hemen yanmadı, direndi biraz.(Ç,25)

eğit- : Birinin akla uygun, fiziksel ve moral gelişmesi üzerine etki yaparak çeşitli davranış yatkınlıkları, bilgi ve görgü aşılıyarak, önceden tespit edilmiş amaçlara göre, onun belirli bir yönde gelişmesini sağlamak.

Aileler çocuklarını yabancı bir ülkede istedikleri gibi eğitemiyorlarsa, kendi yurtlarında eğitebiliyorlar mı acaba?(Ç,26)

koru- : Tehlikeli ve zararlı durumları engellemek.

Ama anaya babaya şimdi eskisinden daha fazla iş düşüyor. Sen korursan o da koruyacak, sen yıkarsan o da yıkacak.(Ç, 26)

horla- : Birinin gönlünü incitircesine davranmak.

Kadın derneği diye birtakım kuruluşlar, şerefli analarımızı *horladılar*, küçümsediler.

konser ver- : Dinleyicilere, müzik eserlerini çalmak veya söylemek.

Elbette dedi adam. Mesela bir Türk musikisi korusu teşkil edebiliriz. Ondan sonra konserler verebiliriz pekâlâ.(Ç, 27)

ağırla- : Konuğa saygı göstererek onun her türlü rahatını, ihtiyacını sağlamak, ikram etmek, izaz etmek.

Esra:

— Ne iyi olur... dedi. O zaman eşi dostu bahçemizde ağırlarız.(Ç, 29)

konuş- : Belli bir konudan söz etmek.

Çiçekleri vazolara yerleştirme işi Helga'ya düşmüştü. Bir yandan da ana dilinin sertlik kattığı İngilizcesiyle yerli yersiz konuşuyordu. (Ç, 31)

yardımcı ol- : Yardımda bulunmak.

Siz okullarınızda çocuklarınıza kişiliğini bulması için yardımcı oluyorsunuz. (Ç,33)

emek ver- : Bir şeyin meydana gelmesi için özenle ve çok çalışmak.

-Hıh! Soğuk, içten pazarlıklı... Neyse... Tatlı fena olmadı galiba.

- Lütfen sizinkilere de götür! O kadar **emek verdin**.(Ç,34)

yürüt- : Gerektiği gibi yapmak, uygulamak.

Murat Ağabey,

—Kültür işleriyle ticari işleri bir arada yürütebiliriz.(Ç,41)

üz- : Üzüntü vermek

Bana anlatmalısın. Bak çarpıntım tutacak şimdi. Hadi... Üzme beni.(Ç,45)

üzerine titre- : Bir şeyle ilgilenmeye başlamak, ilgi göstermek, bir şeyle çok uğraşmak.

Evet kızmıyacaktım... Senin üzerine titriyorum.

zarar ver- : Kötülük etmek.

Bakın burada yazılı... Hangi birini okumalı? Bir kere çok dövüşken... Gürültücü, isyankâr... Sıralara, dolaplara, duvarlara ve bahçeye zarar veriyor.

kızdır- : Kızmasına sebep olmak, kızmasını sağlamak.

- Ona bücür diyorlarmış arkadaşları... Kızdırıyorlarmış.(Ç,51)

çal- : Başkasının malını gizlice almak, hırsızlık etmek, aşırnak.

Bazen onu sabahın henüz alacalı aydınlıklarında kemerli penceremizin önünde İncil okurken bulurdum... Oysa ben ve kardeşim Pedro delikanlılığımızda herkesin kiliseye gittiği Pazar günleri kaçıp bağlardan üzüm **çalardık**. (Ç,57)

sürüklen- : Sürüklenme işi, yapılmak veya sürükleme işine konu olmak.

Şimdi ürperen, şaşkınlığa düşen Tekin'di. Kiliseden kaçan, panayır panayır dolaşan, durmadan bir şeyle arayan Miguel'in ayakları dünyanın bir ucuna o sayfaları okumak için mi sürüklenmişti. Kim bilir? (Ç,57)

kurut- : Bazı sebze ve meyvelerin buharlaştırılmasıyla kuru bir durum almasını sağlamak.

Renklerin solmasından çekindiği bazı çiçekleri tek tek gazete kâğıtları arasında, bir sandığa doldurduğu perlit denen köpüğün içinde kurutuyordu. (Ç, 65)

uğraş- : Bir iş üzerinde sürekli çalışmak

Tekin ise o günlerde iş dönüşü yeni evlerine uğruyor, üzerine bir tulum geçirerek evin onarılmasıyla uğraşıyordu.(Ç,69)

yalvar- : Birinden ısrarla, kendine acındıracak sözlerle, saygılı bir biçimde bir şey istemek.

Aysun'la pencerelere koşardık. Büyüklerimize **yalvarırdık**.(Ç,72)

sergile- : Bazı şeyleri göstermek, tanıtmak veya satmak amacıyla herhangi bir biçimde, herkesin görebileceği bir yere yerleştirmek.

Yumrukları sıkılı, zıplayarak bütün o kalabalığa zafer sergiliyor.(Ç,79)

teşekkür et-: Hoşnutluğunu anlatmak.

Eğilip alnından öptü..

Teşekkür ederim oğlum.(Ç,81)

kullan-: Araç veya aleti işletmek, yönetmek.

Aysun kullanıyordu arabayı.(Ç,87)

sark- : Aşağı doğru uzanmak.

Pencerede fes rengi, mor karanfiiler, sarmaşık, gibi boyalanır, dal dal sarkarlardı.(Ç,91)

parla- : Ün, san kazanmak; herkesçe tanınmak, mevki yükselmek.

Reha'nın anlattığına göre son yıllarda parlamış, önemli roller almış.(Ç,101)

paylaş- : Aralarında bölüşmek, pay etmek, üleşmek.

Biz kardeş olduk demişti onlara. Her türlü acımızı, sevincimizi paylaşmalıyız.(Ç,107)

terbiye et- : Eğitmek.

Korhan'la Kerim Hasret'i birlikte terbiye ediyorlardı.(Ç,107)

doğ- : (Güneş, Ay, yıldız) Ufuktan inmek yükselmek

Güneş çiçeklerin üstüne doğardı ve üstüne batardı mammy. (Ç, 111)

zorla- : Üstelemek, ısrar etmek.

Adam adeta beni dövüğe zorladı. (Ç,131)

dolaştır- : Dolaşmak işini yaptırmak.

Arasına Helga'nın küçük kızı Erica'yı elinden tutup parkın taş döşeli ara yollarında dolaştırıyordu. (Ç,134)

tanıt- : Bir kimsenin veya bir şeyin tanınmasını sağlamak.

Dayısı durmadan anlatıyordu. İstanbul'u tanıtıyordu ona. (Ç, 150)

öğütle- : Birine bir şeyi yapmasını veya yapmamasını salık vermek.

Reha parasını kaybetmeyeceği bir şeye yatırmasını öğütüyordu.(Ç,151)

süsle- : Bir takım katkılarla bir şeyin daha güzel, daha göz alıcı olmasını, görünmesini sağlamak, tezyin etmek.

Bütün bunlar yattıkları odayı *süsülüyor*, Avustralya'nın sarı sıcak düzlükleri yerini İstanbul tepelerine bırakıyor, okaliptüs ağaçları ulu Osmanlı çınarlarıyla yer değiştiriyordu.(Ç,151)

dolaş- : Gezinmek.

Belki de vatani hakkındaki bilgisi bir tarafa itilip, bilmedikleri göze batacak, bu yüzden bir suçlu psikolojisi içinde dolaşacaktı.(Ç,163)

inat et- : Direnmek, diretme, ayak diremek.

Onu benimsememekte inat ediyorlardı.(Ç,164)

inatlaş- : İnat etmek.

Edebiyatla inatlaşıyorsun.(Ç,181)

ayırt et- : Birkaç şeyi birbirinden ayıran niteliği anlamak, tefrik etmek, temyiz etmek.

Osmanlı heybetiyle kalabalığın arasında dolaşıyor, gözleri değerliyi çarçabuk ayırt ediyordu.(Ç,192)

çabala- : Bir işi başarmak için uğraşmak.

Yaralı güvercini okul çıkışında yol kenarında bulmuş, avuçlarının sıcaklığında iyileştirmeye çabalıyordu.(Ç,202)

tüket: Kullanarak, harcayarak, yok etmek, bitirmek, yoğaltmak.

Burda yaşayacağım birkaç yılım kaldıysa eğer, orda çabucak tüketirim onu...(Ç,205)

zıtlaş- : Birbirine karşı ters davranmak,

-Hayır, dedi Korhan. Münevver Hanım zıtlaşıyor benimle.(Ç,216)

tüne- : (kuşlar, evcil kanatlılar) Uyumak için bir dala veya sırığa konmak.

Münevver kocaman çok renkli bir kuş olup dolabın üstüne tünüyor.(Ç,217)

reddetmek: Yalanlamak, çürütmek.

Kadına yeni bir yer arıyorsunuz ama, kadın kadındır bana göre... Aileyi reddediyorsunuz.(Ç,221)

2.4.3. KESİKSİZ - SÜREKSİZ- OLUŞLU FİİLER

2.4.3.1. Başlamalı Fiiller

hatırla- : Bilinip unutulmuş bir şeyi akla getirmek, anımsamak.

— Hatırlamıyor musun oraları? Diye sordu (Ç,5)

düşün- : Aklından geçirmek.

Balığın kaydığı bir deniz düşün...(Ç,6)

kavra-: Her yönünü anlamak, iyice anlamak, tam anlamak.

Balığı bile önce “fish” olarak düşünüyor kavriyorsun.(Ç,6)

bakakal- : Şaşkınlığa uğrayıp ne yapacağını bilmez durumda olmak.

Kadın onların gülüşmelerini, bağırtılarını kıyıda işitmiş durup bakakalmıştı.(Ç,6)

uzan- : Bir alana yayılmak.

Başının üstünde göğün sarıcı, uçuk maviliği uzanıyordu.

sersemlet- : Sersemlemesine sebep olmak.

Durmaksızın bakıldığında insanı sersemletiyordu göğün aydınlığı.(Ç,6)

canlan- : Geçmişte yaşanan bir olay ya da durumu yeniden hatırlamak.

İşte Kızkulesi, Üsküdar kıyıları Topkapı Sarayı... Sayısız ışık oyunları içinde, bir masal şehir canlanıyor.(Ç,7)

dertlen- : Üzüntüye kapılmak, dertli duruma gelmek, kaygılanmak.

Sanki oraya varır varmaz bütün sıkıntılar geride kalacak, orada hiç dertlenmeyeceklerdi.(Ç,8)

üzül- : Üzüntü duymak, kaygılanmak.

Sanki oraya varır varmaz bütün sıkıntılar geride kalacak,orada hiç dertlenmeyeceklerdi. Üzülmeyeceklerdi. (Ç,8)

hatırla- : Bilinip unutulmuş bir şeyi akla getirmek, anımsamak.

Kocaman bir uçakla hiç bilmedikleri bir kara parçasına doğru saatlerce yol alışlarını hatırladı. (Ç,9)

yabancılaş-: Tanımaz, bilmez hale gelmek, yabancı olmak.

Bambu iskemleleri, gelinlik yorganını, annesine verirken de çarçabuk yabancılaşmıştı onlara karşı. (Ç, 9)

düş-: Yansımak.

Sudaki ışık parçalarına bir pembe renk düşmüştü.(Ç,9)

düşün- : Aklından geçirmek.

O her zaman iyilik dolu, o her şeye rağmen yaşadığı yerleri benimseyemeyen, yabancılaayan büyük parlak gözlerini düşünüyor. (Ç,10)

akla gel- : Hatırlamak.

Vaktiyle hep orada kırlara giderdik. Hünkâr'ı, Bentleri bilmezsin sen. Yemyeşil gür orman... Et pişirirken hep oralar geliyor aklıma. (Ç,11)

hatırla- : Bilinip unutulmuş bir şeyi akla getirmek, anımsamak

Babaanneni de mi hatırlamıyorsun? (Ç,11)

hatırla- : Bilinip unutulmuş bir şeyi akla getirmek, anımsamak.

Demek çocuk arabası içinde dolaştığımı hatırlıyorsun.(Ç,11)

hatırla- : Bilinip unutulmuş bir şeyi akla getirmek, anımsamak.

Tekin'in sesinde bir sevinç titremesi...(Ç,11)

— Evet hatırlıyorum.

hatırla- : Bilinip unutulmuş bir şeyi akla getirmek, anımsamak.

Sonra bir park hatırlıyorum. (Ç,11)

bırak- : Bakılmak, korunmak için vermek.

Sık sık annelere giderdik bazen seni onlara bıraktım. (Ç,11)

düşün- : Aklından geçirmek.

Bu yüzden bana hep kırgın olduğunu düşünmüşümdür. (Ç,12)

ihtiyaç duy-: Bir şeyi kendisi için gerekli sayma.

Bir gün ihtiyaç duyarsın belki...(Ç,12)

düşünmeğe başlamak-: Aklından geçirmek, göz önüne getirmek.

Hayat gariptir Korhan. Bir gün gelir, hiç aklında olmayan şeyleri düşünmeğe başlarsın.(Ç,12)

hatırla- : Bilinip unutulmuş bir şeyi akla getirmek, anımsamak.

Korhan babaannesiyile dedesini hatırlıyor. (Ç,12)

hatırla- : Bilinip unutulmuş bir şeyi akla getirmek, anımsamak.

Korhan babaannesiyile dedesini hatırlıyor. Çocuk arabasını sonra... Yoksa bunları benden mi dinlemiştin Korhan?

—Hayır... Dedi Korhan

Esra kuru ve ilgisiz bir sesle:

—Hatırlayamayabilir de... Dedi. Ne fark eder? (Ç,12)

düşün- : Aklından geçirmek.

Ama kolay mı başa dönmek? Buradaki ilk günlerimizi düşün. (Ç,13)

uyu- : Uyku durumunda olmak.

Buradaki ilk günlerimizi düşün! Sıkıntılarımızı düşün bir. Hiç kimseyi tanıyamıyorduk. Hiç bilmediğimiz bir yerdeydik... Uyumazdık geceleri.(Ç,13)

tat al- : Bir şeyden hoşlanmak, zevk almak.

Yüreğimiz kuş yüreği. Dil bilmiyorduk. Yediklerimizden tat alamıyorduk.(Ç,13)

evlen- : Erkekle kadın, aile kurmak için kanuna uygun olarak birleşmek, izdivaç etmek.

— Sevdiğin kızdı, dedi kadın

Delikanlılık işte... Ben haylazın tekiydim. Suna ise okudu, tahsil yaptı. Eczacı oldu. Kendine uygun birini seçip evlendi.(Ç,sy14)

baş başa kal- : İki kişinin bir arada yalnız kalması.

Esra'yla Korhan masada bir ana oğul yakınlığı içinde baş başa kalmışlardı.(Ç,15)

aydınlan- : Aydınlık olmak.(parçada neşelenmek, keyfi gelmek)

Hostel'den boyna Sydney'e giderlerdi. Sydney'e gitmek onlar için bir bayram gününün mutluluğu demektir. Orada Türk çoktu. Yabancı eşyalarla döşeli olsa da Türk evleri başkaydı. Güler yüzle aydınlanırdı evler. (Ç,15)

hatırlat- : Birisinin unuttuğu şeyi aklına getirmek, anımsatmak.

Kimi zaman bir kilim, bir yastık, bir nakış ülkelerini hatırlatıverirdi.(Ç,15)

arkadaşlık kur- : Bir kimseyle dostluk kurmak, içten olmak.

(arkadaş olmak) TDK sözlük

Apartmandaki İspanyol, İngiliz ve Alman komşularıyla çabucak arkadaşlık kurmuşlardı.(Ç,16)

satranca dal- : Satranç oynamaya başlamak, girişmek.

Kadınların elinde çoğu zaman örgüleri olur, erkekler ise satranca daldı.(Ç,16)

uzan- : Boylu boyunca yatmak.

Kıyıyı döven dalgalar şimdi daha uyumlu, daha sakindi. Tekin boylu boyunca uzandı kumlara. (Ç,16)

seyre dal- : Bir şeye kendini vererek, bakmak.

Tekin boylu boyunca uzandı kumlara. Gökteki yıldızları seyre daldı. (Ç,16)

iyileş- : Hastalıktan kurtulmak, sağlığı yerine gelmek, salâh bulmak.

Evet dedi iyileştim. (Ç,17)

yola düş- : Yola çıkmak, yola almaya başlamak.

Artık gidip yatsak iyi olacak dedi adam. Yarın yola düşeceğiz. (Ç,20)

demetlen- : Demet yapmak, demet durumunda ayırtıp bağlamak.

Küçük ela gözlerinin iki yanındaki çizgiler yüzündeki o sevinç gülüşüyle demetlenmişti.(Ç,21)

keyiflen- : Neşelenmek.

Kâhya, peşi sıra yürüyor avcı atalarını hatırlayıp keyifleniyor, hatta gururlanıyordu.(Ç,22)

gururlan- : Övünmek, büyüklenmek, kurumlanmak.

Kâhya, peşi sıra yürüyor avcı atalarını hatırlayıp keyifleniyor, hatta gururlanıyordu.(Ç,22)

ele al-: Bir şey üzerinde çalışmaya başlamak, incelemek, araştırmak.

İşin sorumluları ve eğitimciler konuyu gerçekten ciddi olarak ele alıyorlar mı?
(Ç,26)

öfkelen- : Öfkeli duruma düşmek, kızmak.

Esra sultan dur, öfkelenme.(Ç, 26)

yayıl- : Yayılma işine konu olmak, genelleşmek, büyümek.

Bu ses, araziye, kâhyanın aydınlık penceresine, çiftlikte çalışanların kaldıkları barakalara ve derenin öteki yakasına doğru yayıldı.(Ç, 28)

mırıld- : Alçak sesle şarkı söylemek.

Tekin'le Esra da bazı şarkıları onunla birlikte mırıldandılar.(Ç, 28)

yarat- : Olmasına, ortaya çıkmasına yol açmak.

Aile çevresinden kopması, ailenin ilgisizliği onda ruhi sıkıntılar yaratabilir.(Ç, 33)

reşid ol- : Erginleşmek.

Burada 21 yaşında reşid olur. (Ç,34)

hayal et- : Bir şeyi zihinde tasarlayıp, canlandırmak.

İnsan, ışıklarla beneklenmiş şehrin her köşesinde Türkiye'yi hayal edebilirdi pekâla.(Ç,35)

açıkla- : Bir sorunla ilgili olarak aydınlatıcı bilgi vermek.

Ünal her zamanki gibi yüzünün değişmez çizgisi haline gelmiş gülüşüyle içeri girdi. Geç kalış sebeplerini karısı Asuman açıkladı. (Ç,36)

köpür- : Çok kızmak, birden bire öfkelenip taşmak, feveran etmek.

Meğer Ünal buraya geleceklerini unutmuş... İşten çıkınca birkaç mühendis arkadaşıyla birlikte bir birahaneye gitmiş. Neden sonra eve telefon açıp yaramaz bir şey olup olmadığını sormak istemiş... Tabii Asuman köpürmüş de köpürmüş. (Ç,36)

hakim ol- : Etkili olmak, hükmetmek.

Teypteki şarkı bir an belki Murat Ağabeyin dalıp gitmesiyle odaya hâkim oldu.(Ç,37)

heyecanlan- : Herhangi bir sebeple güçlü,geçici bir duygulanımdan etkilenmek.

Fahri Bey pek içmediği halde bir sigara istedi Tekin'den. Mebrure'nin sözleri onu heyecanlandırmıştı. (Ç,38)

alın-: Bir sözün, bir davranışın kendisine karşı olduğunu sanarak incinmek, kırılmak veya öfkelenmek.

Mazhar Ağabey alınmaz inşallah.(Ç,40)

belir- : (önce belli veya görünür olmayan bir şey için) Ortaya çıkmak, tezahür etmek.

Esra'nın gözleri Annaların balkonuna takıldı. Anna kocaman siyah saç topuzuyla balkonda belirmişti (Ç,44)

gömül- : Bir şeyin derinliğine inmek.

Esra suskunluğa gömülmüştü.(Ç,64)

sez- : Anlamak, fark etmek.

Esra Korhan'ın içten içe onu kıskandığını sezmişti.(Ç,67)

çocuklaş- : Çocuk gibi davranışlarda bulunmak.

Eric'in varlığı eski günlerin huzurlu aydınlığını yaymıştı eve. Esra da çocuklaşmıştı.(Ç,67)

merak et- Anlamak veya öğrenmeyi istemek.

Kuzum Esra abla, dedi. Bunlarla uğraşırken herhalde para kazanmayı düşünmedin önceleri? Yani bir insan neden kuru çiçeklerle uğraşır merak ettim.(Ç,76)

hüzünlen- : Hüzünlü duruma gelmek, hüznün duymak.

—Çiçek bana yaşama sevinci veriyor. Ama onlara solup gitmeleri yok mu, işte bu beni hüzünlendiriyor. (Ç,76)

din- : Sona ermek, bitmek, durmak.

Sonra dört yüz metre koşusuna başlanacağı dakikalar yaklaştı. Kalabalığın dalgalanması dindi. Konuşmalar sessizliğe döndü.(Ç,77)

öfkelen- : Öfkeli duruma düşmek, kızmak.

Tabi bu başarı kimi çocukları öfkeliendirecekti ister istemez.(Ç. s.78)

kapıl- : Bir şeyin veya kimsenin güçlü etkisinde kalmak.

Bir süredir ailemi kaybediyormuşum düşüncesine kapıldım.(Ç,85)

boğuklaş- : Boğuk duruma gelmek, boğuklaşmak.

Sesi boğuklaştı.(Ç s.91)

destanlaş- : Olağanüstü kahramanlık ve başarı göstermek.

Bir sürü övgülerle Aysun'u göklere çıkarıyor, duygularını belki bazı pişmanlıkların etkisiyle adeta destanlaştırıyordu.(Ç,97)

fark et- : Anlamak, sezmek.

Oysa yolda görse, biri ona söylemese Suna olduğunu fark edemezdi.(Ç,99)

açıl- : Sıkılması, çekinmesi, tutukluluğu kalmamak.

Telefondaki ses yorgun, pürüzlü bir sestir. Önce hangi Tekin diye sormuştu. Tekin “Avustralya’daki...” deyince sesinin pürüzleri açılmıştı.(Ç,101)

an- : Birini veya bir şeyi akla getirerek sözünü etmek.

Ayrıca buluşur, eskileri anardık.(Ç,101)

Bu düşünce gitgide gelişmiş, ur gibi etinden ayrılmayan ve büyüyen bir şey olmuştu. Ona hükmediyordu.(Ç, 103)

sız-: İnce aralıklardan veya gözeneklerden az miktarda ve belli olmadan yavaş yavaş akmak, çıkmak.(Parçada bir şekilde söz edilmesi anlamında)

Bütün korkusu o konuşmalara farkına varmadan Suna’nın bir yerlerden sızmasıydı.(Ç,104)

kanıksa-: Çok tekrarlanma sebebiyle etkilenmez olmak; alışmak.

Aysun’un oğlu nasıldı? Ya kocası? Alışmıştır, kanıksamıştır öyle değil mi?(Ç,104)

deş- : Bir sorunun üzerinde yeniden durmak, hatırlamak, kurcalamak.

Ama bir gün koşudan döndüklerinde çardağın altında dinlenirken, Korhan o olayı deşivermişti işte.(Ç,105)

kaynaş-: Uyuşmak, yakın ilişki kurmak, derinleştirmek.

Hasret iki arkadaşı daha da kaynaştırmıştı birbirine.(Ç,106)

üü- : Isı yokluğu, azlığı veya ısı kaybindan etkilenmek. Soğuğun etkisini duymak.

Hadi şimdi git yat... Üşüyeceksin buralarda.(Ç,111)

taklit et- : Bir kimseye veya bir şeye benzemeye çalışmak.

Köpeğin havlayışları tuhaf bir ağlama tuhaf bir ağlama sesini almıştı. Belki Korhan'ı taklit ediyordu o an... (Ç112)

sıklaştır- : Sık duruma getirmek veya sıkça yapmak, sayısını arttırmak.

-Bir terslik mi var? Sizi neşesiz görüyorum. Dalgınsınız. Sigarayı sıklaştırmışsınız. (Ç,112)

şaş-: Umulmayan, beklenmeyen veya olağanüstü bir olay karşısında şaşkın duruma gelmek.

Esra o son cümleleri neden söylediğini şaştı.(Ç,121)

rahatsızlan- : Sağlığı bozulmak, hastalanmak, rahatsız olmak.

Mebrure Hanım, “Bu yıl Fahri Ağabeyiniz epeyce rahatsızlandı. Şeker onu eritiyor.” demişti. (Ç,124)

merak et- : Kaygılanmak.

—Olmaz dedi Korhan... Seni bırakamam... Ayrıca babamı da merak ederim.(Ç,132)

bocala-: Bir işte tutulması gereken yolu kestirememek, ne yapacağını bilmemek. Kararsız olmak.

Esra:

- Yurdumuza dönmek istiyor musun?

Korhan bu soruyu beklemediği için bocaladı. (Ç,137)

ferahlat-: Ferah duruma getirmek, rahatlatmak.

Tekin'in açtığı kapıdan yüzlerine vuran, mavi puslu bir deniz aydınlığı Esra'yla Korhan'ı ferahlatmıştı.(Ç,153)

titret- : Birinden veya bir şeyden korkmak.

Evet, solmakta olan bir manolya. Bunu düşünmek Tekin'in içini titretti.(Ç,161)

takıl- : Bir yere ilişip veya dokunup kalmak.

Gözler hep ona takılacak, ilk onu görecekler, ilk ona bağıracaklar ve onu derse kaldıracaklar diye kaygılanıyordu Esra.(Ç,163)

sarar- : Korku, üzüntü, coşku gibi sebeplerle yüzün rengi solmak.

Korhan, belki üşüdüğünden, belki mezarlığa gitmeğe alışık olmadığından sararmıştı.(Ç,166)

bunal- : Çok sıkılmak, çok tedirgin olmak

Gidelim diyor Esra. Bunaldım.(Ç,176)

camlaş- : Cama benzer duruma gelmek.

Kızın su yeşili gözleri camlaştı.(Ç,202)

tuhaflaş- : Başkalaşmak, huyu değişmek.

Yeter artık yaşlandıkça tuhaflaşıyorsun.(Ç,208)

yüreklendir- : Birine yüreklilik, cesaret vermek.

Figen'in üniversitede öğretim üyesi olması Esra'yı yüreklendirmişti.(Ç,211)

2.4.3.2 Bitirmeli Fiiller

sor- : Birine soru yönelterek herhangi bir konuda ondan bilgi istemek, sual etmek.

— Hatırlamıyor musun oraları? Diye sordu. (Ç,5)

uzan- : Bir alana doğru yayılmak.

(Cümlede yönelmek dönmek anlamında kullanılmış)

Korhan'ın bakışları koyun gitgide açılarak kıyıya ulaşan rengine ve daha sonra anasına uzandı. (Ç,6)

iste- : İstek duymak, arzulamak.

İşi şakaya vurmak istedi.

iste- : İstek duymak, arzulamak.

Ne... Tuhaf dönmeyi hiç istemiyordu.(Ç,6)

karar ver- : Bir sorunu karara bağlamak, kararlaştırmak.

Burada yaşamağa hanımeli kokan bir yaz akşamı Üsküdar'daki kiralık evin penceresi önünde karar vermişlerdi. Değil mi?(Ç,7)

çök- : Yoğun bir şekilde duymak.

O eve boşalttıklarında nasıl bir ıssızlık çökmüştü yüreğine... (Ç, 9)

yok ol- : Ortadan kalmak, kaybolmak, varlığı sona ermek.

Günün söndüğü yerde o da yok olurdu.(Ç,9)

seç-: Ne olduğunu anlamak, fark etmek.

Korhan'ın siyah halini, fakat daha çok geniş kenarlı şapkasını seçti.(Ç,10)

duy- : Sezmek, fark etmek, hissetmek.

Çocuğunun korkusunu, kendi yüreğinde duydu.(Ç,10)

dol- : Bir yere iyice yayılmak, kalmak.

İçi sevgiyle doldu.(Ç,10)

kesil-: Dinmek, sona ermek.

Motorun pat pat sesleri kesildi.(Ç,10)

eğ- : Düz olan bir şeyi eğik duruma getirmek.

Yüzünü eğdi.(Ç,10)

vaz geç- : Niyetten veya karardan dönmek.

Korhan tırnaklarını yiyecek oldu vazgeçti.

unut- : Hatırdan gönülden çıkarmak.

Onları unutma. (Ç,12)

kabullen-: Hakkı yokken veya istemeyerek kendine mal etmek.

Reddedtiğin bazı şeyleri kabullenirsin. (Ç, 12)

kabullen-: Hakkı yokken veya istemeyerek kendine mal etmek.

Reddedtiğin bazı şeyleri kabullenirsin. (Ç, 12)

unut- : Akılda kalmamak, hatırlamamak.

Onun burada yabancı bir okulda okuduğunu unutma. (Ç,12)

yan-: Bütünü veya bir bölümü ateş veya sıcaklığın etkisi ile bozulmak, kömür durumuna geçmek.

Korhan, konunun alevlenmesinden sıkılmış görünüyordu.

—Etler yanıyor! Dedi. (Ç,12)

unut- : Hatırdan gönülden çıkarmak.

Suna'yı unutmadın. (Ç,12)

sor- : Birine soru yönelterek herhangi bir konuda ondan bilgi istemek, sual etmek.

Tabağı ortaya koyduktan sonra oturdu.

- Who is Suna dad? Diye sordu. (Ç,14)

kaybet- : Ölüm dolayısıyla ayrılmak.

Geçen yıl eşini kaybetmiş.(Ç,14)

kaybol- : Görünür (parçaya göre duyulur) olmaktan çıkmak.

İspanyolca bir şarkıydı bu. Ses zaman zaman esinti gibi yakınlarda dolaşıyor, sonra gecenin içinde dağılıp kayboluyordu.(Ç,15)

sön- : Yanmaz, aydınlatmaz, parlamaz olmak, parlaklığını yitirmek.

Sigarasını fırlattı. Sigaranın kırmızısı güçsüz ışığı sulara değince çarçabuk söndü.(Ç,16)

git- : ölmek.

Parasızlıktan gitti oğlumuz.(Ç,17)

fark et- : görmek, seçmek.

Evet... Korhan'ı o zaman fark ederdim. (Ç,17)

boşalt- : Dökmek, boca etmek.

Kumları avucuna alıp boşalttı. (Ç,17)

sus- : Ses veya gürültüyü kesmek, ses veya gürültü yapmamak.

Ortalık sessizleşmiş, şurada burada patlayan lambaların çoğu sönmüş, şarkılar susmuştu.(Ç,20)

kuşat- : Kaplamak.

Şimdi o ev harap yanları çarçabuk düzeltilmiş onarılmış haliyle, yeni boyalı çehresiyle gözlerinin önünde beliriyor, zihinlerini kurcalıyor, yüreklerini kuşatıyordu.(Ç,54)

bul- : Arayarak veya aramadan, bir şeyle veya bir kimseyle karşılaşmak.

Korhan ağaçların dibinde bir sopa bulmuştu.(Ç,22)

fark et- : görmek, seçmek, anlamak, sezmek.

Dikkatle bakınca bu karışık şekillerin içinde kuş, balık ve insan desenlerini fark etti.(Ç,24)

yabana at- : önem vermemek, önemsiz görmek.

Ailenin eğitimdeki yerini büsbütün yabana atmayalım.(Ç, 26)

örtül- :Kapamak, örtme işine konu olmak.

Derken ilerideki tepelerin yeşili, mavisi akşamın gölgeleriyle örtüldü.(Ç, 28)

din- : Sona ermek, bitmek, durmak.

Bu sabah uyandığımda karar verdim dedi Tekin. İçimdeki kavga dindi.(Ç, 29)

sol- : Rengini yitirmek, rengi uçmak.

Helga'nın gürbüz, pembe yanakları Esra'nın bu sözleriyle soluverdi.(Ç, 32)

kahkaha at- : Yüksek sesle gülmek.

Kalın sesiyle yürekten kahkaha attı. (Ç,35)

patla- : İç basıncın etkisiyle ve çoğunlukla büyük ses çıkararak dağılmak, infilak etmek

Ünal'ı bilmez misiniz azizim? Dedi geç kalmayı adet edinmiş. Huyu bu can çıkar da huy çıkmaz derler bizim oralarda. Ya arabanın lastiği *patlar*, ya karısıyla münakaşa eder, ya da adresi şaşırır. (Ç,36)

emret- : Buyurmak, buyruk vermek.

Tamam büyüğüm. Sustum sen emret. (Ç,37)

yatış- : Etkisi azalmak, geçmek, sakinleşmek.

Esra çocukları oturma odasına gönderince gürültü biraz yatıştı.(Ç,37)

iflas et- : yenilgiye uğramak, değeri düşmek.

Vallahi en doğrusu bu. Şu lokanta işi de konuşulsun hem. Eski Türk yemeklerini yaşatan bir lokanta...

Bizim dükkânı iflas ettireceksiniz galiba, dedi Mazhar. (Ç,41)

ekle- : Bir şeyi ekle tamamlamak, ulamak, ilave etmek.

İster istemez mekteplerin yakınındaki kilise, onların kafalarına bir şeyler ekledi.(Ç,41)

araştır- : Birini veya bir şeyi bulmak için bir yeri gözden geçirmek.

Susup, bu sözlerin neler uyandırabileceğini tartmak istercesine kadının yüzünü araştırdı.(Ç,46)

ürper- : Korkmak.

Esra bu sözlerde gerçek payı olmadığı halde ürperdi. (Ç, 48)

yakala- : Söz bakış veya işareti fark etmek.

Esra durup baktı. Kadının mavi gözlerinde kendine çok yakın birkaç dost ışık yakaladı.(Ç,50)

teslim et: Bir şeyin kullanımını, korunmasını veya mülkiyetini vermek, bırakmak, devretmek, terk etmek.

Ama Korhan'ın okuması ve yetiştirtmesi söz konusu değil mi? Öyleyse Caroline öğretmen teslim edebilirdi onu.(Ç,65)

dön- : Bir şeyi andıracak duruma girmek, benzemek.

Peter, o iri kıyım motor ustası, kapıyı açtığında kucağında inatla ağlayan Eric vardı. Adamın kızarmış yüzünde soluk mavi gözleri çini mavisine dönmüştü. (Ç,66)

oyalan- : Kendi kendini oyalamak.

Orada ferahlatıcı bir palmye bir palmye vardı. Onun yeşilinde oyalandı.(Ç,71)

sıyrı- : Bir yerden veya bir durumdan çıkmak, kurtulmak.

Yüzü dalgınlığından sıyrıldı.(Ç,73)

çöreklen- : Bir duyguyu güçlü ve sürekli duymak.

Bir akşamüstü iş dönüşü bahçede otururken içine bir sıkıntı çöreklenmişti(Ç,86)

çözül- : Gevşemek, güçsüz kalmak

Halat gerginliğindeki ses çözülmüştü.(Ç,87)

bölün-: Bir bütün, belirli bölümlere, parçalara ayrılmak.

Yüreği ikiye bölünmüştü.(Ç,88)

kaybet- : Yitirmek.

Suna'nın sesini duymak, sadece telefon tellerindeki ses dalgasına sığınmak ona ne kaybettirirdi ki.(Ç,103)

güç al- : Gücünü bir yerden almak.

O sopa aldığım armağanların en değerlisiydi. Çünkü ihtiyar yerli ona emek vermişti ve ben güç alıyordum ondan demişti.(Ç,105)

sığın- : Güvenmek, yardım istemek veya ummak.

Bu sözler Tekin'i düşüncelere salmıştı. Neden sonra,
— Güç bulmak için böyle bir akasya dalına *sığınmak* niye oğlum? Allah'a sığınabilirsin.(Ç,105)

tarif et- : Tanımlamak.

Adaları tarif ediyorsun.(Ç, 111)

uzmanlaşmak: Uzman duruma gelmek, uzman olmak.

Tabii bu da son moda davranış ve konuşma şekline göre olacak. Giyimleri değişecek, her şeyin daha has olanını, iyisini, seçilmişini kullanmağa başlayacak, her şeyin daha iyisi konusunda uzmanlaşacaklardı.(Ç, 163)

yenil- : Güçsüz çaresiz kalmak, kaybetmek, mağlup olmak.

Ancak şafak sökerken yorgun, karmakarışık gövdesi uykuya yenilirdi.(Ç,192)

kurtul: İstenmeyen sıkıntı veren, hoşlanılmayan bir kimseden, bir yerden, bir durumdan uzaklaşmak.

Kendini bir şeylerin gölgesi gibi hissetmekten kurtulacaktı.(Ç,203)

bık- : Tekrarlanması sürüp gitmesi yüzünden bir şeyden doyunluk veya yorgunluk duyarak onu istemez duruma gelmek, usanmak.

- Ondan bıktım anne...
- Nasıl? Onu sana dayın hediye etmişti. Çok seviyordun. Nasıl bıcarsın?

2.4.4. KESİKSİZ - SÜREKSİZ - KILIŞLI

2.4.4.1 Başlamalı Fiiller

bak- : Bakışı bir şey üzerine çevirmek. (Ç,6)

Kadın, kıyıdaıdı ve turuncu renkte havlu entarisiyle açılır kapanır iskemleye *oturmuş* onlara bakıyor, bazen el sallıyordu.

koyul- : Girişmek, başlamak, teşebbüs etmek.

Oltayı çekmeye koyuldu.(Ç,6)

yüzmeye koyul- : Yüzme işine girişmek.

Kaygan büyük bir balık gibi, kavis çizip, suyun yüzüne çıktı. Ve geride köpükten bir iz bırakarak yüzmeye koyuldu.(Ç,6)

geri gel- : Geldiği yere geri dönmek.

Ya İstanbul Üsküdar , o sokaklar,o toprak , o yaşadığı yerler?... Bunları kırıp kırıp koca bir okyanusa bıraksa geri gelirlerdi. Dalgalar, onları kıyıya bırakıverirlerdi. Evet. Geri gelirlerdi.(Ç,8)

yapış- : Sıkıca yakalamak, tutmak. Sarılmak.

Adam yaklaşp elleriyle kayığın kenarına yapıştı. (Ç,10)

çalıştır- : Çalışmasını sağlamak.

Çocuk motoru çalıştırdı.(Ç,10)

yap- : Davranmak, hareket etmek.

Tekin portatif masanın üstündeki deniz kabuklarını inceler gibi yaptı.(Ç,11)

sokul- : Yanaşmak, yaklaşmak.

Korhan aç bir köpek gibi sokulmuştu yanına. (Ç,11)

evlen- : Erkekle kadın, aile kurmak için kanuna uygun olarak birleşmek, izdivaç etmek.

— Sevdiğin kızdı, dedi kadın

Delikanlılık işte... Ben haylazın tekiydim. Suna ise okudu, tahsil yaptı. Eczacı oldu. Kendine uygun birini seçip evlendi.(Ç,sy14)

uzan- : Boylu boyunca yatmak.

Kıyayı döven dalgalar şimdi daha uyumlu, daha sakindi. Tekin boylu boyunca uzandı kumlara. (Ç,16)

yola düş- : Yola çıkmak, yola almaya başlamak.

Artık gidip yatsak iyi olacak dedi adam. Yarın yola düşeceğiz. (Ç,20)

uç- : Rüzgar ya da itici bir güç yardımıyla yerinden ayrılp uzağa gitmek.

Mızrak havada bu defa vınlıyarak uçtu.(Ç s.22)

teşebbüslerde bulun-: Bir iş yapmak için davranmak, girişmek.

Oysa toplumumuza fayda sağlayacak teşebbüslerde bulunabiliriz.(Ç, 26)

yol al- : Yolda ilerlemek. (Parçada havalanmak)

Bumerang kendi çevresinde dönerek, daireler çizerek hızla yol aldı.(Ç, 28)

koyul-: Girişmek.

Misafirlerin geleceği gün mutfağa kapanıp İstanbul işi yemekler hazırlanmağa koyuldu.(Ç, 30)

yardım et-: kendi gücünü imkanını başka birinin iyiliği için kullanmak.

-Demek misafirlerin geliyor, dedi. Epeyce kalabalık olacaklar herhalde. Biz de yardım etsek. .(Ç, 30)

karış- : İlgilenmek, müdahale etmek, el atmak.

Söze kalın ve pürüzlü sesiyle Anna karıştı.

- Peki ama, sevginin dozu nasıl ayarlanır?(Ç,34)

münakaşa et- : Tartışmak.

Ünal'ı bilmez misiniz azizim? Dedi geç kalmayı adet edinmiş. Huyu bu can çıkar da huy çıkmaz derler bizim oralarda. Ya arabanın lastiği patlar, ya karısıyla münakaşa eder, ya da adresi şaşırır. (Ç,36)

toplantı- : Toplantı yapmak.

Ünal, gülümsemesi kaybolmadan,

- Eee? Dedi Niye toplandık? (Ç,36)

düzenle- : Düzenli, düzgün duruma getirmek, düzen vermek, tanzim etmek.

Esra evi, odaları Tekin'in anlattığı gibi düşünmeğe, hayal etmeğe çalıştı..Sonra bahçeyi de düzenleriz, dedi Tekin.(Ç,59)

seğirt- : Çabuk adımlarla veya sıçrayarak yakın bir yere doğru yürümek.

O gittikten sonra Korhan'ın odasına seğirtti.(Ç,65)

karşıla- : Dışarıdan gelen bir kimseye karşılayıcı olarak çıkmak, istikbal etmek.

- Elbette. Güzel sarışın bebeğinle geri döneceksin. Biz karşılayacağız seni.(Ç,67)

duyur- : Duymasını sağlamak.

— Öyle olsun. O zaman bu güzel haberi halana duyuralım.(Ç,81)

kur- : Belli bir işte beraber çalışacak kimseleri belirlemek.

Ney, kemençe, ud çalan arkadaşlar bulmuş. Ayrıca gençlerden de bir Türk Musikisi Korosu kuracakmış.(Ç,85)

tokalaş- : Birbirinin elini sıkmak, el sıkışmak.

Çocuk önce tokalaştı, sonra birdenbire aklına gelmiş ya da büyüklerinden birisinin hatırlatıcı fısıltını işitmiş gibi elini öptü.(Ç,93–94)

demle- : (çayı) Kaynar suyun içine attıktan sonra renk ve koku vermesi için beklemek.

Reha'nın hoşuna gitmişti bu sözler. Gidip çay demlemişti(Ç,100)

güreş tut- : Güreşmek:

İşte böyle bir çocuktu o da... Güreş tutarlardı.(Ç,102)

taklit et- : Bir kimseye veya bir şeye benzemeye çalışmak.

Köpeğin havlayışları tuhaf bir ağlama tuhaf bir ağlama sesini almıştı. Belki Korhan'ı taklit ediyordu o an... (Ç112)

sıklaştır- : Sık duruma getirmek veya sıkça yapmak, sayısını arttırmak.

-Bir terslik mi var? Sizi neşesiz görüyorum. Dalgınsınız. Sigarayı sıklaştırmışsınız. (Ç,112)

sürükle- :İlgi uyandırarak bırakamayacak duruma getirmek.

Suna büyük deniz dalgasıdır, alır götürür sürükler.(Ç,136)

hızlandır- : Hız verilmek hızı arttırılmak.

Sınıf arkadaşlarından Mehmet'le Bilgin'e yetişmek için adımlarını hızlandırdı.(Ç,203)

boşan- : (karı ve koca) Mahkeme kararı ile birbirinden ayrılmak.

Ve boşanmışlardı.(Ç,264)

2.4.4.2. Bitirmeli Fiiller

fırlat- : Hızla atmak, bulunduğu yerden dışarı atmak.

Adam sigarasını, güneşin suda kaynaşan izlerine doğru fırlattı.(Ç,5)

ayrıl- : Bir yerden, bir kimseden, bir şeyden uzaklaşmak.

—Gerçi küçüktün ayrıldığımızda... Ama yine de aklında bir şeyler kalmıştır.
(Ç,5)

oturt- : Koymak; yapmak, yerleştirmek.

Adam, gözlerini sulara çevirdi ve ta ötelerde bir kulesi oturttu.(Ç,5)

çevir- : Bir şeyin yönünü çevirmek.

Adam, gözlerini sulara çevirdi ve ta ötelerde bir kulesi oturttu.(Ç,5)

söyle- : Düşündüğünü ya da bildiğini sözle söylemek.

İç çekmeye benzer bu sözleri yavaşça söylemişti. (Ç,5)

yerleştir- : Yerleşmesini sağlamak; yerine koymak.

Evet. Süleymaniye... Sonra Hisarlar, kıyıları eski saraylar... Hepsini hayalinde şuraya buraya yerleştirdi. (Ç,6)

dön-: Geri gelmek, geri gitmek.

Ne dersin Korhan? Dönelim mi oralara? (Ç,6)

anla- : Birinin duygularını, isteklerini, düşüncelerini sezmek.

Korhan onu kızdırdığını anlamıştı.(Ç,6)

at- : Bir cisim bir yöne doğru fırlatmak.

Bir avuç deniz suyu alıp attı. (Ç,6)

irkil- : (vücudun bir yeri) Dışarıdan gelen bir uyarıcının etkisiyle kanlanıp şişmek, taharrüş etmek.

Adamın günün sıcağını taşıyan bedeni soğuk su zerreleriyle irkildi.(Ç,6)

ayağa kalk- : Ayakları üzerinde durmak, dikilmek.

Adam iki metrelik boyuyla ayağa kalktı.(Ç,6)

bırak- : Elde bulunan bir şeyi tutmaz olmak.

— Hadi yüzelim... Bırak şu oltayı.(Ç,6)

geri dön- : Geldiği yere gitmek.

Geri dönmeyebilirim.(Ç,6)

kendini bırak- : gevşek, rahat bir biçimde kalmak.

Derinden geçen soğuk akıntuların itici hareketlerine, girdaplara bıraktı kendini.

bak- : Bakışı bir şey üzerine çevirmek.

Korhan gülerek baktı.(Ç,6)

dal- : Suyun içine bütünüyle ve hızla dalmak.

Baba gövdesini gerip ileriye fırlattı ve hızla sulara daldı. (Ç,6)

fırlat- : Hızla atmak, bulunduğu yerden dışarı atmak.

Baba gövdesini gerip ileriye fırlattı ve hızla sulara daldı.(Ç,6)

dişlerini geçir- : Isırmak.

Bir köpek balığı kıvrıyla kıvrıyla, döne döne yaklaşıp ansızın sivri dişlerini geçirebilirdi bacağına.(Ç,9)

yaz- : Sözü düşünceyi özel işaret veya harflerle anlatmak.

Her şey olabilirdi suyun içi bilinmezliklerle dolu... Lacivert, mor, nefli, karanlık... Hiç bitmeyecek defter sayfaları, gök ve deniz... Yazabilir hasretini.(Ç,6-7)

gel- : Bir yere gitmek, varmak.

Hayret... Üsküdar'ın bir güzelim sokağından bir göçmen kuş sürüsünün ardına takılmışçasına buralara dünyanın bir ucuna gelmişlerdi.(Ç,7)

rastla- : Bir kimse ile karşı karşıya gelmek, karşılaşmak, karşılaşmak, rast gelmek, tesadüf etmek.

Hayır! Bu sularda onlara rastlayamayacaktı.

ulaş- : Varmak, gelmek.

Hayır! Bu sularda onlara rastlayamayacaktı. Belki bir mercan adasına ulaşacaktı. İşte o kadar.(Ç,7)

söyle- : Düşündüğünü ya da bildiğini sözle söylemek.

Fahri Ağabey iyi para kazanıldığını söylemişti.(Ç,8)

al- : Kabul etmek.

Savaştan çıkmış, felakete uğramış ülkelerin insanlarını derhal alıyorlarmış.(Ç,8)

bırakıver-: Ayrılmak, terk etmek.

Ya İstanbul Üsküdar , o sokaklar,o toprak , o yaşadığı yerler?... Bunları kırıp kırıp koca bir okyanusa bıraksa geri gelirlerdi. Dalgalar, onları kıyıya bırakıverirlerdi. Evet. Geri gelirlerdi.(Ç,8)

sat- : Bir değer karşılığında bir malı alıcıya vermek.

Bütün o kendilerinin olan kendi sıcaklıklarını, birlikte yaşanmış bir şeylerin izlerini, kokularını taşıyan eşyaların bazılarını satmışlar, bazılarını sağa sola dağıtmışlardı.(Ç,9)

dağıt- : Belli bir orana göre bölüştürmek.

Bütün o kendilerinin olan kendi sıcaklıklarını, birlikte yaşanmış bir şeylerin izlerini, kokularını taşıyan eşyaların bazılarını satmışlar, bazılarını sağa sola dağıtmışlardı.(Ç,9)

getir-: Gelmesini sağlamak.

Oğlunun çığılığı andıran keder yüklü sesini rüzgâr mı getirdi. (Ç,10)

gel- : Bir yere gitmek, varmak.

Tekne beyaz bir kuşun hızıyla geliyordu.(Ç,10)

şaka yap-: Şaka niteliğinde bir şey yapmak.

— Şaka yaptım. (Ç,10)

çek- : Bir yerden bir şeyi yukarı doğru almak.

Böyle dedikten sonra kayığın kenarına abanıp gövdesini yukarı doğru çekti.(Ç,10)

uzat- : Bir şeyi vermek için birine yöneltmek.

Korhan babasına bir havlu uzattı.(Ç,10)

at- :Yerleştirmek, bir kenara koymak.

Adam çökük omuzlarına attı onu.(Ç,10)

kaybet- : Gözle görünmez olmak.

Sonra kaybettim.(Ç,11)

bağır- : Yüksek ve gür ses çıkarmak.

Bağırdım, Korhan'a el ettim. (Ç,11)

ateş yak- : Odun kömür gibi cisimlerin yanmasını sağlamak

Korhan ateş yakıyordu. (Ç,11)

öp- : Sevgi, saygı, bağlılık, teşekkür belirtmek amacıyla dudaklarını bir şeye değdirmek.

- Bir kadın... Beni öperdi.(Ç,11)

çevir- : Bir şeyin yönünü çevirmek.

Tekin şaşkın yüzünü ona çevirdi.(Ç,11)

bin- : Yüksek bir şeyin veya bir hayvanın üstüne çıkıp ayaklarını sallandırmak.

Bir de sırtına bindirirdi.(Ç,12)

yaz- : Sözü düşünceyi özel işaret veya harflerle anlatmak.

Hatta hatırlayabildiğin şeyleri bir deftere yaz. (Ç,12)

uzat-: Bir şeyi vermek için birine yöneltmek.

— Muhabbeti koyulaştırdınız bakıyorum.

Esra'ydı bu. Adam pişen etleri tabağa doldurup uzattı.(Ç,12)

uzaklaştır- : Yabancılaştırmak, ilgisiz kalmak.

Çocuklarımız Avusturyalı olmakla övünüyorlar ama aslında İngiliz kanı taşımayanlar ezilip *horlanıyorlar*. Bu da onları bağlı oldukları değerlerden daha fazla uzaklaştırıyor. (Ç,12)

yasla- : Dayamak .

Kadın gecenin yumuşak kadife aydınlığında sırtını iskemlesine güvenle yasladı.
(Ç,13)

kur-: Hazırlamak.

— Burada kendimize bir hayat kurduk, dedi. Dostlarımız var, evimiz, işimiz...(Ç,13)

çevir- :Bir şeyin yönünü çevirmek.

Kalktı, masadaki paslanmaz tabağı alıp ocağa yürüdü. Çöküp maşayla etleri çevirdi.(Ç,13)

bırak- : Elde bulunan bir şeyi tutmaz olmak.

Adam güldü. Pirzolayı tabağına bıraktı.(Ç,14)

araya gir-: İki kişi arasındaki bir işe karışmak.

-Suna mı?

Korhan araya girdi.(Ç,14)

otur-: Vücudun belden yukarısı dik duracak biçimde ağırlığı kaba etlere vererek bir yere yerleşmek.

Tabağı ortaya koyduktan sonra oturdu.(Ç,14)

tahsil yap- :Öğrenim görmek, yüksek öğrenimde bulunmak.

Sevdiğin kızdı, dedi kadın

Delikanlılık işte... Ben haylazın tekiydim. Suna ise okudu, tahsil yaptı. Eczacı oldu.(Ç,sy14)

eczacı ol-:Eczacılık fakültesini bitirip, eczacılık mesleğine başlamak.

Sevdiğin kızdı, dedi kadın

Delikanlılık işte... Ben haylazın tekiydim. Suna ise okudu, tahsil yaptı. Eczacı oldu.(Ç,14)

sigara yak- : Sigaranın bir ucundan ateş vasıtasıyla yanmasını sağlamak.

Adam cebinden sigara çıkarıp yaktı.(Ç,14)

ateş yak- : Odun kömür gibi cisimlerin yanmasını sağlamak.

Eş dost toplanıp barajlara, ormanlara, mağaralara giderlerdi. Ateş yakarlardı orda burada.(Ç,15)

it- : Bir şeyi güç uygulayarak ileri götürmek.

Eğelenip gülererek, içlerindeki hasretleri bastırır, iterlerdi.(Ç,15)

tanışmış ol- : Birbirine tanır duruma gelmek

Karı koca Newcastle ile Melbourne arasında dolaşp sipariş alıyor,aynı zamanda Türk ailelerle tanışmış oluyorlardı.(Ç,15-16)

taşın- : Başka bir yere gitmek, göçmek.

Artık Sydney'e taşınabilirlerdi.(Ç,16)

tut- : Kiralamak

Derken şimdi oturdukları yüksek ağaçlarla gölgeli, kocaman bir parka bakan evi tutmuşlardı. (Ç,16)

kavuş- : Yokluğu çekilen veya istenen bir şeye erişmek, onu elde etmek.

Böylece dükkânlara, denize, parklara, insanlara kavuşmuşlardı.(Ç,16)

as- : Bir şeyi aşağıya sarkacak biçimde bir yere iliştip sarkıtmak.

Sonra birkaç kuru çiçek panosu yapıp duvarlara asmıştı.(Ç,16)

in- : (bir yerden başka bir yere) Gitmek, varmak

İskeleden ayrılıp kumluğa indi.(Ç,16)

yaklaş- : (zaman veya uzaklık için) Arada az bir aralık kalacak biçimde ilerlemek, aradaki uzaklığı azaltmak veya büsbütün ortadan kaldırmak.

Çok sürmedi, Esra uzun basma etekliği kumlara değerek usulca yaklaştı.(Ç,16)

Kenetle- : Birbirine geçirip bağlamak.

Adam ellerini başının altında kenetledi. (Ç,16)

koy-: yaslamak.

Başını anasının omzuna koydu. (Ç,20)

uğra- : Yola devam etmek üzere bir, yerde kısa süreliğine kalmak.

Sonra Murat Ağabeyin çiftliğine uğradılar.(Ç,20)

çevir- : Bir yerin çevresini (bir şeyle) sarmak, kuşatmak.

Oralarda avare avare dolaşan birbiriyle dalaşan, artık irileşmeye yüz tutmuş iki yavru köpek, onlar arabadan indiklerinde etraflarını çeviriverdiler.(Ç,21)

bağla- : Düğümllemek.

Hiç boyamadığı yarı yarıya beyazlanmış saçlarına kırmızı bir eşarp bağlamıştı.(Ç,21)

seslen- : Uzaktan bağırarak çağırmak, ünlemek.

Böyle dedikten sonra köpekleri zapt etmeğe çalışan kâhyaya seslendi. (Ç, 21)

doğrul- : (oturan kişi için) Toparlanmak, dik duruma gelmek.

Onlar şimdi kâhyanın önünden koşuyorlar, araşıra otların üstünde yuvarlanıyor tekrar doğruluyorlardı.(Ç,21)

kucakla- : Kollarla sarıp göğüs üzerinde bastırma.

Böyle dedikten sonra onları kucakladı. (Ç,21)

sal- : Bağımlılığına, tutkunluğuna veya baskı altındaki durumuna son vererek serbest kılmak, bırakmak, koyuvermek.

Yolunuz bir kere buraya düştü dedi. Kolay kolay salmam sizi. (Ç,22)

taniş- : Birbirini tanımaya gelmek.

Murat Ağabey'lerle Sydney'de tanışmışlardı.(Ç,22)

börek aç- : Börek yapmak için hamurdan ince yufkalar hazırlamak.

Yoo... kat'iyyen... Su böreği açarım şimdi.(Ç,22)

fırlat- :Hızla atmak, bulunduğu yerden dışarı atmak.

Sopayı mızrak niyetine uzaklara fırlatıyordu..(Ç,22)

düş-: Yer çekiminin etkisiyle boşlukta yukarıdan aşağıya inmek.

Sopa ileride bir akasyanın yakınına düştü.(Ç,23)

düş-: Yer çekiminin etkisiyle boşlukta yukarıdan aşağıya inmek.

Sopa ileride bir akasyanın yakınına düştü.(Ç,23)

çök- : Çömelmek

Dere kenarına çöktüler. (Ç,24)

çıkart-: (Birinin veya bir şeyin)Çıkmasını sağlamak, çıkmasını sebep olmak.

Adam cebinden bir ağaç kabuğu çıkarttı.(Ç,24)

ateşle- : Tutuşturmak, yakmak.

Piposunu doldurup ateşledi.(Ç,25)

yık-: Birinin iş yapması gerekmek.

Ama anaya babaya şimdi eskisinden daha fazla iş düşüyor. Sen korursan o da koruyacak, sen yıkarsan o da yıkacak.(Ç, 26)

daya- : Bir şeyi bir yere dokunur duruma getirmek ve bu durumda bırakmak.

Murat Ağabey sönmüş piposunu masadaki tablaya dayadı.(Ç, 26)

kurul- : Kurma işine konu olmak.

Birçok dernek kuruldu. (Ç, 27)

haykır- : Telaş, şikayet ve benzeri sebeplerle yüksek sesle bağırarak.

Esra sevinçle,

- Sahi mi Murat Ağabey! Diye haykırdı.(Ç, 27)

teşkil et- : Oluşturmak, ortaya koymak.

Elbette dedi adam. Mesela bir Türk musikisi korosu teşkil edebiliriz.(Ç, 27)

çıkır- : (birinin veya bir şeyin) Çıkmasını sağlamak, çıkmasına sebep olmak.

Esra büfeden bardakları çıkarıyordu o esnada.(Ç, 32)

çök- : oturmak, birden bire oturmak.

Vazoya galyolleri yerleştirmiş oradaki koltuğa düşmüştü. (Ç,32)

iliş- : Bir şeyin kenarına kısa süreliğine oturmak.

Caroline'la Anna da kanepeye iliştiler. (Ç,32)

kop-: Bütün ilişkileri kesilip, büsbütün ayrılmak veya uzaklaşmak.

Onlar benim için hâlâ birer bebek...

Caroline :

— Onun için de çocuklarımızdan bir türlü kopamıyorsunuz. Türkler de öyle...

geçir- : Yola çıkan birini uğurlamaya gitmek, selametlemek.

Esra onları kapıya kadar geçirdi.(Ç,34)

sil- : Ortadan kaldırmak, yok etmek veya gidermek.

Misafir kalabalığının merdivenleri saran sesi, kahkahalar, yüksek perdeden konuşmalar, apartmanın alışılmış sessizliğini siliverdi. (Ç,35)

takla at- : Takla hareketini yapmak.

Okul çantasını boylanmış otlara doğru fırlatıvermiş, öteki çocukların oyunlarına katılmaksızın apartmanın bahçesinde taklalar atıyor, ellerinin üstünde baş aşağı durmağa çalışıyordu.(Ç,43)

asıl-: Bir yere tutunup sarmak.

Oğlu yüzünü kaçırıp, oradaki barfikse doğru yürüdü. Zıplayıp ince bilekleriyle demire asıldı.(Ç,43)

yönel- : Belli bir yön tutmak, yüzünü belli bir yöne doğru çevirmek.

Korhan, öne arkaya vererek hızlandırdığı gövdesiyle 360 derecelik bir yay çizdi.(Ç,44)

eğil- : Bir işi yapmak için belini eğilmek.

Korkusundan kâğıda hemen göz atamadı. Sonra sözlerini çocuktan koparıp kâğıda eğildi.(Ç,45)

ıslat- : Islak duruma getirmek.

Firitzi de bir güzel ıslattım. (Ç,s 46)

karıştır- : Okumak, araştırmak, incelemek.

Uzun kemikli parmaklarıyla dosyayı karıştırdı.(Ç,48)

selamla- : Birbirine selam vermek, esenlemek.

Caroline şaşkınlığını pek belli etmeyen ve öğretmenliğinin getirdiği telaşsız görünüşüyle müdürü daha sonra Esra'yı selamladı. (Ç,50)

kapat- : Kapamak.

Adam, önünde duran ve bir idam mahkûmunun dosyasının iç burkan kara rengine bürünmüş dosyayı kemikli parmaklarıyla kapattı.(Ç,50)

şakalaş- : Karşılıklı olarak şaka etmek.

Sulanmış çimlerin kıyısında satranç oynayan Helga'nın kırmızı yüzlü iri yarı kocası Peterle ve Anna'nın kocası karateci Miguel'le şakalaştı.(Ç,52)

tamir et- : Onarma.

Eski model, motoru sağlam bir araba aldın ve onu tamir edeceksin.(Ç,53)

söndür- : Ateş ve ışık için, yanmasına, aydınlanmasına son vermek.

Esra köpüğü iki fincana dağıttıktan sonra kahveyi biraz daha ocakta tuttu ve ocağı söndürdü.(Ç,53)

kur-: Hazırlamak

Bahçeye basket potası kurar mıyız? (Ç,53)

yıklmak: Yıkmak işini yapılmak veya yıkmak işine konu olmak.

Eski evlerin birçoğu yıkılmış.(Ç,62)

uzat- : Bir şeyi vermek için birine yöneltmek.

Tekin mektubu Esra'ya uzattı.(Ç,63)

al- : Bir şeyi elle veya başka bir araçla tutarak bulunduğu yerden ayırmak, kaldırmak.

-Çocuğu bana verin dedi Esra

Uzanıp çocuğu kucığına aldı .(Ç,66)

yolcu et- : Yola çıkanı uğurlamak.

O sırada Anna da gelmişti. Bahçeye inerek Helga'yı arabaya kadar yolcu etti.(Ç,67)

ört- : Korumak, görünmez duruma getirmek veya gizlemek için üstüne bir şey koymak.

Sonra onu kanepeye yatırmış üzerini örtmüştü.(Ç,69)

kazan- : Yenmek galip gelmek.

Kazanabilirsin elbette.(Ç,70)

başar- : Bir işi istenilen biçimde bitirmek, muvaffak olmak.

Ama ekonomik açıdan güçlü olmazsak bunu başaramayız.(Ç,74)

aş-: Geçmek, bitmek sona ermek

İşte o! Bunca çocuğun önüne geçerek bitiş noktasını aşıyor. (Ç,79)

kaldır- : Yukarıya doğru hareket ettirmek.

Korhan gün ışığıyla yayımlanan kupayı küçücük elleriyle kavrayıp havaya kaldırdı.(Ç,80)

kaldır- : Yukarıya doğru hareket ettirmek.

Korhan gün ışığıyla yayımlanan kupayı küçücük elleriyle kavrayıp havaya kaldırdı.(Ç,80)

dik- : Yetiştirmek için bir bitkiyi toprağa yerleştirmek.

Avustralya parklarının o bordo yapraklı süs bitkisini bahçenin uygun bir köşesine birlikte dikmişlerdi.(Ç,83)

yadırga-: Kimseye, duruma veya şeye alışamamak.

Esra bu defa o ıssızlığı yadırgadı.(Ç,83)

düzeltil- : Bozukluğunu gidermek, onarmak

Caroline belki durumu düzeltebilirdi.(Ç,84)

yok et- : Varlığına son vermek, ortadan kaldırmak, ikna etmek.

Neyse aile... Umarım aile içindeki huzursuzluk virüslerini(Böyle şeyler de virüstür.)yok etmişsinizdir. Ne olur yok edin o virüsleri.(Ç,86)

kavuştur- : Kavuşmasını veya kavuşmalarını sağlamak.

Ya Tekin'in içindeki boşluğu nasıl giderecek onu eski gücüne nasıl kavuşturacaktı.(Ç,89)

bildir- : Herhangi bir şeyi haber vermek.

Kötü zamana kaldık. Demek size de bildirilmemiş.(Ç,91)

kes- : Ara veya son vermek.

Nilay resim albümleriyle Tekin'in yakınındaki koyluğa oturunca konuşmayı kesmişlerdi(Ç,99)

kurtar- : Bir canlıyı bir felaketten tehlikeden veya zor durumdan uzaklaştırmak.

Esra'nın kardeşine sığınmak onu sabitleşen Suna düşüncesinden kurtaracaktı belki.(Ç s.99)

kaç-: Yok olmak

—Uykumuz kaçacak ama... Demişti.

— Kaçtığı kadar kaçtı dedi Tekin.(Ç,100)

öde- : Bedelini vererek, bir zararı karşılamak, tazmin etmek.

—Evet. Böyle yapacağı belliydi. Oysaki söz vermişti bana. Sersem kafalı... Aptal! Polisin onu yakalamasını isterim. Yaptığı hatanın karşılığını ödemeli.(Ç,108)

başvur- : Bir işin yapılması için bir kimsenin aracılığını istemek veya bir işte bir şeyden yararlanmak amacıyla ona el atmak, müracaat etmek.

— Gidip arayacağım. Daha sonra karakola başvuracağım, dedi Tekin.(Ç,108)

bükül- : Eğilmek.

Esra iskemleye bir üzüntü yumağı halinde oturup büküldü.(Ç,109)

it- : (kapı, pencere, vb için)Güç uygulayarak açmak veya kapatmak.

Pencerenin kanadını itti.(Ç,111)

sıyr- : Çekip kurtarmak.

Tekin Korhan'ı hayvanın boynundan sıyırdı.(Ç,112)

yetiştir- : Birini gerekli bir iş için tam zamanında bir yere götürmek.

Ünal içkiyi fazla kaçırdı alkol komasına girdi. Hastaneye zor yetiştirdik...(Ç122)

gülümse- : Güler gibi olmak, hafifçe gülmek.

Resim kıpırdamıştı o zaman. Kemikleşmiş görüntüsüyle Tekin'e dönmüş, önce tanımadan, sonra aydınlanan bir yüzle bakmıştı. Gülümsemişti. Bir başka dünyadan gülümser gibi.(Ç,124)

kır- : Vücut kemiklerinden birini parçalamak.

Galiba çenesini kırdım. (Ç,130)

sula- : (toprak, bitki vb. için) Su vermek.

Sonra annesinin yerine çiçekleri o sulamıştı.(Ç,132)

yemin et- : Ant içmek

...Kur'an bulunamamıştı. Böyle olunca da Tekin, namusu ve şerefi üstüne yemin etmişti.(Ç,133)

uyandır- : Uyanmasına yol açmak.

Onu bu rüyanın bir yerinde uyandırmalıydı Tekin.(Ç,135)

sark- : Aşağıya doğru uzanmak.

Kadının kolları çözülüp iki yana sarktı.(Ç,138)

eğ- : Düz olan bir şeyi eğik duruma getirmek.

Korhan esecek bir fırtınadan, devrilecek bir ağaçtan kendini korumağa çalışır gibi gövdesini hafiften eğdi.(Ç,139)

koy- : Bir şeyi bir yere bırakmak belli bir yere yerleştirmek.

Son günlerde bana bir hal oldu. Güzel bir koku buldum mu evimin şurasına burasına koyuyorum.(Ç, 152)

sık- : Çevresine sarılarak veya bir şey sararak çevre basınç altına almak.

Korhan çocuğun uzattığı eli sıkı.(Ç,169)

uzaklaş- : (bir şeyden, bir yerden veya kimseden) Ayrılıp uzağa gitmek.

Öğretmen yanından uzaklaşmıştır.(Ç,180)

büzül- : Büzme işi yapılmak

Münevver Hanım'ın kuşgözleri daha küçüldü. Siyahı söndü, uzun tırnakları büzüldü.(Ç187)

satın al- : Fiyatını vererek bir şey almak.

O bahar bir daire satın almışlardı.(Ç,201)

tüket: Kullanarak, harcayarak, yok etmek, bitirmek, yoğaltmak.

Burda yaşayacağım birkaç yılım kaldıysa eğer, orda çabucak tüketirim onu...(Ç,205)

devret- : Bir malın mülkiyetini, bir mal üzerindeki hakkı başkasına geçirmek.

Rüstem okul yakınındaki çayhaneyi devretmişti.(Ç,211)

kuşan- : Giyinmek

Sanki görünmez bir zırh kuşanmıştır, görünmez bir çelik yelek.(Ç,214)

kabart- : Kabarmasını sağlamak, kabarmasını yol açmak.

Kadın kahveleri çabucak kabartıp geliyor.(Ç,223)

cay-: Sözüden kararından dönmek, vazgeçmek.

— Karalıyım anne. Kimse caydıramaz beni.(Ç,244)

2.4.5- KESİKLİ – OLUŞLU FİİLLER

2.4.5.1. Yinelemeli

dolan- : Gelişi güzel gezmek.

Kadın şimdi kıyıda dolanıyor, eğilip kalkışından deniz kabuğu topladığı belli oluyordu.(Ç,6)

gül- : Hoşuna veya tuhafına giden olaylar, durumlar karşısında, genellikle sesli bir biçimde duygusunu açığa vurmak.

Güldü.(Ç,10)

gel: İsabet etmek.

Kulaklarına öteden beriden insan sesleri, köpek havlamaları geliyordu. (Ç,11)

söylen- : Söylemek işi yapılmak.

Korhan başını iki yana sallayıp söylendi.(Ç,14)

Didişip dur- : Sürekli olarak birini hırpalamak.

Tekin'in kafasında iki düşünce vardı. Bir gitmek... Türkiye'ye dönmek. Ötekisi kalmak... Konakladıkları yerlerde, nehir kıyılarında, ağaçlıklı yollarda, bu iki fikir birbiriyle didişip durmuştu.(Ç,20)

azarla- : Paylamak, takdir etmek

Nesrin Hanım misafirleri karşılamağa koşmuştu. Bir yandan da köpekleri azarlıyordu.(Ç,21)

akıldan geçir- : Düşünmek.

Vallahi aklımdan geçiyordunuz.(Ç,21)

haber et- : Bildirmek, haber ulaştırmak.

- Kimler gelmiş! Ah canlarım, ciğerlerim... Vallahi aklımdan geçiyordunuz.(Ç,21)

birik- : Birbirine eklenip çoğalmak.

Hem konuşacaklarımız epeyce birikti.(Ç,22)

sil-: Bir şeyin ıslaklığını gidererek kuru duruma getirmek.

Kadın gülerken seyretti onu. Bir yandan da cebinden bir mendil çıkarıp terli yüzünü sildi. (Ç,43)

öt- : (üfleme çalgıların) Sesi çıkmak

Geminin kalın pürüzlü düdüğü arda arda öttü.(Ç. 116)

sırala- : Aynı davranışı birbiri ardınca bir çok kez yapmak.

Yalnız bana “Sen Türke benziyorsun..” dedi ve bir yığın küçültücü sözler sıraladı.(Ç,131)

çal- : Ses çıkarma, ses vermek.

Şimdi evlerinde bir telefon vardı ve onlara yalnız olmadıklarını hatırlatmak için ara ara çalıyordu.(Ç,173)

mırıldan- : Alçak sesle kendi kendine bir şeyler söylemek.

Sulhi o an Fuzuli'nin bir gazelini hatırlamağa çalışıyordu. Parmağı çenesinde dolaşıyor. Bir beyit mırıldanıyor.(Ç,200)

2.4.5.2 Üst üsteli

soluklan- : Geniş ve rahat soluk almak, dinlenmek, teneffüs edilmek.

Bir süre öylece soluklandı.(Ç,10)

sar- :Yayılp etkisi altına almak, kaplamak.

Tekin'in arabası ve gerideki karavanı çiftlik yolunda belirdiğinde köpeklerin sesi ortalığı sardı. (Ç, 20)

çal- : Ses çıkarma, ses vermek.

Şimdi evlerinde bir telefon vardı ve onlara yalnız olmadıklarını hatırlatmak için ara ara çalıyordu.(Ç,173)

2.4.6. KESİKLİ –KILIŞLI FİİLER

2.4.6.1. Yinelemeli

Yalpala-: Dengesi bozularak bir sağa, bir sola eğilmek.

Kayık, esintiyle hareketlenen sulara hafiften yalpalıyordu. (Ç,5)

el salla- : Elini sağa sola oynatmak.

Kadın, kıyıdaıdı ve turuncu renkte havlu entarisiyle açılır kapanır iskemleye oturmuş onlara bakıyor, bazen *el sallıyordu*.(Ç,5)

resim yap- : (resmet-) Bir şeyin resmini çizmek.

Adam, gözlerini sulara çevirdi ve ta ötelerde bir kulesi oturttu. Bir Süleymaniye... Gök ve deniz uçsuz kâğıtlardı onun için. Üzerine istediği kadar resim yapabilir, yazı yazabilirdi.(Ç,5)

el et- : Bir kimseyi el ederek çağırmaq.

El etti sonra onlara gelin gibisinden.(Ç,6)

yalpala- : Dengesi bozularak sağa sola eğilmek.

Tekne sersemlemiş o yana bu yana yalpalıyor.(Ç,6)

el et- : Bir kimseyi el ederek çağırmaq.

Bağırdım Korhan'a el ettim.(Ç,11)

tut- : Elde bulundurmak, ele almak.

- Evet kayısı... Dedem beni havaya atar, tutardı.

ser- : Açarak yaymak, dsemek.

Muhabbeti koyulaştırdınız bakıyorum.

Esra'ydı bu. Adam pişen etleri tabağı doldurup uzattı.

Yenilerini serdi. (,12)

dürtüp dur- : Üst üste birkaç kez dürtmek.

Kadın yüzünü eğmiş, tabağındaki eti çatalıyla dürtüp duruyordu.(,12)

söz et- : O şeyin dedikodusunu yapmak.

—Dönmek istiyorum dedi adam.

—Lütfen baba dönmekten söz etme bana.(,13)

fotoğraf çek- : Fotoğraf makinesiyle görüntü çekmek.

Limana bakan gökdelenlerin eteğinde, bir yelkenli gemiye benzeyen yeni opera binasının ve elik köprünün oralarda dolaşırken Tekin durmadan resim çekerdi.(,15)

kıpırda- : Kımıldamak, sürekli ve hafifçe oynamak.

Korhan kıpırdamadı. (,20)

giyin- : Kendi üzerine giymek.

Sonra karavana gidip giyindi. (,20)

okša-:sevgi veya řefkat belirtisi olarak elini bir şeyin üzerinde yavaş yavaş gezdirmek.

Annesi usul usul saçını okşuyordu.(,20)

havla-: (köpek) Bağırmak, ürümek.

Kurt köpeği zinciri koparacakmış gibi gererek havladı.(Ç,20–21)

yâd et- : anmak, hatırlamak.

Eskiye yâd ederiz. (Ç,22)

sivrilt-: Sivri duruma getirmek.

Sonra Korhan'ın sopasının ucunu çakısıyla sivriltilti.(Ç,22)

yarış- : Başkalarından üstün olmaya çalışmak, rekabet etmek.

Demek yarışacaklardı.(Ç,23)

avcılık yap-: Avlanma işi ile uğraşmak.

Siz de avcılık yapar mıydınız? (Ç,23)

çiz- : Resmini yapmak, resmetmek.

Biz kayalara da bu resimleri çizerdik.(Ç,24)

yont-: Bir şeye istenilen biçimi vermek için dış bölümünü keskin bir araçla biçmek kesmek.

Elbette. Sana akasya dalından yontacağım.(Ç,24)

parlat- : Bir yüzeyi düzgün ve parlar duruma getirmek.

Kadın, lambalardan biblolar kadar her şeyi silip parlatmıştı. (Ç,30)

hamur yoğur- : Unu su veya başka sıvılarla karıştırıp yapılacak işe göre hazırlanması.

Ama o gün “Endülüs Tatlısı” yapacağım diye tutturmuş, saç topuzunu yeniden düzeltip kırmızı tarağını ilişitirdikten sonra, uzun küpelerini sallaya sallaya mutfakta hamur yoğurmuştu.(Ç,30)

salla-: Düzenli bir biçimde ve hep aynı doğrultuda hareket ettirmek.

Anna koca küpelerini *sallayarak*, bense çocuklarımın büyüdüklarını kabullenemiyorum. (Ç,30)

kabullen-: kabul etmek.

-Bense çocuklarımın bir türlü büyüdüklarını kabullenemiyorum.(Ç, 32)

sigara iç- : Sigarayı bir ucundan yakıp öbür ucundan dumanını emerek içine çekmek.

Esra onları kapıya kadar geçirdi. Mutfığa döndüğünde Anna tabureye oturmuş, sigara içiyordu.(Ç,34)

öksür- : Solunum yolları zarlarının rahatsızlığı sebebiyle akciğerlerdeki havayı birdenbire ve gürültülü bir sesle dışarı vermek.

Ellerini dizlerine uysalca bırakmış, anlatılanları dinleyen Mazhar toparlandı; gövdesini dikleştirip, bir iki öksürdü. (Ç,40)

didikle- : Çekiştirerek veya ısırarak parçalamak, gagalamak

İşlemeli opal mendilini didikliyordu kadın.(Ç,45)

topla- : Devşirmek.

Kadın kararlı bir görünüşle kalktı. Eğilip yerdeki çiçekleri topladı.(Ç, 47)

uçuş- : Havada gidip gelerek dolaşmak.

Çimler boylu boyunca bir yalnızlığı yansıtıyor, şurada burada öğrencilerin yaramazlıklarından arta kalan kâğıt parçaları uçuşuyordu.(Ç, 48)

kurula- : Bir şeyin üzerindeki ıslaklığı gidermek.

O zaman fırçayı bırakıp ellerini bir paçavraya kuruladı.(Ç,70)

iç- : Bir sıvıyı ağza alıp yutmak.

Adam ara sıra uğrar, bahçede bir yorgunluk kahvesi içerdi.(Ç,82)

tokatla- : Tokat atmak.

Tekin eve geldiğinde Korhan'ın dönüşünü kendi başarısızlığı olarak değerlendirmiş, çocuğu tokatlamıştı.(Ç,83)

mekik doku- : İki yer arasında sürekli gidip gelmek

Sevgili kardeşim arabanla Bolu İstanbul yolları arasında mekik dokuyormuşsun... (Ç, 85)

kucaklaş- : Birbirini kucaklamak.

Sesi boğuklaştı. Kucaklaştılar.(Ç, 91)

yudumla-: Yudum yudum içmek, acele etmeden yavaş yavaş içmek.

Kutlu'nun teyzesi ve eniştesi hiçbir şeyden memnun olmayan sesleri, devamlı saygı bekler görünüşleriyle koltuklarında kahvelerini yudumluyorlardı.(Ç,94)

gözden geçir-: Niteliğini anlamak için bir şeyin her yanına bakmak, incelemek, muayene etmek.

Tekin o günlerde elden düşme bir araba almış, iş dönüşü evin garajına kapanıp bunun tamiriyle uğraşıyor, her parçasını gözden geçiriyordu.(Ç,107)

tamamlan- : Eksiksiz duruma getirilmek, tamam olmak, bütünlemek.

Gün geçtikçe eksikleri tamamlanıyor, yenileniyordu araba.(Ç,108)

katıl- : Bir topluluğa katılmak, iştirak etmek.

Murat Ağabeyin koro için yetiştirdiği gençlerin şarkılarına Nesrin Abla da zaman zaman katılmıştı. (Ç,127)

uğraş-: Bir iş üzerinde sürekli çalışmak.

Evet, ama burada kurulu bir düzenimiz vardı. Şu ev ve bahçe için az mı uğraştık?(Ç,135)

kıpırdan- : Kıpırdanmak işi veya durumu.

Anneannesinin penceresinden gelin telleri gibi sarkan mor karanfiiler ise sevinçle kıpırdandılar. (Ç,147)

havalan- : Yerinde oturmaz duruma gelmek.

Ninesi büyük beyaz örtüsünün altında kayboluyor, eğilip kalkarken örtü albatros kanadı gibi büklüm büklüm havalanıyor.(Ç,152)

deş-: Oymak, delmek, yazmak, yara açmak, içini açmak, *karıştırmak*, kazmak.

Esra, tabağındaki mayonezli balığın patateslerini küçük turşularını *deşiyor*, Kutlu'nun söylediklerini düşünüyordu.(Ç,170)

paylaşmak: Aralarında bölüşmek, pay etmek, üleşmek.

Değişik ülkelerin insanlarıyla uyumlu, mesafeli, bir çalışma hayatını paylaşacaktı.(Ç,172)

kestir- : Kısa bir süre uyumak.

Tabi ertesi gün hastaneye gideceğinden uykusunu almadan yollara düşer ve kimi zaman konferanslarda ya da hastanedeki odasında beş on dakika kestirirdi.(Ç,192)

ıslık çal-: Islık sesi çıkarmak.

- Ötüyor mu peki?

- Elbette, şarkı söyle, **ıslık çal**, hemen o da başlar.(Ç,202)

çalkala- : İçinde bir şey bulunan bir nesneyi sarsarak sallamak.

Kadın elindeki bardağı çalkaladı.(Ç,220)

tepin- : Öfke ve sevincini açığa vuracak davranışlarda bulunmak.

Geceleri yeraltında insanlar tepinir, eğlenirdi.(Ç,242)

yığıl- : Çok sayıda birikmek, toplanmak.

Temiz, düzenli odalar çarçabuk tanınmaz bir görünüş alır, kirli tabaklar mutfak tezgâhına yığılırdı.(Ç,243)

2.4.6.2 Üst üsteli

soluklan- : Geniş ve rahat soluk almak, dinlenmek, teneffüs edilmek.

Birden yoruldu, kolları ve bacakları gücünü yitiriverdi, durup soluklandı.(Ç,7)

kulaç at- : Yüzerken kolları, sırayla üstten ileriye doğru atıp suyu arkaya doğru çekmek.

Şimdi yorgun kulaçlar atıyordu.

soluklan- : Geniş ve rahat soluk almak, dinlenmek, teneffüs edilmek.

Bir süre öylece soluklandı.(Ç,10)

diz- : Bazı nesnelere ipliğe, tele vb.ne geçirmek.

Ateş kor haline dönüp biraz küllenince adam ızgaraya etleri dizdi. (Ç,11)

yürü- : Adım atarak ilerlemek, gitmek.

Kalktı, masadaki paslanmaz tabağı alıp ocağa yürüdü.(Ç,13)

koş- : Adım atışlarını artırarak ileri doğru hızla gitmek.

Evet... Kulaklarına bir yerden Türkçe bir söz gelse, çiçeğin, dalın güneşe yönelmesi, o ışıktan hayat bulması gibi koşarlardı o yana...(Ç,14)

ısır- : Dişleriyle koparmak.

Adam soğumuş pirzolasını kemiğinden tutup ısırdı.(Ç,14)

yürü- : Adım atarak ilerlemek, gitmek.

Kayık iskelesine doğru yürüdü.(Ç,15)

işle- : Yapmak, nakışlamak.

Esra da perdeler, divan örtüleri dikmiş, yastıklar, masa örtüleri, çay peçeteleri işlemişti.(Ç,16)

kanun çal- : Kanun adı verilen çalgıdan ahenkli ses çıkarmak.

Bahçenin, ağaçları, sardunyalı aydınlatan lâmbaları altında yemek yedikten sonra Murat Ağabey onlara kanun çaldı.(Ç, 27)

(ağ) ör- : İplik, yün, tel, saz gibi şeyleri elde şiş, tığ, yardımıyla birbirine dolayarak işlemek veya tezgâhta dokumak. (parçada örümceğin ağ dokuması)

Odalar, onların mutfak eşyası satışına çıktıkları günlerde tozlanmış, örümcekler keyifle şuraya buraya ağ örmüşlerdi.(Ç, 30)

tırman- : El ve ayaklarıyla tutunarak veya tırnaklarını ilâştirerek dik bir yere çıkmak.

Oğuz da yanımdaydı. Ona bizim mahalleyi gösterdim. Mahalle kavramını pek bilmiyor. Hele hele eski mahalleleri hiç bilmiyor. Ne de olsa sitelerin çocuğu o... Sonra “Dayın işte direklere tırmanmıştı.”dedim. (Ç,61)

üfleme: (nefesle seslendirilen çalgılar için) çalmak.

Eric, mızıkayı üflüyor, uyumsuz sesler çıkarıyordu.(Ç,67)

boya- : Boya sürerek veya boyaya batırarak renk vermek.

Tekin holün duvarlarını boyuyordu.(Ç,70)

alkışlan- :Alkışlamak işine konu olmak.

Murat Ağabeyin bu sözleri epeyce alkışlanmıştı.(Ç. 75)

sallan- : Salıncak, hamakta kendini sallamak.

Şimdi hafiften salıncakta sallanıyordu.(Ç, 110)

kokla- : Kokusunu duymak için bir şeyi burnuna yaklaştırmak veya bir yerin havasını içine çekmek koku almak.

Hayvan da sezmişti olanları arabayı binmek istemiyor, kötü kötü havlıyor Korhan'ın elini, yüzünü kokluyordu.(Ç,112)

alkışla- : Bir şeyin beğenildiğini, onaylandığını anlatmak için el çırpma.

Artık alkışlayabilirler sizi.(Ç,171)

ez- : Üstüne basarak veya bir şey arasına sıkıştırarak yassıltmak, biçimini değiştirmek.

Münevver Hanım'ın kuşgözleri daha küçüldü. Siyahı söndü, uzun tırnakları büzüldü. Not defterini cebine koyup sigarasını sıranın üzerindeki tablada ezdi. (Ç,187)

sil- : Ani bir hareketle sarsmak.

Kız omuz silki.(Ç,203)

çarp- : Hızlı atmak.

Nevin öğretmenin ana yüreği yanı başında çarpıyor.(Ç,212)

oğuştur- (Ovuştur-): (El için)Birbirine sürtmek.

Tekin iyice acıktığını belli ederek ellerini oğuşturuyor.(Ç,254)

2.5. KARANLIĞA DİRENEN YILDIZ ROMANINDA TESPİT EDİLEN KILINIŞ ÖRNEKLERİ

2.5. 1 KESİKSİZ – SÜREKLİ - OLUŞLU

çağırıştır- : Bir çağırışıma yol açmak.

Bugün de rengi hiç solmayan, benim veya babamın eliyle çekilmiş o sınır, katliam sözüne uygun biçimde bir darağacının düğümlü ipini çağırıştırıyor.(K.D.Y, 9)

iste- : İstek duymak, arzulamak.

Üstad, yazısındaki o kırmızı cümlede, “Suçlu olanların cezalanmasını bütün memleket **istiyor**. Fakat aylardan beri devam eden bu şeref katliamı cezasız mı kalacak?” diye soruyordu. (K.D.Y, 10)

sor- : Birine soru yönelterek herhangi bir konuda ondan bilgi istemek, sual etmek.

Üstad, yazısındaki o kırmızı cümlede, “Suçlu olanların cezalanmasını bütün memleket *istiyor*. Fakat aylardan beri devam eden bu şeref katliamı cezasız mı kalacak?” diye *soruyordu*. (K.D.Y, 10)

kabullen- : Kabullenme işi.

Babam köylü veya rençper değil, esnaftan biri olmanın remzi saydığı kasketini sever, gariptir ama sadece şehirliliğin sembolü kravatu da kabullenirdi.(K.D.Y, 10)

hatırla- : Bilinip unutulmuş bir şeyi akla getirmek, anımsamak.

İç içe, birbiriyle ayakta duran köhne evlerin saltanatının yıkılmasıyla yeni bir döneme geçildiği o yıllarda ben bu yolun yapılışını hatırlıyorum.(K.D.Y, 12)

kıskan- : Herhangi bir bakımdan kendinden üstün gördüğü birinin bu üstünlüğünden acı duymak, günölemek, haset etmek. (K.D.Y.13)

tüt- : Yaşamak varlığını sürdürmek.

Burası bir ocak başıdır, demişti Feridun'a. Her gelen ateş alır gider ve o ateş de ömür boyu tüter.(K.D.Y, 17)

güçlen- : Güçlü duruma gelmek.

Ondan birşeyler eksilirken, ötekiler besleniyor, gelişiyor, giderek güçleniyorlardı.(K.D.Y, 25)

sezdir- : Sezmesine yol açmak, belli etmek, hissettirmek.

Fark ettiği bütün bu şeyler masumane gibi gözükse de topluluğun içinde dürüstlüğün kaybolduğunu sezdirmedeydi.(K.D.Y, 25)

2.5.2 KESİKSİZ – SÜREKLİ – KILIŞLI

de- : Söylemek, söz söylemek.

Peyami Bey buna “şeref katliamı diyordu. (K.D.Y, 9)

suçla- : Suç yüklemek, itham etmek.

Ve bu şeref katliamını alkışlayan meslektaşlarını da bir bakıma aynı ”katle” katılmakla suçluyordu.(KD. Y, 9)

süsle- : Bir takım katkılarla bir şeyin daha güzel, daha göz alıcı olmasını, görünmesini sağlamak, tezyin etmek.

Şeref katliamının açıklamasını babam ayet-i kerimelerle, hadis-i şeriflerle süslemişti.(K.D.Y, 10)

gez- : Bir yerde dolaşmak, yürümek.

Babam kasketliyken kravat takmaz, kravatlıyken de başı açık gezerdi.(K.D.Y, 11)

çalış- : Bir şeyi öğrenmek veya yapmak için emek vermek.

Ben de bana verilen armağanlara layık olmaya çalışıyorum hepsi bu.(K.D.Y, 21)

yönet- : Yasalara, kurallara veya belli şartlara uygun biçimde çalışmayı sağlamak, idare etmek, tedvir etmek.

Veysel Ağabey hep baba tavrıyla bu insanları yönetiyor, inceden inceye yüreğiyle her birini adeta tornadan geçiriyordu. (K.D.Y, 23)

kolla-: Korumak, gözetmek.

Sebati ve Enis... İki kardeşiler sonuçta. Ne kadar çekişseler de kan bağı dürtüsüyle birbirlerini kollamadaydılar.(K.D.Y, 26)

aldat- : Oyalamak, avutmak.

Kışlıkta yazlıkta sürdürülen ihanet, birileri birilerini aldatıyor.(K.D.Y, 26)

rastla- : Bir kimse ile karşı karşıya gelmek, karşılaşmak, karşılaşmak, rast gelmek, tesadüf etmek.

Üstelik bu kaçamaklar Binbaşının evde olmadığı zamanlara rastlıyordu.(K.D.Y, 28-29)

2.5.3. KESİKSİZ – SÜREKSİZ -OLUŞLU

2.5.3.1. BAŞLAMALI Fiiller

tüllen- : Tül görünümü almak.

Her şey her şey ihtilalin gerisinde tüllenmişti.(K.D.Y, 12)

düş- : Yakışmak, uygun gelmek.

Eski mahallelerin bir ucunun ortadan kaldırılıp yeni yolun açılmasıyla şehrin bu yaşlanmış kesimine ferahlatıcı bir aydınlık düştü. (K.D.Y, 12)

ışı- : Işık saçmak.

Öteki odalar, Müslüman evlerine has sade süslerle, Esmâ-yı Hüsnalarla, ebrulu, tezhibli ayetlerle ışıdı. (K.D.Y,17)

yayı- : Yayama işine konu olmak, genelleşmek, büyümek.

O sıralar Komünizim hareketleri pamuğun içten içe yanması gibi giderek yayılıyordu.(K.D.Y, 20)

2.5.4. KESİKSİZ – SÜREKSİZ - KILIŞLI

2.5.4.1. Başlamalı Fiiller

aktar- : Bir kitaptan veya bir yazıdan bir bölümü almak, iktibas etmek.

Babam “Et’Tîn Suresinden şu ayeti aktarıyordu: (K.D.Y, 10)

sar- :Yayılp etkisi altına almak, kaplamak.

Gözleri Feridun’un aptallık derecesindeki bulanık yüzünde oyalandıktan sonra, asma çardağının altındaki iskemleleri çekmiş, yer göstermişti, bedenini konuk heyecanı sarmıştı.(K.D.Y, 17)

ısın- : Yadırgamaz olmak, hoşlanır olmak, alışmak.

Ona ısınıvermişti. (K.D.Y, 20)

kur- : (etkisi ve önemi geniş, sürekli şeyler için) Meydana getirmek, Tesis etmek.

Mümtaz Turhan Hoca yanılmıyordu elbette “ Halkın demokratik faaliyetlere sadece seçimden seçime iştirak, sair zamanlar ona seyirci veya kayıtsız kaldığı bir memlekette demokrasi elbette kurulamazdı.”(K.D.Y, 22)

2.5.4.2. Bitirmeli Fiiller

hudutlandır- : Sınırlandırmak, sınır çekmek.

Babamın arşivindeki 5 Eylül 1960 tarihli yazıda son cümle kırmızı kalemle hudutlandırılmıştı.

keşfet- : Var olduğu bilinmeyen bir Şeyi bulmak.

Őüphesiz o bir bilgeydi... Ve bunu sadece ben keşfetmiŐtim. (K.D.Y, 10)

armağan et- : Birine bir Şeyi armağan olarak vermek, hediye etmek.

Yağmur suları ise çocuklara arasira yukarının mesken tutulmamıŐ tepelerinin yabani meyvelerini, bögürtlenlerini armağan ediyordu.(K.D.Y, 13)

böl- : Birliğin bozulmasına yol açmak, parçalamak.

Yol ikiye böldü her Şeyi. (K.D.Y, 13)

seç- : Benzerleri arasında hoŐa gideni almak veya yararlanmak için ayırmak.

Neyse uzatmayalım, bizim tebdil gezen Bey'imiz simidin yanığını seçerdi.(K.D.Y, 15)

özetle- : bir yazı veya sözü daha az sözle, daha kısa bir biçimde anlatmak, özünü vermek, kısaltmak, hulasa etmek.

Ocak da ocak olsa... dedi. Çalı çırpı, odun mevcut ama kibrit yok. Oturup hayatını özetlemiŐti sonra. (K.D.Y, 17)

tanıŐtır- : Birbirini tanımayanların tanıŐmasını sağlamak.

Sonra Özhan'la tanıŐtırmıŐtı onu. (K.D.Y, 20)

telgraf çek- : Telgrafla haber göndermek, tel çekmek.

Dernek kapatıldığı zaman başvekile çok sert bir telgraf çekmiŐti.(K.D.Y, 22)

bestelen- : Bestelemek işine konu olmak, bestesi yapılmak.

Ama bu şarkı onunla o kadar bütünleniyordu ki sanki İncenaz için bestelenmişti.(K.D.Y,26)

at- : Bir cisim bir yöne doğru fırlatmak.

— Siz huzuru değil huzursuzluğu arıyorsunuz, diyordu Enis Bey durgun suya taş atıyorsunuz.(K.D.Y, 29)

2.5.5 KESİKLİ- KILIŞLI

2.5.5.1 Yinelemeli Fiiller

tartış- : Bir konu üzerinde birbirine ters olan görüş ve inançları karşılıklı savunmak.

Şeref katliamı ifadesini babamla o eylül akşamı balkonumuzda nüfusu şimdiki kadar yoğun olmayan şehrin odalarımıza kadar sürüklediği vapur düdüklarını, hatta tren çığlıklarını arada bir işiterek iri saksılardaki nemli yaz sonu yapraklarının kıyısında tartışmıştık.(K.D.Y, 10)

yoğrul- : Bazı konularda sürekli uğraşma sonu tecrübe sahibi olmak.

Aslında biz nicedir bu tür tahammülsüzlüklerle ve kendi içimizdeki ikiliklerle yoğrulmadık mı? (K.D.Y, 11)

Kıpırda- : Kımıldamak, sürekli ve hafifçe oynamak.

Evet apartmanın bahçesi güneş parçası kasımpat ve krizantemleriyle, güzün armağanı sarışın ayvalarıyla bir şeyleri kıpırdatıyordu.(K.D.Y,28)

2.6. BİZİM DİYAR'DA GÖRÜLEN KILINIŞ ÖRNEKLERİ

2.6.1 KESİKSİZ – SÜREKLİ - OLUŞLU

görün- :Görünür duruma gelmek, görünür olmak.

Ali Bey Rıfat'ın askeri mektebe gitmesine istekli görünmüyordu.(B.D,7)

bil- : Bir iş yapmaya alışmış olmak, elinden gelmek.

Hem de oğlumuz taşkın, deli bir oğlandır. Emir altında durmayı bilmez. (B.D,7)

değiş- : Başka bir biçim veya duruma girmek, tahavvül etmek.

Islahat gerekli enişte. Her şey değişiyor, yalnız biz değişmiyoruz.(B.D,9)

tanı- : Bir kimse ya da şeyle ilgili, doğru ve tam bilgisi bulunmak.

Tencere pazarlamaktan da bıktım artık, dedi. Böyle kapı kapı, şehir şehir köy köy dolaşmaktan da.

— Ben bu memleketi Mithat Paşa'dan Namık Kemal'den daha iyi tanırım oğlum.(B.D13)

dur- : Beklemek dikilmek.

Üstü saçaklı büyük kapının orda Ömer duruyordu.(B.D,10)

bekle- : Bir iş oluncaya, biri gelinceye değin bir yerde kalmak, durmak.

Rıfat kılıcını çıkardı, komşu çocuğunun gelmesini bekledi. (B.D,10)

taşı- : üstünde bulundurmak.

— Haşim Dayım. Ben askeri mektebe gidince hakiki kılıç takacağım.(B.D,10)

unut- :Akılda kalmamak, hatırlamamak.

Yardımcılarına her zamanki gibi “Nazik yıkayınız kızlar pek nazlıdır. Yolu arabayı gözleyin aman. Yüzünüzden gülümseme eksik olmasın. Canlı olasınız Gülsüm Hanım’ın eliyle açtığı ağa karı börekleri yenecek ayol! Samsalar yenecek Gülsüm Hanım çil çil para *serpecek*. Bugün köçek istemezmiş; yalnız çalınıp söylenecekmiş. Nigar Hanım, Mahitap Hanımlar gelsinler. Def ve tambur getirsinler. Gülabdanlar, kokular unutulmasın.(B.D,12)

yankılan- : Ses vermek, ses çıkarmak, yankı durumunda geri gelmek.

İçeride nalın sesleri ve gülüşmeler yankılanıyordu.(B.D,12)

san- : Gibi gelmek, farz etmek.

Odanın üç tarafı sedirle kaplıydı. Fazla eşya yoktu. Seçilmiş, özenilmiş örtüler, şilteler, kilimler, Bursa çatmalar, büyük pirinç mangal, duvar cisimleri, birkaç billur eşyanın, şamdanın bulunduğu nişler ve büyük duvar saati... Bazen Rifat bu kilimlerdeki nakışlara, renklerin uyumuna dalar, o şaşırtıcı incelikler içinde yok olduğunu *sanırdı*.(B.D,16)

iste- : İstek duymak, arzulamak.

O odada Bursa kadifiyle kaplı koltuklarda oturmayı çok isterdi. (B.D,16)

otur- : Bir yerde sürekli olarak kalmak, ikamet etmek.

Selanik’te bir yalıda oturuyorlarmış.(B.D, 18)

özle- : Bir kimseyi veya bir şeyi görmeyi, kavuşmayı istemek, göreceği gelmek.

Pembe Sacide Halası’nın oturduğu bu içi dışı beyaz evi özlerdi hep.(B.D,20)

2.6.2 KESİKSİZ – SÜREKLİ- KILIŞLI

söyle- : Türkü, şarkı, v.b okumak.

“Hocaların talebelerin gelmesi yakındır. İlahiler söylenecektir.(B.D,8)

şakalaş- : Karşılıklı olarak şaka etmek.

Koca konakta, ancak küçük kardeşi Kerime’yle bir de seyis Koço’ya şakalaşabilirdi.(B.D,8)

anlat- : Söylemek, anlatmak.

Eğer Kerime uyanmamışsa ona bir şeyler anlatırdı.(B.D,10)

dolaş- : Gezinmek.

Kırat üstünde dolaşacağım.(B.D,10)

konuş- : Belli bir konudan söz etmek.

Demek insan sırası gelince konuşmalıydı. (B.D,11)

dökül- : Dökmek işi yapılmak veya konu olmak.

Küçük altın kaplara dökülüyordu su. (B.D,12)

süz- : Gözle inceleyerek, dikkatle bakmak.

İkinci bölmeye geçildiğinde kadınlar, Pembeyi inceden inceye süzdüler.(B.D,12)

otur-: Vücutun belden yukarısı dik duracak biçimde ağırlığı kaba etlere vererek bir yere yerleşmek.

Gece nasılsa bir durulma vardı Rıfat'ta. Çıkmada anasıyla oturuyordu.(B.D,15)

oku- : Yazıya geçirilmiş bir metne bakarak, bunu sessizce çözümleyip anlamak veya aynı zamanda seslere çevirmek.

Ya bu çıkmada ya da sofanın kafesli şekillerinde Gülsüm Ana çocuklarına Envaru'l –Aşikin okurdu.(B.D,15)

bulun- : (bir yerde) olmak.

Aklı olmayanın imanı da olmazdı. Ve o yanlış yolda bulunurdu.(B.D16)

doluş- : Bir yerde toplanmak, bir araya gelmek.

Etraftan gelen çoluk, çocuk hele Ramazan gecelerinde buralara doluşurlardı(B.D,16)

ilgilen- : Birine karşı yakınlık duymak, veya göstermek, alakalanmak.

- Rıza Hoca'ya haber ettim. Dersleriyle ilgilenecek.(B.D, 16)

öğret- : Bir kimseye bir konuda bilgi ve beceri kazanmasını sağlamak.

— Lahavle. Gülsüm Hanımağa öğretmedi mi sana türkü ve mani.(B.D, 16)

gözetle- : Birine veya bir şeye gizlice bakmak.

O gün kapının kanatlarından birine bir delik açılmıştı. Pembe'yle Asiye itişip kakışıp o delikten odayı gözetliyordu. (B.D, 19)

2.6.3. KESİKSİZ- SÜREKSİZ -OLUŞLU

2.6.3.1. Başlamalı Filler

bil- : sanmak, var saymak.

Baddal Gazi'yi öğreneli, şimdiden kendini bir yiğit bilmektesin.(B.D,7)

başkalaş- : Başka bir varlığa, niteliğe dönüşmek, değişmek, farklılık kazanmak.

Ara sıra Haşim Dayı gelirdi. İşte o zaman başkalaşırdı Konak.(B.D,7)

kızır- : Utanç, öfke gibi duyguların etkisiyle, kanın yüze kanın yüze hücumu sonucu yüz kırmızı bir renk almak.

Dayının yüzü kızarıvermişti bu söz üstüne.(B.D,9)

din- : Sona ermek, bitmek, durmak.

Konağın gürültüsü dinmişti. (B.D,10)

işit- : Kulakla algılamak, duymak.

O an ardında bir gürlleme işitti. (B.D,10)

takıl- : Bir yere ilişip veya dokunup kalmak.

Gözler, Pembe'nin güzelliğine takılmıştı. (B.D,12)

sar- :Yayılıp etkisi altına almak, kaplamak.

Ortalığı gül esansı kokusu sarmıştı.(B.D, 12)

keyiflen- : Neşelenmek.

Gülsüm Hanım keyiflendi.(B.D,12)

aydınlan- : Aydınlık olmak.(parçada neşelenmek, keyfi gelmek)

Kızların yüzü sevinçle aydınlandı.(B.D,14)

dertlen- : Üzüntüye kapılmak, dertli duruma gelmek.

Gülsüm ana **dertlendi** “Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar” denildikçe iç çekti.(B.D,14)

dal-:Başka bir şeyle uğraşamayacak veya başka bir şeyi düşünemeyecek biçimde kendini bir şeye kaptırmak.

Odanın üç tarafı sedirle kaplıydı. Fazla eşya yoktu. Seçilmiş özenilmiş örtüler, şilteler, kilimler, bursa çatmalar, büyük pirinç mangal, duvar cisimleri, birkaç billur eşyanın, şamdanın bulunduğu nişler ve büyük duvar saati... Bazen Rifat bu kilimlerdeki nakışlara, renklerin uyumuna **dalar**, o şaşırtıcı incelikler içinde yok olduğunu sanırdı.(B.D,16)

2.6.3.2. Bitirmeli Fiiller

düzel- : Kötü, bozulmuş bir durumda iken düzenli duruma gelmek.

Bir meclis açıvermekle işler düzelecek midir? (B.D,9)

din- : Sona ermek, bitmek, durmak.

Konağın gürültüsü dinmişti. (B.D,10)

gömül- : Bir şeyin derinliğine inmek.

Gülsüm Hanım'ın gidişiyile merdiven gıcırtiları, o inip çıkışlar, konağın kapalı kilitli odaları gölgeli, loş sofaları ürkütücü bir sessizliğe gömülürdü.(B.D,10)

işit- : Kulakla algılamak, duymak.

O an ardında bir gürlleme işitti. (B.D,10)

dol- : Bir yere iyice yayılmak, kalmak.

Haşim Dayı'nın parmakları kırılıyormuş gibi bir üzüntü doldu yüreğine.(B.D, 10)

işit- : Kulakla algılamak, duymak.

Kapı gürültüyle kapandıktan sonra babasının sesini işitti.(B.D,11)

öğren- : Yetenek beceri kazanmak, bilgi edinmek belemek.

— Mademki siyasete bulaştın, hapsolmasımı da öğren.(B.D,11)

unut- : Hatırdan gönülden çıkarmak.

Yardımcılarına her zamanki gibi “Nazik yıkayınız kızlar pek nazlıdır. Yolu arabayı gözleyin aman. Yüzünüzden gülümseme eksik olmasın. Canlı olasınız Gülsüm Hanım'ın eliyle açtığı ağakarı börekleri yenecek ayol! Samsalar yenecek Gülsüm Hanım çil çil para serpecek. Bugün köçek istemezmiş; yalnız çalınıp söylenecekmiş. Nigar Hanım, Mahitap Hanımlar gelsinler. Def ve tambur getirsinler. Gülabdanlar, kokular *unutulmasın*.(B.D,12)

sıyrıl- : Bir yerden veya bir durumdan kurtulmak.

Türküler başladığında Pembe o nazlı duruştan sıyrıldı.

2.6.4. KESİKSİZ -SÜREKSİZ -KILIŞLI

2.6.4.1. Başlamalı Filler

ışı- : Işıklanmak, aydınlanmak.

Hem onun sözü duyulmadan gün Usturumca'da gün ışımadı.(B.D, 7)

ara- : Birini veya bir şeyi bulmaya çalışmak.

Üzüntülü bir görünüşle sözün arasına girmişti. (B.D,9)

al- : Bir şeyi elle veya başka bir araçla tutarak bulunduğu yerden ayırmak.

Ali Bey'in gür kaşları kalktı, başparmağını elince kuşlağından ayırıp, tahta kılıcı öfkeyle çekip aldı.(B.D,11)

katıl- : Bir topluluğa katılmak, iştirak etmek.

Türkü söyleyişlere katıldı. (B.D,14)

yak- : Işık vermesini sağlamak.

Yatağın başucundaki Edirne işi çekmecelerin üstünde duran pirinç şamdanın mumlarını yaktı. (B.D,17)

temizlen- : Temiz duruma gelmek, arınmak, paklanmak.

Koca konak kalelerden gelen hizmetçilerin çalışmasıyla baştan aşağı temizlendi.(B.D,19)

misafir et- : Konuk olarak karşılayıp yedirip içirmek, yatırmak.

Yol uzun olduğu için gece bastırduğunda evlere misafir edildiler. (B.D,20)

2.6.4.2. Bitirmeli Fiiller

durdur- : Durmasını sağlamak.

“Rıfatım bu yerlerde seni kim durdurabilir.” (B.D, 7)

kaç- : Kimseye bildirmeden bulunduğu yerden ayrılmak, firar etmek.

Sıbyan mektebine başlayacağı gün kaçıvermişti konaktan.(B.D,7)

gizlen- : Kendi kendini gizlemek, saklamak.

Ötede bir ağaç vardı, onun ardına gizlenmişti.(B.D,7)

sür- : Yönetip yürütmek, sevk etmek.

Sonra Koço çıktı ortaya. Atını o yan sürdü.(B.D,7)

fıskırt- : Fıskırmasını sağlamak.

Hem bir yığın arkadaşı vardı şimdi Rıfat'ın. Mektep çıkışlarında delice koşabiliyor, çeşme başına varıp, arkadaşlarına su fışkırtabiliyordu.(B.D,8)

getir-: Gelmesini sağlamak.

Öyleyse meşrutiyeti geri getirelim.(B.D,9)

ayrıl- : Bir yerden, bir kimseden, bir şeyden uzaklaşmak. (parçada, bağımsızlık kazanmak)

—İslahatmış... Daha ne olsun? Bulgarın istediği bizden ayrılmaktı.(B.D,9)

hazırlat- : Hazır duruma getirmek.

— Bahçeye sofrayı hazırlattım.(B.D,9)

yap- : Ortaya koymak, gerçekleştirmek, oluşturmak, meydana getirmek.

Bu ince, solgun yüzlü adam, bu şiirler okuyan sevgisini gizlemeyen dayı bir tahta kılıç yapıvermişti Rıfat'a (B.D,9)

art- : Eskisinden daha çok çoğalmak.

Çocuğun bağlılığı artmıştı.(B.D,10)

çık- : İçeriden dışarıya varmak, gitmek.

Rıfat tahta kılıcını takıp bahçeye çıktı.(B.D,10)

çevir- : Bir şeyin yönünü çevirmek.

Rıfat kılıcın ucunu ona çevirdi. (B.D,10)

daya- : Bir şeyi bir yere dokunur duruma getirmek ve bu durumda bırakmak.

İki ucunu tutup dizine dayadı.(Ç.s. 26)

paylaş- : Aralarında bölüşmek, pay etmek, üleşmek.

Neden, o an aynı duyguyu paylaşmışlardı. (B.D,11)

itil- : İtmek işi yapılmak.

Bir boşluk içinde yürür gibiydi. Sandık odalarından birine itildi.(B.D,11)

serp- : Belli bir yere dağılacak şekilde dökmek, saçmak.

Yardımcılarına her zamanki gibi “Nazik yıkayınız kızlar pek nazlıdır. Yolu arabayı gözleyin aman. Yüzünüzden gülümseme eksik olmasın. Canlı olasınız Gülsüm Hanım’ın eliyle açtığı ağakarı börekleri yenecek ayol! Samsalar yenecek Gülsüm Hanım çil çil para *serpecek*. Bugün köçek istemezmiş; yalnız çalınıp söylenecekmış. Nigar Hanım, Mahitap Hanımlar gelsinler. Def ve tambur getirsinler. Gülabdanlar, kokular unutulmasın.(B.D,12)

aç- : Bir şeyi kapalı durumdan kurtarmak.

Gülsüm Hanım büyük sedire oturup, getirilen ipek ve kadife bohçaları açtı.(B.D,12)

çıkart-: (Birinin veya bir şeyin)Çıkmasını sağlamak, çıkmasını sebep olmak

Fildişi taraklar, havlular, yemeniler, işli gömlekler çıkarttı.(B.D,12)

veril- : verme işine konu olmak.

Kızların, çalgıcı hanımların da önlerine tepsiler allı morlu sırmalı peşkirler verildi.(B.D,13)

eğ- : Düz olan bir şeyi eğik duruma getirmek.

Asiye durgunlaşıp, başını eğdi.(B.D,14)

giy-: Örtünüp korunmak için bir şeyi vücuduna geçirmek.

Akşamları anası başına beyaz bir tülbent sarar, entarisi üzerine bir hırka giyerdi.(B.D,16)

yaz- : Sözü düşünceyi özel işaret veya harflerle anlatmak.

Hatta hatırlayabildiğin şeyleri bir deftere yaz. (B.D,16)

yaklaş- : (zaman veya uzaklık için) Arada az bir aralık kalacak biçimde ilerlemek, aradaki uzaklığı azaltmak ve ya büsbütün ortadan kaldırmak.

Üstündeki beş hokkalı yazı takımına, kalemden ve divitlere ünnap kalem açacağına dokunmasa bile, korkmadan yaklaşabilmişti. (Ç.s.16)

görüŖ- : Buluşup konuşmak, sohbet etmek.

Mutasarrıf Burhanettin Bey'le Ali Bey görüştiler.(B.D, 18)

eğil- : Bir işi yapmak için belini eğmek.

Renk renk yemeniler, şallar, oyalar, işlenen örtülere, kasnaklara eğildi.(B.D,19)

çıkır- : (birinin veya bir şeyin) Çıkmasını sağlamak, çıkmasına sebep olmak.

Hem konuşuyor hem de sandık içindekileri parmaklarıyla okşayıp bir bir çıkarıyordu.(B.D,20)

daldır- : Dalmak işini yaptırmak. Dalmasına sebep olmak.

Asiye'yle birlikte kiraz sepetlerinin içine sık sık ellerini daldırıyorlar.(B.D,21)

tak- : Bir şeyi başka bir yere uygun bir biçimde tutturmak.

Kerime'nin kulaklarına üç saplı kiraz takıvermişti Pembe.(B.D,21)

2.6.5. KESİKLİ - KILIŞLI

2.6.5.1. Yinelemeli Fiiller

gül- : Hoşuna veya tuhafına giden olaylar, durumlar karşısında, genellikle sesli bir biçimde duygusunu açığa vurmaktır.

Koço *güliyordu*, “falakaya yatıracaklar seni” diyordu.(B.D,7)

topla- : Devşirmek.

— Rıfat oğlum ne durursun? Git bağın üzümlerinden topla.(B.D,9)

salla-: Düzenli bir biçimde ve hep aynı doğrultuda hareket ettirmek.

Bir yığın müşir, sadrazam, çeteci ve Abdulhamid sandık odasında... Padişah durmadan işaret parmağını sallıyor. (B.D,11)

yıka- : Su veya başka bir sıvı kullanarak bir şeyi temizlemek.

Yardımcılarına her zamanki gibi “Nazik yıkayınız kızlar pek nazlıdır. Yolu arabayı gözleyin aman. Yüzünüzden gülümseme eksik olmasın. Canlı olasınız Gülsüm Hanım’ın eliyle açtığı ağakarı börekleri yenecek ayol! Samsalar yenecek Gülsüm Hanım çil çil para serpecek. Bugün köçek istemezmiş; yalnız çalınıp söylenecekmiş. Nigar Hanım, Mahitap Hanımlar gelsinler. Def ve tambur getirsinler. Gülabdanlar, kokular unutulmasın.(B.D,12)

yığıl- : Çok sayıda birikmek, toplanmak.

Koço’nun getirdiği baklava, börek tepsilerini gören, kapının önüne yığılmıştı.(B.D,12)

doku- : Tezgahta ipliği, özgü ve atkı durumunda kullanarak kumaş yapmak.

Pembe, halasının yanında kilim de dokudu.(B.D,13)

zur- : Ses çıkarmak, ses vermek, çalmak.

Vur bakalım tamburanın teline Nigar Hanım, yanık olsun.(B.D,14)

i ek- : Üzüntüyle göğüs geçirmek; hıkırıkla ağlamak, ahlamak

Gülsüm ana dertlendi “Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar” denildikçe *i çekti*.(B.D,14)

yoklan-: Yoklamak işine konu olmak.

Rıfat uyumadan önce böyle sık sık yoklanırdı.(B.D,17)

öt- : (Kuş ve böcekler için) Değişik tonlarda ses ıkarma.

Yakınlarda bir bülbül düzenli aralıklarla ötüyordu.(B.D,17)

kurula- : Bir şeyin üzerindeki ıslaklığı gidermek.

Merdiveni çıkarken bir yandan konuşuyor, bir yandan terleyen alnını temizliyordu.(B.D,19)

i- : Bir sıvıyı ağza alıp yutmak.

Sacide Hala'nın gelininin kuyuya sarkıtıp soğuttuğu şerbetlerden içtiler.(B.D,20)

2.6.5.2. Üst Üsteli Fiiller

yufka aç-: Hamuru ince yaprak durumuna getirmek.

Anası yufka *açıyordu*. O gün, hocalara samsa gönderecekti (B.D,7)

incelt- : İnce duruma getirmek.

Gülsüm Ana'nın yanakları al al olurdu. Oklavayla açtığı yufkaları başını üstünde döndürüp mermere çalar, iyice yayar ve inceltirdi.(B.D,8)

salla-: Düzenli bir biçimde ve hep aynı doğrultuda hareket ettirmek.

Başını salladı Ömer.(B.D,10)

itele- : Sürekli itelemek, arka arkaya itmek.

Rifat kılıcıyla çocuğu iteledi.(B.D,10)

yürü- : Adım atarak ilerlemek, gitmek.

Başını yerden ayırmaksızın yürüdü.(B.D,16)

vur- : Elini veya elinde tuttuğu bir şeyi bir yere hızla indirmek.

Parmağını sıkı sık koltuğun kenarına vurmaktaydı.(B.D,9)

SONUÇ

I. Sevinç Çokum'un Romanlarındaki Fiillerin “Görünüş” ve “Kılınış” Yönünden incelendiği bu çalışmada Türkiye Türkçesinde son dönemler ilgi odağı olmuş olan zaman konusunu ele alındı.

II. Zaman bahsi incelenirken kılınıştan ayrı düşünülemediğinden dolayı tezimizde “Görünüş” ve “Kılınış” üzerine yoğunlaştık. “Görünüş” ve “kılınışı” Sevinç ÇOKUM'un romanlarında aramızın sebebi ise yazarın bakış açısıdır. Çünkü görünüş(bakış) daha ziyade konuşma esnasında ortaya çıkar. Bu çalışmada edebi bir dille yazılmış, Hâkim bakış açısını kullanan romanlar üzerinde deneme yapıldı.

III. Yapılan çalışmanın neticesinde Sevinç ÇOKUM'un eserlerinde “Görünüş”ün fazla olmadığı tespit edildi. “Görünüş” için konuşma ve anlatma cümlelerinin daha elverişli olduğu görüldü. Görünüş hâkim bakış açılı eserlerden ziyade halk ağzında daha fazla görülmektedir.

IV. “Kılınış”ın fiilin mastarında aranması sebebiyle yazarın bakış açısı çalışmayı etkilememiş ve “Kılınış” için verimli bir çalışma ortaya konmuştur. Kılınış fiilin zamanından daha çok fiilin gerçekleşme esnasındaki oluşum süreci ve oluşum tarzıyla alakalı olan bir dilbilgisi terimidir. Gramerciler kılınışı nesnel olarak ifade ederler. Çünkü kılınış sadece fiilin kökünde aranır. Bazı çalışmalarda fiiller kılınış açısından incelenirken sözlük anlamlarıyla değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın neticesinde fiiller kılınış açısından incelenirken cümleden ayrı düşünülmemesi gerektiği kanaati oluşmuştur. “Uçak düştü.” ve “Uçak süzülerek düştü.” cümlelerinin fiilleri oluşum açısından farklılık göstermektedir. Birisinde ani bir düşüş söz konusuysen, diğesinde ani bir düşüş söz konusu değildir.

V. “Görünüş” konusunda ilim adamları bir mutabakata varamamışlardır. Anlam kayması, zaman kayması ve çatı bahislerinde ele alınan görünüşün, adı da tam anlamıyla konulamamıştır. Görünüş için zaman kayması, aspekt, bakış, terimleri kullanılmaktadır. Yaptığımız çalışmanın neticesinde “bakışın” daha kapsayıcı bir terim olduğu kanaatine ulaşıldı. Çünkü fiilin kendisince görünüşü değil, fiile hangi açıdan bakıldığı zamanın belirlenmesinde önemlidir.

VI. Fiilin zamanı belirlenirken zaman eki kendi başına yeterli olmayabilir. Hatta aldatici da olabilir. “-iyor” şimdiki zaman ekiyle kurulan “geliyorum”, “birazdan geliyorum”, “yarın geliyorum”, “bir de bakmışsın ben geliyorum”, bir işle uğraşırken kapı çalındığında işimize devam ettiğimiz halde “bekle geliyorum” cümlelerindeki her bir “geliyorum” aynı “geliyorum” değildir. Buna benzer örnekleri diğer zaman eklerinde de görülmesi kaçınılmazdır.

VII. Fiilin zamanının belirlenmesinde zaman eklerinden daha ziyade zamanı, zarflar ya da diğer yön gösterenler daha ağırlıklı olarak belirler. Çoğu kez yön gösterenler zaman ekinin fonksiyonunu bile ortadan kaldıracırlar.

VIII. Görünüş için “Zaman Kayması” ifadesi kullanılmaktadır. Fakat burada kayan zaman değildir. Fiile eklenmiş olan zaman ekine insanoğlu bir isim vermiştir. Bu isimin hatırına insanoğlu illaki o adla zamanı adlandırmak istemektedir. Oysa zaman soyut bir kavramdır. Suyun girdiği kalıbın desen ve rengini alması gibi zaman da yön gösterenlerin hâkimiyetinden kurtulamaz. “Yarın Ankara’ya gidiyorum.” Örneğine bakacak olursak, fiilin gelecekte yapılacağı kesindir. Dolayısıyla sırf ekin adından dolayı zaman kaymıştır demektense ekin fonksiyonuna göre adlandırmak daha doğrudur. Sözelimi bir “bir şahıs (Cengiz) babasının yanında oğul, oğlunun yanında baba, öğrencilerinin yanında öğretmen, sahaya iner ve maç yönetirse hakemdir. Cengiz bütün bu görevleri üstlenebilir. Bir ek de aynı şekilde farklı eklerin görevlerini üstlenebilir. Zaman eki adını cümlenin tam olarak değerlendirilmesinden sonra verilmesi gerektiği sonucuna ulaşıldı.

IX. Görünüş tanımlarının ardından yapılan bütün yorumlar görünüşün öznel olduğundan yanadır. Sıkça kullanılan “ Yarın Ankara’ya gidiyorum.” cümlesinden hareket edilecek olunursa. Bu fiilin yarın gerçekleşeceği kesindir. Zamanı onlarca kişiye sorulsa cevap olarak yarın cevabını alınmaktadır.. Herkesçe ortak verilecek olan bu cevap sebebiyle “Görünüşün” öznel ifade edilmesinden nesenel değerlendirilebilir.

X. Zaman eklerinde işlev değişikliği olduğu da gözden kaçmamaktadır. Söz gelimi “ Bu işten kurtuluş yok. Parayı verecek.” cümlesinde gelecek zamandan ziyade bir mecbur kılma, zorlama anlamı vardır.

Bu çalışmada kılınış incelenirken toplam 788 tane cümle incelenmiş ve fişlenmiştir. Bu sayının tasnifi şöyledir.

Tablo 4

KESİKSİZ- SÜREKLİ- OLUŞLU FİİLER	186
KESİKSİZ- SÜREKLİ- KILIŞLI FİİLLER	101
KESİKSİZ- SÜREKSİZ-OLUŞLU FİİLER (başlamalı)	101
KESİKSİZ- SÜREKSİZ- OLUŞLU FİİLER (bitirmeli)	71
KESİKSİZ- SÜREKLİ- KILIŞLI FİİLER (başlamalı)	39
KESİKSİZ- SÜREKSİZ- KILIŞLI FİİLER (bitirmeli)	181
KESİKLİ- OLULU (yinelemeli)	14
KESİKLİ- OLUŞLU (üst üsteli)	3
KESİKLİ- KILIŞLI (yinelemeli)	64
KESİKLİ- KILIŞLI (üst üsteli)	28

KAYNAKÇA:

ACARLAR, Kevser, “Fiil Kiplerinde Anlam Kaymalarının Nedenleri” Türk Dili, S. 213, Haziran 1969

AKÇATAŞ, Ahmet, Türkiye Türkçesinde Süreye Bağlı Zaman- Bakışta Kılınış-, A.K.Ü Yay. Afyonkarahisar, 2005

AKERSON- Erkman, Fatma, Dile Genel Bir Bakış, Multilingual Yay. İstanbul,2000

ALTINTAŞ, Zafer, “Geçmiş Zaman Kiplerinin Adlandırılması” Türk Dili S. 289, Ekim 1975

CHOMSKY, Noam “Aspact Dens syntax Thearie

ÇOKUM,Sevinç, Bizim Diyar, Ötüken Yay.İstanbul ,1999

ÇOKUM, Sevinç, Çırpıntılar, Ötüken Yay. İstanbul, 1999

ÇOKUM ,Sevinç, Karanlığa Direnen Yıldız, Ötüken Yay.İstanbul,1999

DEMİR, Nurettin, YILMAZ Emine, Türk Dili El Kitabı, Grafiker yay. Ankara 2005

DİLAÇAR, Agop , “Türk Dilinde “Kılınışla” “Görünüş” ve Dilbilgisi Kitaplarımız TDAY Belleten 1973 -1974 TDK Anakara 1974

ERCİLASUN, A.Bican , “Geniş Zaman Ekine Dair Bazı Düşünceler” Türk Kültürünü Araştırmaları Prof.Dr. Faruk Kadri Timurtaş Armağanı Ankara, 1983

GENCAN, Tahir Necat, Geniş Zaman Kipi Türk Dili, 1974

JOHANSAN, Larp Aspekkt İn Aspet in Turkishen Acta Ün.

KARABEYOĞLU, Adnan Rüştü, Çağdaş Tatar Türkçesinde Zaman Morfemleri İ.Ü Basılmamış Doktora Tezi. İstanbul, 2002

KAYA, M. Mümtaz, İnce Memed I-II Romanlarındaki Eylemlerin Görünüş ve Kılınış Yönünden İncelenmesi, Ç.Ü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi Adana,1995

KORKMAZ Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yay. Ankara,2003,

KORKMAZ Zeynep , Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi), TDK Yay. Ankara,2003

OKTAY, Orhan, İsen, Mustafa, Toparlı Recep Türk Dili I-II Erzurum 1986

ÖTER, Müfide, Kemal Tahir'in Esir Şehrin İnsanları, Esir Şehrin Mahpusu ve Yol Ayrımı Adlı Eserlerinde Geniş Zaman Kipinin Yapı ve Anlambilimi Açısından İncelenmesi Ç.Ü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana,1996

ÖZMEN Neslihan, Aspectotemporal System In Turkish: Actional Content And Reacategorization Of Tukiş Verb M.Ü Y.L. T. Mersin 2001

SAFA, Peyami, Türkçenin Siga Zenginliği "Osmanlıca Uydurmaca" Ötüken Neşriyat 3. Baskı İstanbul 1978

TÜRKÇE SÖZLÜK, TDK, Yay, Ankara,1998

TÜRKYILMAZ, Fatma, Tasarlama Kiplerinin İşlevleri, TDK Yay. Ankara, 1999

YAMAN, Ertuğrul, Türkiye Türkçesinde Zaman Kaymaları, TDK, Ankara,1999

YAMAN, Ertuğrul, Türkçede Yönverenler, Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi. Cilt 1. S.2-3. Ankara, 1992

ZÜLFİKAR, Hamza, Yabancılar İçin Türkçe Dilbilgisi Anakara Üniversitesi yay. Ankara,1980